Cuprins

CAPITOLUL **Introducere în sociologie /** *5*

Ce este sociologia ? / *5*
De la cunoaşterea comună la cunoaşterea ştiinţifică *111*
Sociologia în România / *15* Ce poate un sociolog? / *17*
Exerciţii şi teme de reflecţie / 19 Test de evaluare / 19

CAPITOLUL **Metodologia cercetării sociologice /** 22

Etapele unei investigaţii sociologice / 22
Exerciţii şi teme de reflecţie / 38 Test de evaluare / 40

CAPITOLUL **Individul şi societatea** *I 41*

Cultura *I 41*
Socializarea / *46* Status
şi rol / 52
Instituţiile sociale şi tipologia lor / .57 *Exerciţii şi teme de reflecţie / 66 Test de evaluare / 67*

CAPITOLUL **Structura socială** */ 68*

Grupul şi relaţiile sociale */ 68*
Stratificarea socială */ 76*
Clase sociale în societăţile contemporane / *80* Mobilitate socială */ 82 Exerciţii şi teme de reflecţie / 86 Test de evaluare / 87*

CAPITOLUL **Mecanisme de funcţionare a societăţii /** *88*

Organizarea socială / *88* Organizaţii
sociale / *90* Integrarea socio-profesională
/ 99 Exerciţii şi teme de reflecţie /101
Test de evaluare / 102

CAPITOLUL **Probleme sociale /** *103*

Prejudicii şi discriminare *I 103* Devianţă şi
infracţionalitate / *107* Ordine şi control
social / *110 Exerciţii şi teme de reflecţie /*
114 Test de evaluare / 115

Dinamică şi schimbare socială / *116*

De la evoluţia biologică la schimbarea socială / *116* Continuitate şi schimbare în societate / *118* Două mari inovaţii ale societăţii antice: agricultura şi oraşul / *120*
Proprietatea şi sistemele politice / *122* Teorii ale schimbării sociale / *123 Exerciţii şi teme de reflecţie 1131 Test de evaluare I 131*

CAPITOLUL **Laboratorul de sociologie /** *132*

capitolul

Introducere în sociologie

O legendă celebră spune că, în urmă cu patru secole, vestitul om de ştiinţă italian Galileo Galilei (1564-1642) s-a urcat în turnul din Pisa şi, de la cei peste cincizeci de metri ai acestuia, a aruncat două bile cu mase diferite, încercând să demonstreze că, indiferent de masa lor, corpurile cad cu aceeaşi viteză pe pământ. Legenda spune că ambele bile au căzut în acelaşi timp, demonstrându-se astfel teoria lui Galilei. Prin acest experiment Galilei a contrazis simţul comun. Potrivit experinţei noastre pare normal ca un corp mai greu să cadă pe pământ mai repede. O astfel de teză fusese susţinută încă din Antichitate de filozoful Aristotel şi nimeni nu o pusese sub semnul întrebării aproape două mii de ani. Galilei a avut curajul să susţină că nu este aşa. Ideea că viteza de cădere a corpurilor este dependentă de masa lor a fost nu doar pusă în discuţie de către Galilei, ci chiar dovedită ca neadevărată.

Desigur, ne putem întreba cum nimeni, atâtea şi atâtea secole, nu s-a îndoit de teza aristotelică a căderii corpurilor şi nu a gândit un experiment atât de simplu pentru a o verifica. Pare absurd, pentru că oricine poate realiza un astfel de experiment banal. Ce poate fi mai simplu decât să arunci de undeva de sus două corpuri care să aibă aceeaşi formă, dar mase diferite, şi să vezi dacă ajung pe pământ în acelaşi timp sau nu ?

Lucrurile nu sunt deloc atât de simple cum par, pentru că, în perioada aceea de început al secolului a XVII-lea, a face ştiinţă nu presupunea deloc ideea de a face şi experimente de acest tip. Abia în vremea lui Galilei se instituia o nouă metodă de cunoaştere a lumii, numită astăzi „experiment".

Ştiinţa modernă nu se bazează doar pe experiment, ci, mai general, ea ne propune un model de explicare şi înţelegere a realităţii bazat pe culegerea de date şi informaţii despre procesele şi fenomenele naturale sau sociale, pe măsurători şi pe verificări ale acestor date şi informaţii. Acestui mod nou de cunoaştere a realităţii îi mai putem spune „cunoaştere empirică".

Abia odată cu acceptarea acestor noi metode de cercetare a lumii naturale putem spune că se naşte ştiinţa modernă. Primele ştiinţe au fost ştiinţele despre natură, au urmat apoi ştiinţele mai complexe, despre lumea vie, despre om şi despre societate.

CE ESTE SOCIOLOGIA ?

Cercetarea lumii sociale, a comportamentului omului în diferitele forme de organizare socială, a urmat calea ştiinţelor naturii. După mai bine de două secole de la debutul acestora din urmă a fost posibilă apariţia unei

Sociologia este considerată ştiinţa care studiază societatea, sub toate formele ei de organizare şi manifestare, precum şi comportamentul oamenilor în cadrul societăţii.

ştiinţe a societăţii, o ştiinţă care îşi propunea cunoaşterea vieţii sociale pe baza metodelor empirice. Sociologia, ca principală disciplină care studiază societatea, s-a impus ca ştiinţă printr-un proces complex care a acoperit aproape tot secolul al XIX-lea.

Mai simplu, putem spune că sociologia studiază viaţa socială a oamenilor.

Sociologia nu este însă singura ştiinţă care studiază societatea. Mai există şi alte ştiinţe sociale, care şi ele, din diferite perspective şi cu metode specifice, studiază viaţa socială.

Ce particularizează sociologia ca ştiinţă despre societate ? Acestei întrebări vom încerca să îi răspundem în continuare.

Cunoaşterea ştiinţifică a societăţii reprezintă un proces foarte complex, iar noile metode specifice acestei ştiinţe s-au impus într-o perioadă relativ mare de timp. Din acest motiv, în istoria sociologiei, sunt consideraţi ca fiind fondatori ai disciplinei patru mari gânditori din secolul al XIX-lea şi anume: Auguste Comte (1798-1857), gânditor francez, Herbert Spencer (1820-1903), gânditor englez, Karl Marx (1818-1883) şi Max Weber (1864-1920), ambii născuţi în Germania. Vom prezenta pe scurt contribuţia fiecăruia la constituirea sociologiei ca ştiinţă.

a. AUGUSTE COMTE este cel care a propus numele de sociologie pentru această ştiinţă. El a utilizat la început numele de „fizică socială", dar a renunţat în favoarea celui de sociologie. In epocă, modelul fizicii newtoniene era foarte important. Orice activitate ştiinţifică dorea să îi semene. Pentru că un alt gânditor al acelor vremuri a utilizat termenul de „fizică socială" pentru o altă ştiinţă (ceea ce mult mai târziu s-a numit statistica socială), Auguste Comte a preferat să construiască un alt nume pentru ştiinţa societăţii. El a utilizat două cuvinte clasice, latinescul *socios* (care înseamnă „gloată, mulţime") şi, respectiv, grecescul *logos* (care înseamnă „cunoaştere, ştiinţă"). Astfel s-a impus numele de *sociologie* pentru ştiinţa care îşi propunea cunoaşterea societăţii.

Pentru Comte metoda reprezenta elementul central pe baza căruia se putea construi noua disciplină. Această metodă era numită de Comte „metoda pozitivă"

Auguste Comte (1798-1857), pe numele său complet Isidore Auguste Mărie Francois Xavier Comte, este unul dintre cei mai importanţi gânditori francezi din secolul al XIX-lea. Lucrarea sa principală a fost *Curs de filo-sofie pozitivă* care a apărut la Paris între 1830 şi 1842, în şase volume.

Ştiaţi că...

In România, potrivit datelor statistice din 2003, 53,4% din populaţie trăieşte
în mediul urban
şi 46,6% în mediul rural ?

şi se fundamenta pe ideea că nu se poate face studierea realităţii decât pe baza culegerii de informaţii şi date sociale obţinute direct din realitate, cu ajutorul unor instrumente care permit măsurarea fenomenelor sociale. Cunoaşterea nu se putea baza decât pe fapte, în afara acestora neputând să se dezvolte teorii despre realitatea naturală sau socială.

Comte a fost preocupat în munca sa ştiinţifică în special de analizarea modului în care evoluează societăţile. El a încearcat să găsească legile universale ale evoluţiei acestora, la fel cum, în fizică, Newton sau Kepler reuşiseră să ajungă la asemenea legi universale. Pentru el legea universală care putea explica evoluţia societăţilor era *legea celor trei stadii.* Potrivit acesteia, evoluţia societăţii, a omului şi a cunoaşterii în general, se baza pe o trecere prin trei stadii universale: stadiul teologic, stadiul metafizic (sau speculativ-filozofic) şi, în final, ultimul stadiu, cel pozitiv.

Cunoaşterea pozitivă este cunoaşterea bazată pe date empirice, cea bazată pe analiza cu mijloace ştiinţifice a realităţii. August Comte este considerat un gânditor pozitivist.

Herbert Spencer (1820 - 1903) este unul dintre cei mai importanţi gânditori englezi ai secolului al XIX-lca. Prima sa lucrare, *Statistică socială,* a apărut în 1851. O altă lucrare semnificativă a lui Herbert Spencer a fost *Principii de sociologie.*

b. HERBERT SPENCER a luat şi el ca model o ştiinţă consacrată a vremii, dar nu fizica, însă, ci biologia. La fel ca şi Comte, el a fost preocupat de evoluţia societăţilor şi de legile care guvernează această evoluţie. Pentru el societăţile evoluează şi se comportă asemănător unor organisme: cresc, se dezvoltă, îmbătrânesc şi chiar dispar. Din acest motiv, sociologia lui a mai fost numită şi „darwinism social", după numele autorului teoriei evoluţiei speciilor, Charles Darwin (1809-1882), deşi Spencer a început să publice aceste teze înaintea apariţiei celebrei lucrări *Originea speciilor* a lui Darwin.

Spencer nu caută să explice cum au loc procesele de schimbare socială, ci, la fel ca şi Comte, este preocupat mai degrabă de găsirea unor legi universale ale evoluţiei societăţilor. El consideră că în istorie au existat două mari tipuri de societăţi:

- societăţi militare - acelea care sunt conduse de militari ;
- societăţi industriale - în care deţinătorii puterii economice sunt cei care conduc societatea.

Evoluţia oricărei societăţi urmează acest tip de succesiune de la modelul militar de organizare la cel industrial.

Totodată, Spencer pune în discuţie ideea că societăţile, asemenea organismelor, evoluează permanent, dezvoltându-se şi adaptându-se la cerinţele impuse de evoluţia socială.

c. KARL MARX a propus un model de construcţie a sociologiei pornind de la exemplul oferit de o altă ştiinţă socială, economia. Abordarea sa este, prin urmare, una economică.

Spre deosebire de predecesorii săi care se raportau la fizică sau la biologie, Marx consideră că forţele care pun în mişcare societatea îşi au originea şi natura exclusiv în societate. El renunţă însă la termenul de „societate", care este considerat mult prea „filozofic" şi utilizează în locul acestuia conceptul de *formaţiune social-economică*. Acest termen se referă la un tip particular de societate, existentă într-un anumit context geografic şi istoric, care este caracterizată de un mod de producţie economică.

La fel ca şi ceilalţi gânditori prezentaţi, şi Marx formulează o lege universală a evoluţiei societăţilor, *legea concordanţei dintre forţele şi relaţiile de producţie*. Potrivit acesteia, fiecare formaţiune social-economică este caracterizată de un mod de producţie. Acesta este determinat de relaţia dintre cele două componente ale sale: forţele de producţie şi relaţiile de producţie. Forţele de producţie sunt formate din mijloacele necesare producţiei (maşini, utilaje, unelte, materii prime) şi din forţa de muncă. Relaţiile de producţie sunt relaţiile care se stabilesc între oameni la nivelul modului de producţie. Cele mai importante relaţii sunt cele de proprietate.

Intre forţele de producţie şi relaţiile de producţie apare o contradicţie manifestată între:

- caracterul social al muncii (cei care deţin forţa de muncă sunt legaţi între ei deoarece fiecare se bazează în munca lui pe rezultatele muncii celorlalţi) şi
- caracterul privat al proprietăţii (proprietarul mijloacelor de producţie poate decide în interesul său, fără să ţină seama de interesele muncitorilor).

Karl Heinrich Marx (1818 - 18 83) este unul dintre cei mai mari gânditori ai modernităţii. A studiat la universităţile din Bonn şi Berlin. Părăseşte din tinereţe Germania şi stă o perioadă de timp în Franţa şi în Belgia, pentru ca din 1844 să se stabilească la Londra, unde va rămâne până la sfârşitul vieţii. A marcat dezvoltarea ştiinţelor sociale si ideologia secolelor al XIX-lea şi XX. Opera lui principală este *Capitalul,* al cărui prim volum a fost publicat în 1867, iar următoarele două postum, de colaboratorul şi prietenul său Friedrich Engels (1820-1895).

Ştiaţi că...

In România, potrivit datelor statistice din 2003, femeile trăiesc cu 7,4 ani
mai mult decât bărbaţii, speranţa medie de viaţă fiind de 74,8 ani la femei
şi de 67,4 ani la bărbaţi ?

în fiecare formaţiune social-economică există cel puţin două clase sociale ale căror interese sunt legate de dezvoltarea forţelor de producţie sau de dezvoltarea relaţiilor de producţie. Astfel, contradicţia dintre cele două componente ale modului de producţie se manifestă drept contradicţie între două clase sociale.

Evoluţia forţelor de producţie este mult mai dinamică decât aceea a relaţiilor de producţie, pentru că mijloacele de producţie, ca şi forţa de muncă, evoluează mult mai repede decât relaţiile de producţie. Acestea din urmă au chiar o dinamică extrem de scăzută. De aici posibilitatea decalajului care se produce în timp între nivelul de dezvoltare al celor două componente ale modului de producţie. Când nu mai există un nivel acceptabil al concordanţei celor două componente are loc, în teoria lui Marx, o revoluţie socială care rezolvă contradicţia de la nivelul modului de producţie prin schimbarea relaţiilor de producţie, în revoluţiile sociale sunt schimbate relaţiile de producţie şi, implicit, tipul de proprietate asupra mijloacelor de producţie

Max Weber (1864-1920) este primul sociolog care a teoretizat specificul metodologic al ştiinţelor sociale. A fost profesor, dar s-a implicat activ şi în viaţa politică a Germaniei de la începutul secolului XX. Cele mai importante lucrări ale sale sunt *Etica protestantă şi spiritul capitalismului,* lucrare elaborată între 1904-1905 şi *Economie şi societate,* publicată în 1925.

d. MAX WEBER, cel de al patrulea întemeietor al sociologiei, renunţă din start la ideeea de a prelua modelul şi metodele specifice ştiinţelor dezvoltate, existente deja în epocă." Metodele de cunoaştere a realităţii sociale nu puteau fi reduse pentru Weber la instrumentarul ştiinţelor naturii şi, din acest motiv, era nevoie de un corp de metode propriu sociologiei.

• Weber consideră că procesul de cunoaştere a vieţii sociale trebuie să plece de la înţelegerea acţiunilor pe care oamenii le săvârşesc în societate şi pe care le putem numi *acţiuni sociale.* Aceast tip de metodă, a „înţelegerii" poartă numele de *comprehensiune.;*

Pentru Weber sociologia nu mai este o ştiinţă a societăţii în general, ci o teorie despre acţiunea socială. Faţă de ştiinţele naturii, în care cercetătorul este separat total de realitatea pe care o studiază, în sociologie el este parte integrantă a acestei realităţii Mai mult, dacă în lumea fizică nu putem spune că mişcarea corpurilor ar avea la bază intenţii, motivaţii sau voinţă (şi cu atât mai puţin conştiinţă de sine), acţiunea socială, pe care o studiază sociologia, se bazează pe aceste elemente. Ea are o bază subiectivă, este guvernată de voinţă şi de motivaţie, iar acţiunile oamenilor au semnificaţie pentru

aceştia. Cunoaşterea acestei semnificaţii presupune comprehensiunea. De exemplu, dacă un elev participă la un concurs sportiv pentru a se califica la o întrecere naţională, putem fi siguri că acel elev este conştient de ceea ce face, este motivat şi manifestă voinţă pentru a participa şi, cu siguranţă, are un înţeles pentru acţiunile pe care le întreprinde. Nu putem spune însă deloc că un electron care se învârte în jurul nucleului are voinţă, motivaţii, că ştie ce face sau că are un înţeles subiectiv al mişcării de rotaţie.

Comprehensiunea este o metodă specifică ştiinţelor sociale, la fel ca şi *empatia* (capacitatea de a decodifica elementele afective care stau la baza acţiunilor oamenilor) sau *introspecţia* (metodă de autointerogare şi autoanaliză a comportamentelor proprii).

Odată cu Weber, sociologia a intrat în secolul XX, secol în care ea va cunoaşte o dezvoltare specifică unei ştiinţe mature. Au apărut multe ramuri ale noii ştiinţe, sociologia urbană şi rurală, sociologia organizaţiilor, sociologia industrială, sociologia familiei şi a rudeniei, sociologia religiei. S-au dezvoltat, totodată, metodele de cercetare care au devenit cunoscute şi prin intermediul sondajelor de opinie şi anchetelor realizate la nivel naţional. *

Sociologia, ca ştiinţă, s-a dezvoltat permanent şi după procesul de întemeiere a ei. Secolul XX a adus consacrarea acestei ştiinţe care a căpătat noi dimensiuni:

- O *dimensiune academică* şi empirică prin opera gânditorului francez Emile Durkheim, cel care a susţinut primul curs universitar de sociologie şi a publicat prima lucrare de sociologie. Lucrarea lui Durkheim se numeşte *Sinuciderea;* autorul a analizat fenomenul sinuciderii bazându-se exclusiv pe date empirice. Dimensiunea legată direct de studiul empiric al comunităţilor urbane şi rurale se manifestă odată cu apariţia primelor mari şcoli de sociologie, cum ar fi Şcoala de la Chicago şi Şcoala sociologică de la Bucureşti.
- O *dimensiune aplicativă* la nivelul practicii sociale: sociologia a început să fie utilizată în secolul XX în cunoaşterea şi analizarea vieţii sociale cu scopul de a putea eficientiza activitatea instituţiilor şi organizaţiilor, cu scopul de a cunoaşte ştiinţific opiniile şi atitudinile populaţiei.

Despre majoritatea acestor direcţii de dezvoltare ale sociologiei vom avea ocazia să discutăm în următoarele lecţii. Pentru a înţelege însă cum s-a constituit şi dezvoltat sociologia ca ştiinţă va trebui să ne oprim asupra a două forme de cunoaştere: *cunoaşterea ştiinţifică* şi *cunoaşterea comună* sau *obişnuită*. Prima aparţine ştiinţei, a doua este aceea pe care fiecare dintre noi o avem.

Sf

Emile Durkheim (1858-1917), sociolog francez. Este autorul unor lucrări importante pentru constituirea sociologiei ca ştiinţă: *Diviziunea muncii sociale* (1833), *Regulile metodei sociologice* (1895), *Sinuciderea* (1897).

I DE LA CUNOAŞTEREA COMUNĂ LA CUNOAŞTEREA ŞTIINŢIFICĂ A SOCIETĂŢII

Pentru a înţelege diferenţele dintre cele două forme de cunoaştere, vă propunem să citiţi următoarea afirmaţie cu care oamenii sunt, în general, de acord:

> „In prezent, datorită divorţialităţii ridicate, din ce în ce mai mulţi copii cresc în familii monoparentale (cu un singur părinte) comparativ cu situaţia de acum 100 de ani."

După ce comentaţi cu colegii această afirmaţie, citiţi în continuare care este punctul de vedere sociologic asupra ei. In realitate, studiile sociologice au arătat că numărul familiilor monoparentale nu a crescut comparativ cu numărul celor de acum, aproximativ 100 de ani, modificându-se, în schimb, cauzele acestui fenomen. în trecut, familiile monoparentale apăreau din cauza mortalităţii parentale ridicate - moartea unuia dintre părinţi înainte că toţi copiii să atingă vârsta maturităţii. în plus, rata ridicată a divorţialităţii nu implică, în mod necesar, creşterea numărului familiilor monoparentale, pentru că aproape 90% dintre persoanele care divorţează se recăsătoresc în primii trei ani după divorţ.

Sociologia ne ajută să înţelegem lucrurile care nu sunt atât de evidente, ne ajută să trecem dincolo de aparenţe şi să înţelegem natura complexă a realităţii sociale. Cunoaşterea sociologică demitizează în acest fel multe dintre elementele pe care oamenii obişnuiţi le ştiu despre ei înşişi, despre ceilalţi şi despre societate în general, contribuind la o mai bună înţelegere a fenomenelor sociale. Sociologii, printr-o gamă variată de metode ştiinţifice de analiză, ajung de multe ori la concluzii diferite de cele ale oamenilor obişnuiţi atunci când analizează şi explică un anumit fenomen social şi acest lucru se datorează, în primul rând, demersului diferit de cunoaştere şi investigare a realităţii pe care îl practică. Se vorbeşte astfel de două moduri de cunoaştere a societăţii:

- cunoaşterea comună, proprie oamenilor obişnuiţi aflaţi în condiţii simple de viaţă şi
- cunoaşterea ştiinţifică, proprie ştiinţelor, printre care se numără şi sociologia.

Cunoaşterea comună şi cea ştiinţifică ar putea fi caracterizate prin trăsăturile indicate în tabelul următor. Punerea lor în coloane diferite nu înseamnă că opoziţia lor se obţine mecanic, prin negare directă.

Ştiaţi că...

In România, potrivit datelor statistice din 2003, în mediul urban numărul bărbaţilor este cu 4% mai mic decât cel al femeilor ? Din totalul populaţiei urbane 52% sunt femei si 48% sunt bărbaţi. In mediul rural raportul dintre femei şi bărbaţi este mai echilibrat: 50,3% şi 49,7% ?

Cunoaşterea comună	
a. Nu este cuprinsă într-un corp sistematizat de cunoştinţe.	

a. Este totdeauna cuprinsă într-un corp sistematizat de cunoştinţe şi moduri de a le produce. Cu alte cuvinte, cunoaşterea ştiinţifică este cuprinsă în teorii ştiinţifice acceptate de comunitatea cercetătorilor domeniului.

b. Este tacită sau implicită, adică, pentru foarte multe dintre explicaţiile pe care le dăm în mod obişnuit fenomenelor sociale şi comportamentelor oamenilor nu putem furniza argumente. Spre exemplu, la nivelul simţului comun, unii oameni ar putea să spună că „toţi judecătorii sunt corupţi" fără a putea însă oferi vreun argument pentru această afirmaţie. In multe astfel de situaţii, oamenii obişnuiţi nici nu simt nevoia unor argumente pentru explicaţiile pe care le dau fenomenelor sociale şi comportamentelor oamenilor, aceste explicaţii fiind „de la sine înţelese", „evidente" în ciuda lipsei oricărei dovezi.

b. Rezultatele cunoaşterii ştiinţifice sunt înregistrate şi verificabile. Spre deosebire de cunoaşterea comună care, cel mai adesea, este exprimată verbal şi nefundamentată pe un proces de verificare a datelor, cunoaşterea ştiinţifică presupune întotdeauna înregistrarea şi stocarea datelor. Acest lucru permite, pe de o parte, acumularea cunoaşterii, dar şi verificarea ei permanentă.
Sociologia presupune o cunoaştere riguroasă pe baza unor norme metodologice bine definite.

c. Este subiectivă, emoţională şi pasională. Cunoaşterea cotidiană presupune un grad ridicat de subiectivitate, depinzând de interesele, trăirile, valorile şi convingerile oamenilor. Cunoaşterea comună este încărcată de emoţii şi sentimente. Spre exemplu, apreciem mai bine aceleaşi comportamente dacă ele sunt săvârşite de persoane care ne plac, decât dacă sunt săvârşite de persoane care nu ne plac. Subiectivitatea cunoaşterii cotidiene face ca acelaşi fenomen social să fie explicat şi interpretat diferit de persoane diferite.

c. Cunoaşterea ştiinţifică este obiectivă. Pentru a realiza acest caracter obiectiv cunoaşterea ştiinţifică se bazează întotdeauna pe instrumente de măsurare, aşa cum sunt chestionarele sau grilele de observaţie. Ele permit o culegere, dar şi o analiză obiectivă a datelor. Cunoaşterea ştiinţifică presupune eliminarea subiectivităţii în culegerea şi interpretarea datelor sociale. In acest fel, doi cercetători vor obţine aceleaşi rezultate dacă vor măsura acelaşi comportament (sau set de opinii) ale unui individ utilizând acelaşi instrument.

d. Este de multe ori selectivă, fals generalizatoare. In procesul de cunoaştere cotidiană, oamenii selectează din multitudinea fenomenelor pe care le observă doar acele informaţii care li se par utile sau interesante, ori care confirmă părerile lor prealabile. In acelaşi timp, se ignoră sau se minimalizează acele informaţii care nu ne interesează ori care contravin părerilor noastre.

d. Cunoaşterea ştiinţifică este centrată pe găsirea de dovezi. Cunoaşterea ştiinţifică evită generalizarea pripită şi este exactă. Pentru afirmaţiile făcute, sociologii caută în permanenţă dovezi care să le susţină punctul de vedere.

Cunoaşterea ştiinţifică

Cunoaşterea comună

Cunoaşterea ştiinţifică

Cunoaşterea comună se bazează de multe ori pe generalizarea unor evenimente singulare. Astfel, pentru cei mai mulţi dintre noi este suficient să fim trataţi nesatisfăcător de către un funcţionar al primăriei pentru a spune că „toţi funcţionarii sunt nepăsători".

e. Se bazează, în multe cazuri, pe prejudecăţi şi este influenţată de societate. Foarte multe lucruri pe care le ştim despre oameni şi despre viaţa socială nu au la bază propriile experienţe. Ele sunt cultivate de societate prin diferite mecanisme, astfel că putem ajunge să cunoaştem fenomene cu care nu ne-am întâlnit niciodată. In realitate, această cunoaştere se rezumă la simple afirmaţii pe care le acceptăm şi le credem doar pentru că ne spun ceilalţi că ele sunt adevărate.

f. Este de multe ori contradictorie - acelaşi fenomen poate fi judecat şi explicat diferit de persoane diferite sau chiar de aceeaşi persoană, în momente diferite. De exemplu, chiulul (sau, sociologic vorbind, rata absenteismului nejustificat la ore) în rândul elevilor de liceu. în încercarea de a explica de ce a crescut (să presupunem) numărul elevilor care chiulesc, profesorii vor spune că „elevii nu mai sunt interesaţi să înveţe", în timp ce elevii sau părinţii

vor spune că „interesul profesorilor şi calitatea orelor lasă de dorit".

g. Este, în unele cazuri, inconsistentă în timp, adică acelaşi fenomen poate fi judecat şi explicat diferit în momente diferite de timp. Spre exemplu, putem avea o părere proastă despre un coleg/colegă care participă la o acţiune a unei organizaţii de voluntari, considerând-o pierdere de vreme. Dacă între timp o cunoaştem mai bine şi începe să ne placă respectiva organizaţie de voluntari, aceaşi activitate o vedem „cu alţi ochi", apreciind-o şi chiar fiind dispuşi să ne implicăm şi noi.

e. In demersurile sale, cunoaşterea ştiinţifică foloseşte instrumente specifice pentru a construi explicaţii ale faptelor sociale abordate. Sociologia a dezvoltat, în timp, un set de metode şi instrumente de cunoaştere a vieţii sociale extrem de riguroase, aceste metode şi tehnici de cercetare sociologică asigurând caracterul obiectiv al cunoaşterii.

f. Nu are construcţii contradictorii. Chiar dacă există teorii sociologice alternative, care explică diferit anumite fapte şi procese sociale, ele nu sunt intern contradictorii.

g. Nu este inconsistentă în timp. O teorie sociologică nu îşi schimbă conţinuturile în funcţie de păreri personale. Evoluţia unei teorii se face în condiţiile acceptate de comunitatea oamenilor de ştiinţă (în cazul nostru, al sociologilor teoreticieni).

Sociologia, ca orice altă ştiinţă, depăşeşte limitele cunoaşterii comune, explorând complexitatea fenomenelor sociale şi mergând dincolo de aparenţe şi de ceea ce pare evident. Din acest punct de vedere, rolul sociologiei este de a de-familiariza ceea ce ni se pare familiar, punând sub semnul întrebării ceea ce oamenii obişnuiţi au impresia că ştiu. Astfel, sociologia, printr-un corp specific de metode de cunoaştere, descrie şi explică lucruri care nu ne sunt la îndemână ca oameni obişnuiţi. Spre exemplu, cunoaşterea sociologică ne poate ajuta să aflăm cât de mult chiulesc elevii, dacă aceia din mediul urban chiulesc mai mult decât aceia din mediul rural, dacă băieţii chiulesc mai mult decât fetele, dacă elevii care provin din familii bogate chiulesc mai mult decât cei ce provin din familii sărace, dacă aceia care chiulesc mai mult au note mai bune sau nu. In acelaşi timp, cunoaşterea sociologică poate oferi şi explicaţii pertinente ale acestui fenomen. Cunoaşterea ştiinţifică a vieţii sociale se bazează pe informaţii cât mai exacte şi obiective referitoare la fenomenele sociale şi la cauzele acestora.

Nu trebuie însă să ajungem la concluzia că tot ce ştim la nivelul simţului comun este întotdeauna fals şi că doar cunoaşterea ştiinţifică ne poate oferi o imagine corectă asupra vieţii sociale. In realitate, foarte multe dintre lucrurile pe care oamenii le cunosc la nivelul simţului comun au fost analizate şi validate de studiile sociologice. Astfel, multe proverbe care ilustrează rezultatele cunoaşterii comune se pot regăsi cu uşurinţă într-o serie de legi şi principii sociologice:

- „Copilul cu multe moaşe rămâne neînfăşat": în literatura sociologică, acest proverb este formulat sub numele de *efectul pierderii de vreme* potrivit căruia, cu cât numărul persoanelor responsabile de aceeaşi sarcină este mai mare, cu atât mai mic este efortul depus de fiecare persoană în parte.

Intr-un experiment menit să demonstreze importanţa unor informaţii prealabile asupra cunoaşterii comune, unor studenţi li s-a prezentat o fotografie menţionân-du-se că persoana respectivă este un şef nazist care a făcut experimente medicale pe deţinuţi. Unui alt grup i s-a precizat că este vorba de un luptător anti-nazist care a salvat de la moarte mii de evrei. Primul grup de studenţi a susţinut că persoana din fotografie are o expresie rece, ameninţătoare şi crudă, în timp ce al doilea grup a susţinut că persoana respectivă emană căldură umană, prietenie şi amabilitate, g

• „Mai degrabă vezi paiul din ochiul altuia decât bârna din ochiul tău": în literatura sociologică acest proverb poate fi corelat cu analizele privind mecanismele de atribuire a cauzelor comportamentelor sau evenimentelor noastre şi ale altora. Proverbul exprimă ceea ce în sociologie numim *eroarea fundamentală de atribuire*. Potrivit acesteia, avem tendinţa de a considera că lucrurile bune care ni se întâmplă nouă se datorează calităţilor noastre (au cauze interne), în timp ce lucrurile bune care li se întâmplă celorlalţi se datorează norocului, hazardului, conjuncturilor favorabile (adică au cauze externe). Altfel spus: „eu am luat o notă bună la examene pentru că am învăţat bine şi sunt inteligent, în timp ce tu ai luat o notă bună pentru că ai avut noroc şi ţi-a picat singurul subiect despre care citisei". Situaţia se schimbă atunci când oamenii explică eşecurile: de regulă, atribuim eşecurile personale unor cauze externe potrivnice pe care nici nu le puteam controla, pe când eşecurile celorlalţi sunt atribuite unor cauze care ţin de persoanele respective (cauze interne). Altfel spus: „eu am picat la examen pentru că lucrarea mea a fost examinată de un profesor extrem de exigent, în timp ce tu ai picat la examen pentru că nu ai învăţat mai nimic".

Ştiaţi că...

Potrivit datelor statistice din 2003, vârsta medie la care se căsătoresc pentru prima dată românii este de 27,7 ani la bărbaţi si de 24,4 ani la femei ?

în concluzie, putem spune că sociologia ne ajută să ajungem la o cunoaştere mai bună şi complexă a vieţii sociale, permiţându-ne să depăşim aparenţele şi judecăţile superficiale. In acelaşi timp, cunoaşterea sociologică ne poate ajuta la fundamentarea unor decizii prin eliminarea falselor presupoziţii. Astfel, de exemplu, alegerea unei facultăţi ne-ar fi mai uşoară dacă am avea informaţii despre rata de angajare a absolvenţilor diferitelor facultăţi sau despre nivelul de salarizare al absolvenţilor în primii lor ani de angajare. De asemenea, cumpărarea unei locuinţe ar putea fi influenţată în bine dacă am şti care este rata criminalităţii (spargerilor) din diferitele cartiere ale oraşului unde dorim să ne stabilim. Dacă, de exemplu, dorim să deschidem o afacere (să spunem, un fast-food) într-o anumită locaţie, hotărârea noastră ar fi mai uşoară dacă ea s-ar putea baza pe o serie de analize sociologice cu privire la densitatea populaţiei din locul respectiv, numărul de copii, numărul de familii monoparentale, existenţa unor clădiri de birouri etc.

SOCIOLOGIA ÎN ROMÂNIA

România a fost printre primele ţări în care sociologia s-a dezvoltat la începutul secolului XX. Prima şcoală de sociologie de la noi a

fost Şcoala sociologică de la Bucureşti. Aceasta a fost una dintre primele şcoli de sociologie

din lume şi prima şcoală de cercetări monografice. întemeietorul şcolii a fost profesorul Dimitrie Guşti, (1880-1955), una dintre cele mai importante personalităţi culturale ale secolului trecut.

Metoda fundamentată de el este *metoda monografică*. Aceasta presupune că întotdeauna cercetarea sociologică se realizează interdisciplinar, cercetătorilor sociali adăugându-li-se medici, economişti, agronomi, ingineri etc. în ideea de a întreprinde analize complexe la nivelul unor comunităţi rurale, analize care să se bazeze pe culegerea tuturor tipurilor de date privitoare la respectivele aşezări: date despre populaţie, economie, sănătate şi boli, comerţ, educaţie etc.

Aproape toţi marii reprezentanţi ai ştiinţelor sociale din România interbelică au fost implicaţi în cercetările şcolii lui Guşti. Trebuie să mai spunem că Şcoala de la Bucureşti a fost una de pionierat în ceea ce priveşte ideea valorificării cercetării sociale la nivel de practică socială: cercetările sociologilor vizau îmbunătăţirea vieţii oamenilor şi dezvoltarea comunităţilor. Pentru sociologii români care au activat în cadrul acestei şcoli, sociologia trebuia să deservească nu doar cunoş-terea societăţii, ci şi acţiunea şi practica socială, direcţie în care, ulterior, a mers sociologia şi pe plan mondial.

Dimitrie Guşti, cu ajutorul tuturor intelectualilor care au gravitat în jurul şcolii sale, a reuşit să iniţieze şi să coordoneze acţiunea de cercetare monografică a satelor din România (1925-1948). Acest proiect ambiţios a fost stopat de schimbarea regimului politic în România. Şcoala de sociologie de la Bucureşti a reuşit să obţină în 1939 legiferarea serviciului social prin care s-a insti-tuţionalizat, pentru prima dată în lume, cercetarea sociologică, îmbinată cu acţiunea socială practică şi cu pedagogia socială. Dimitrie Guşti a fondat şi a condus *Asociația pentru știința și reforma socială* (1919-1921), *Institutul Social Român* (1921-1939,1944-1948), *Institutul de științe sociale al României* (1939-1944), *Consiliul național de cercetări științifice* (1947-1948). Tot el a creat, împreună cu Victor Ion Popa, H.H. Stahl şi G. Focşa, Muzeul Satului (1936), primul muzeu de acest fel din lume care şi astăzi este de referinţă pe plan mondial.

Unul dintre elevii lui Dimitrie Guşti a fost Henri H. Stahl (1901-1991), unul dintre cei mai importanţi sociologi români din secolul XX. Stahl a preluat

Dimitrie Guşti (1880-1955) a fost un erudit de excepţie (citea filozofii greci şi latini în original); a lucrat în tinereţe cu unul dintre cei mai mari psihologi ai vremii, Wilhelm Wundt (1832-1920). Guşti avea cunoştinţe juridice la nivelul marilor jurişti ai timpului. A fost profesor la Universităţile din Iaşi şi Bucureşti, ministru al învăţământului (1932-1933), membru al Academiei Române din 1919 şi apoi chiar preşedintele ei între 1944 şi 1946.

Henri H. Stahl (1901-1991), antropolog cultural, etnograf, istoric social, memorialist, sociolog rural român, reprezentant de frunte al

Şcolii sociologice de la Bucureşti. A fost unul dintre teoreticienii acestei şcoli şi, implicit, unul dintre cei care au fundamentat teoretic metoda monografică. Astfel, în *Tehnica monografiei sociologice* (1934) el prezenta etapele, regulile şi rezultatele cercetării monografice: luarea contactului cu informatorii (localnicii care deţin cele mai multe informaţii) pe baza regulii neamestecului în faptele sociale şi a observării directe; înregistrarea observaţiei (descrierea, numărarea şi măsurarea, înregistrarea mecanică, schiţa şi desenul, colecţionarea de obiecte), studiul complexelor de fapte; exemplificări. Ilustraţiile acestui manual de la paginile 21, 47, 61 63, 65 şi 83 sunt realizate în timpul cercetărilor coordonate de H. Stahl, explicaţia fiecărei imagini fiind cea originală. _

activitatea Şcolii de sociologie în ceea ce priveşte studiile de teren în satele din România, realizând primele filme documentare sociologice din ţară (a fost printre primii realizatori de film documentar social din lume).

Odată cu instaurarea regimului comunist, activitatea Şcolii de la Bucureşti a fost, practic, suprimată, sociologia fiind interzisă. Ea a redevenit o disciplină academică abia la sfârşitul anilor '60, într-un moment de relativă deschidere a regimului comunist când au fost reluate chiar şi cercetările de teren. In 1978 facultăţile de sociologie, psihologie şi pedagogie au fost desfiinţate, ele neputând fi reînfiinţate decât după 1989.

Sociologia, ca multe alte discipline, s-a dezvoltat la un nivel cu totul deosebit şi cu o dinamică majoră după 1990, când au apărut foarte multe facultăţi la nivelul întregii ţări, mai multe institute private de cercetare socială, sociologii pătrunzând - ca specialişti sau doar prin studiile pe care le realizează - la majoritatea nivelurilor vieţii sociale.

CE POATE FACE UN SOCIOLOG ?

Este evident din tot ce am prezentat până acum faptul că un sociolog studiază societatea, fie la un nivel local, fie la nivelul unei comunităţi, cum este un sat sau un oraş, fie studiază un alt aspect al vieţii oamenilor în societate. Ca în orice domeniu teoretic, există unii sociologi care se ocupă de analizarea şi dezvoltarea teoriei propriu-zise, adică sunt teoreticieni ai domeniului şi nu practicieni.

Ce poate face, aşadar, un sociolg ?

In primul rând, putem observa cu uşurinţă la televizor faptul că, la anumite perioade de timp, sunt prezentate rezultatele unor cercetări care ne fac cunoscut ceea ce cred oamenii de la noi despre diverse subiecte politice şi economice sau despre viaţa lor etc. Aceste cercetări sunt făcute de sociologi, cu nişte instrumente specifice pe care o să le prezentăm în următorul capitol. Cercetările făcute de sociologi vizează, în primul rând, omul, adică se doreşte obţinerea de date referitoare la diversele roluri şi posturi pe care oamenii le au (cetăţeni care votează, consumatori, părinţi, vecini etc).

Ştiaţi că...

In România, potrivit datelor statistice din 2003, vârsta medie la care femeile nasc primul lor copil este de 24,3 ani ? In mediul rural, vârsta medie a mamei la naşterea primului copil este de 22,5 ani în timp ce în mediul urban este de 25,7 ani.

Sociologia şi-a dezvoltat în timp mai multe domenii cum sunt:

- sociologia politică şi electorală;
- sociologia organizaţiilor;
- sociologia economică;
- sociologia comunicării;
- sociologia publicităţii;
- sociologia medicală;
- sociologia educaţiei;
- sociologia comunităţilor urbane şi rurale;
- sociologia sportului;
- sociologia artei;
- sociologia devianţei;
- sociologia familiei şi a rudeniei;
- sociologia religiei.

Sociologii pot lucra şi în diverse alte domenii. Spre exemplu, în organizaţii, acolo unde studierea modului lor de funcţionare este o componentă majoră a eficien-tizării activităţilor organizaţiilor.

Sociologii au un rol important şi în activitatea politică şi de guvernare. Politica se bazează pe cunoaşterea opţiunilor populaţiei în orice fel de problemă, dar şi pe cunoaşterea mecanismelor sociale care pun oamenii în mişcare. Iată de ce rolul sociologului este unul foarte important şi în acest caz. Guvernarea presupune şi ea cunoaşterea oamenilor, conducerea realizată de guvernanţi presupune o nevoie majoră de informaţii de la cetăţeni fie despre aceştia, despre modul în care ei pot reacţiona, fie despre cum se pot adapta la deciziile guvernanţilor.

Sociologul poate fi întâlnit adesea şi în presă, ca jurnalist, tocmai pentru că presa se adresează publicului larg şi cunoaşterea fenomenelor sociale este o cerinţă majoră pentru o mare parte a ziariştilor care se ocupă de probleme sociale.

El mai poate fi găsit însă oricând într-o firmă de publicitate (pentru că reclama şi publicitatea se adresează populaţiei şi este bine să ştii cum reacţionează aceasta la anumite mesaje şi, totodată, este obligatoriu să masori aceste reacţii).

S

Putem să-1 regăsim pe sociolog în echipe complexe de lucru în administraţie, în programe de dezvoltare, în cercetări dedicate educaţiei sau în cercetări care vizează direct economia.

Este evident că sociologul poate să fie profesor, într-un liceu sau într-o universitate, ori poate să fie consultant sau expert pentru nenumărate alte domenii de activitate.

Această paletă foarte largă de opţiuni se datorează unui fapt banal. Cunoştinţele unui sociolog privesc populaţia, fenomenele şi procesele sociale, oriunde apar ele, iar, pentru că majoritatea domeniilor de activitate din societate au de a face cu oamenii şi cu viaţa lor socială, atunci şi sociologul poate avea un rol, mai mare sau mai mic, în toate aceste domenii. Nimeni nu poate acoperi integral aceste domenii, motiv pentru care şi sociologii, ca şi alţi oameni de ştiinţă, se specializează în diferite ramuri sau domenii ale sociologiei.

Exerciţii si teme de reflecţie

1. Analizaţi, lucrând pe perechi, următoarele moduri de a defini sociologia:
   a. Sociologia este un fel de biologie socială.
   b. Sociologia nu este psihologie şi nici logică.
   c. Sociologia este foarte importantă în ziua de azi, când viaţa politică este atât de complexă.
   d. Sociologia este domeniul de acţiune al sociologilor.

e. Sociologia este o ştiinţă care se ocupă de fapte şi fenomene sociale, urmărind în principal descrierea, explicarea acestora pe baza legilor sociale.
f. Sociologia face o radiografie, vieţii de zi cu zi a oamenilor.
g. Sociologia este ştiinţa care studiază societatea umană.

Discutaţi în fiecare caz, argumentându-vă punctul de vedere, dacă sunteţi sau nu mulţumiţi de definiţie.

2. Să presupunem că în următoarele săptămâni veţi avea un sociolog invitat în clasă. Ce anume v-ar plăcea să discutaţi ? Faceţi o listă comună de teme şi întrebări pe care i le-aţi adresa. Sunteţi toţi mulţumiţi de ele ?

Căutaţi pe Internet un site care v-ar putea prilejui un dialog real cu un sociolog. Sunteţi mulţumiţi de răspunsurile primite ? De ce ?

3. Lucraţi individual, analizând fiecare dintre afirmaţiile următoare:

- Membrii formaţiei Phoenix nu vor mai cânta mult timp împreună.
- Toţi elevii liceului nostru sunt fani ai echipei locale de volei.
- Marius nu mai vrea să facă de serviciu pe şcoală.
- Ileana a fost obraznică la ora de sociologie.

încercaţi să analizaţi asemenea afirmaţii folosind următorul plan de idei:

a. De unde ştii acel fapt ?
b. Pe ce se bazează afirmaţia ?
c. Care sunt datele care ne conduc la concluzia aceasta ? Sunt suficiente ?
d. Care sunt toate datele necesare pentru a putea înţelege acest fenomen ?

4. Formaţi grupe de câte patru elevi şi alegeţi-vă una dintre următoarele afirmaţii, arătând dacă sunteţi sau nu de acord cu ele:

a. *Tâlhăriile realizate de agresori înarmaţi sunt mai periculoase pentru victime decât cele realizate de agresori neînarmaţi.*
b. *Omorârea deliberată a unei fiinţe umane de către altă fiinţă umană a fost întotdeauna blamată de societate.*
c. *Bărbaţii sunt, în mod natural, mai agresivi decât femeile.*
d. *Cu cât un cuplu are o perioadă de coabitare premaritală (bărbatul şi femeia locuiesc împreună fără a fi căsătoriţi) mai lungă, cu atât este mai probabil ca ulterior să aibă o căsătorie mai stabilă şi mai fericită.*
e. *Introducerea educaţiei sexuale în sistemul de învăţământ va determina elevii să îşi înceapă viaţa sexuală mai devreme şi va duce la creşterea sarcinilor în rândul adolescentelor.*

Prezentaţi clasei punctul vostru de vedere. Verificaţi apoi (căutând soluţia la pagina 21), dacă opiniile voastre au fost sau nu în concordanţă cu punctele de vedere ale sociologilor.

5. Cu timpul, informaţii care erau cuprinse la nivelul cunoaşterii ştiinţifice trec la nivelul celei comune. De exemplu, dacă judecarea căderii unui corp în termeni de gravitaţie era o problemă cunoscută doar de comunitatea gânditorilor care se ocupau de filozofia naturii, în prezent chiar şi cei mici înţeleg de ce corpurile cad spre pământ şi nu se ridică în aer.

Lucraţi pe perechi şi găsiţi un alt exemplu. Prezentaţi-le apoi colegilor şi discutaţi împreună dacă ele sunt corecte sau nu.

6. Să presupunem că face cineva următoarea afirmaţie: „Cunoaşterea comună este greşită, numai cea ştiinţifică este corectă".

Lucraţi întâi individual şi apoi cu toată clasa, răspunzând următoarelor întrebări:

a. Cum aţi putea răspunde acestei idei ? Scrieţi o frază în caiete.
b. Cum puteţi caracteriza cunoaşterea comună astfel încât să vă susţineţi punctul de vedere ? Conturaţi-vă în scris răspunsul.

7. Sociologia are mai multe ramuri, fiecare dintre ele având un domeniu specializat. Lucraţi pe perechi şi alegeţi-vă una dintre acestea. încercaţi să găsiţi informaţii despre ramura aleasă şi aduceţi-le în clasă colegilor. Discutaţi împreună cele aflate în urma prezentărilor.

8. Urmăriţi timp de două săptămâni conţinuturile pe care le studiaţi la Economie. în ce măsură referirile la societate şi la viaţa socială vă sunt utile în înţelegerea sociologiei ? Discutaţi împreună, folosind următorul plan de idei:

a. S-ar putea afirma că economistul trebuie să fie şi sociolog pentru a înţelege fenomenele de producţie ? De ce ?
b. Ar trebui un sociolog să ştie neapărat şi economie ? Argumentaţi!

c. Dacă fiecare din cei doi trebuie să ştie despre domeniul celuilalt, se mai poate vorbi de existenţa a două profesii (sociolog şi economist) sau de una singură? De ce?
d. Ce este, de fapt, un sociolog ?

ţ_____ | _____

1. Separaţi propoziţiile adevărate de cele false marcând cu semnul X în căsuţa potrivită..... 2p.
   a. Auguste Comte şi Herbert Spencer au fost contemporani. A D F D
   b. Cunoaşterea comună este constituită din informaţii greşite. A O F IZI
   c. România a contribuit la dezvoltarea Şcolii sociologice de la Bucureşti. A D F D
   d. Emile Durkheim foloseşte pentru prima dată denumirea de *sociologie*. A D F D
2. Numiţi cei patru gânditori consideraţi fondatori ai sociologiei. Alegeţi unul dintre ei şi arătaţi în ce constă contribuţia sa la dezvoltarea sociologiei ca ştiinţă. 3p.
3. Dimitrie Guşti este un sociolog român cu contribuţii importante la dezvoltarea sociologiei. Arătaţi succint care sunt acestea ..... 2p.
4. Comparaţi metoda pozitivă cu metoda monografică, arătând o asemănare şi o deosebire..... 2p.

Un punct se acordă din oficiu.

Soluţiile Exerciţiului 4

a. In realitate, tâlhăriile realizate de agresori înarmaţi sunt mai puţin periculoase pentru victime (sunt acompaniate de mai puţine vătămări corporale) decât acelea realizate de agresori neînarmaţi. Explicaţia constă în înclinaţia ridicată a victimelor de a riposta dacă agresorii sunt neînarmaţi, ceea ce îi determină pe aceştia din urmă să folosească forţa şi violenţa.

b. Deşi, în mare, afirmaţia este adevărată, există momente şi situaţii în care uciderea unei persoane de către o altă persoană este considerată legitimă. Spre exemplu, în timpul războaielor, omorârea deliberată este încurajată - mai mult decât atât, soldaţii sunt condamnaţi dacă refuză să se supună acestei cereri (în unele ţări în care pedeapsa capitală este încă în vigoare, chiar statul este cel care pune în aplicare omorârea condamnaţilor).

c. Studiile au arătat că nu există o predispoziţie înnăscută spre comportamente agresive mai mare în cazul bărbaţilor decât al femeilor şi, aşa cum există bărbaţi liniştiţi, există şi femei capabile de agresivităţi extreme. Societatea însă valorizează şi judecă diferit agresivitatea. Mai precis, agresivitatea masculină este într-o mai mare măsură acceptabilă social - şi, în unele cazuri, chiar cultivată - decât agresivitatea feminină. Societatea, prin mecanismele de socializare, stimulează manifestarea agresivităţii masculine (jucăriile destinate băieţilor acoperă o gamă largă de arme şi jocuri de război) în timp ce manifestarea agresivităţii feminine este reprimată (prin socializare se cultivă ideea că femeile trebuie să fie calme, calde, tandre şi nicidecum agresive).

d. în realitate, cu cât un cuplu are o perioadă de coabitare premaritală mai lungă, cu atât este mai puţin probabil să ajungă la căsătorie. Mai mult decât atât, aceste cupluri nu au o stabilitate mai mare, ele putând să se destrame prin divorţ cel puţin în aceeaşi măsură ca şi cuplurile care nu au locuit împreună înainte de căsătorie. Explicaţia constă în faptul că persoanele care optează pentru o coabitare premaritală îndelungată sunt mai refractare la ideea de căsătorie şi au tendinţa de a evita implicarea în activităţi care necesită angajament pe o perioadă lungă de timp.

e. Studiile sociologice realizate în ţări precum Olanda şi Marea Britanie au arătat contrariul. Astfel, dintre toate ţările Europei, Olanda are cea mai scăzută rată a sarcinilor în rândul adolescentelor, în ciuda faptului că are cea mai complexă ofertă de programe de educaţie sexuală. Situaţia este inversă însă în Marea Britanie unde oferta de programe de educaţie sexuală este foarte redusă. Aceste exemple arată că programele de educaţie sexuală reduc activitatea sexuală a adolescenţilor şi, implicit, determină şi o reducere a numărului de sarcini în rândul adolescentelor. Explicaţia

are la bază faptul că adolescenţii mai bine informaţi sunt mai puţin înclinaţi să aibă experienţe sexuale generate de curiozitate sau ignoranţă.

capitolul 2 Metodologia cercetării sociologice

In anul 1781, astronomul englez William Herschel a descoperit cu ajutorul celui mai mare telescop din epocă, pe care singur îl construise, o nouă planetă a sistemului solar, planeta Uranus. Deşi traiectoria indica în mod clar că noul corp ceresc descoperit este o planetă, Herschel a amânat prezentarea descoperirii sale mai multe luni. Aceasta deoarece anunţarea unei astfel de descoperiri avea toate şansele să îl descalifice ca om de ştiinţă. încă din Antichitate se considera că numărul corpurilor cereşti mişcătoare pe boltă este de şapte: Soare, Mercur, Venus, Marte, Jupiter, Saturn şi Luna. Nimeni nu se gândise că ar putea exista şi alte asemenea corpuri cereşti. A căuta alte planete nu constituia o activitate ştiinţifică în epocă şi, din acest motiv, un om de ştiinţă serios nu se putea ocupa de o asemenea cercetare. Astronomul englez, cel mai mare astronom din istoria Angliei şi unul dintre cei mai mari savanţi ai timpului, nu putea să rişte să se facă de râs cu o asemenea descoperire. A căuta planete în epoca sa reprezenta ceva asemănător cu încercarea unui chimist de astăzi de a găsi o substanţă capabilă să transforme diverse materiale în aur.

Paradoxal însă este faptul că planeta cea nouă se află la limita vizibilităţii, iar o persoană cu vederea foarte bună, dacă are condiţii optime de observaţie, ar putea să o zărească şi cu ochiul liber. Mai mult, istoricii astronomiei au stabilit după mult timp, că şi alţi astronomi înaintea lui Herschel descoperiseră planeta Uranus, dar s-au îndoit de propriile observaţii şi au considerat că planeta este, de fapt, o stea şi că mişcarea aparentă pe boltă, rezultată din observaţii efectuate în momente diferite, se datorează erorilor de măsurare.

De ce aceşti savanţi au ezitat să admită pur şi simplu că au de a face, în mod evident, cu o nouă planetă ? Pentru simplul fapt că a descoperi o nouă planetă nu reprezenta, în epocă, o problemă ştiinţifică. Nu se făcuse o asemenea descoperire pentru simplul motiv că nu se admisese, secole la rând, că un asemenea demers ar constitui o problemă ştiinţifică a astronomilor. Dacă nu ai formulat problema pe care vrei să o cercetezi este foarte probabil să nu poţi observa nici chiar lucruri evidente. Aşa cum o să vedem în capitolul care urmează, cercetarea, în orice ştiinţă, începe cu formularea problemei de cercetare. Acest demers presupune însă mai multe etape.

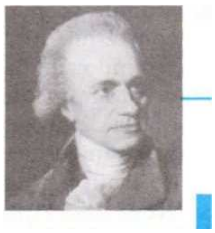

Sir William Herschel (1738-1822), astronom englez, fondator al astronomiei stelare. A descoperit planeta Uranus (1781) şi doi dintre sateliţii ei, Titania şi Oberon (1787), peste 800 de stele duble, peste 2.500 de nebuloase, roiuri stelare, de asemenea, radiaţiile infraroşii şi mişcarea de ansamblu a sistemului solar.

ETAPELE UNEI INVESTIGAŢII SOCIOLOGICE

Cercetarea socială se desfăşoară după un model stadial, în care, pentru a cunoaşte ştiinţific un fenomen sau un proces social, sociologul trebuie să parcurgă o serie de etape necesare pentru demersul său de investigaţie. Aceste etape, pe care le vom prezenta detaliat în acest capitol, sunt:

a. formularea problemei care urmează a fi cercetată;
b. formularea ipotezelor de cercetare;
c. stabilirea grupului de studiu (selectarea eşantionului care urmează a fi studiat);
d. alegerea metodei de cercetare şi elaborarea instrumentelor de culegere a datelor;
e. aplicarea instrumentelor şi prelucrarea datelor;

f. analizarea şi interpretarea datelor.

a. Formularea problemei

Orice cercetare începe prin formularea unei probleme. Se consideră adesea că o problemă bine formulată este pe jumătate rezolvată. De cele mai multe ori, problemele în ştiinţă apar în următoarele situaţii:

- Când între aşteptările care decurg dintr-un model explicativ teoretic al unui proces social şi datele sau informaţiile pe care le avem despre respectivul fenomen se conturează o contradicţie. Spre exemplu, ştim că nivelul frustrării oamenilor creşte odată cu scăderea calităţii condiţiilor de viaţă. O analiză a datelor despre revoluţiile sociale arată că multe dintre aceste mişcări, care marchează nivele mari ale frustrărilor acumulate de populaţie, au survenit tocmai în momente de creştere a condiţiilor de viaţă şi de liberalizare a vieţii politice. Cu alte cuvinte, avem o contradicţie între modelul teoretic şi datele istorice privitoare, spre exemplu, la momente precum Revoluţia franceză sau prăbuşirea URSS-ului.
- Când nu avem informaţii suficiente pentru a construi un model teoretic referitor la modul în care funcţionează un anumit proces sau fenomen social. Spre exemplu, constatăm că persoanele care pleacă la muncă în străinătate sunt tot mai multe în ultimii ani, majoritatea lor alegând anumite ţări, cum ar fi Spania sau Italia. Datele administrative ne spun că din anumite zone pleacă foarte mulţi oameni, în timp ce din altele foarte puţini. Formularea unei probleme de cercetare, în acest caz, ar putea urmări identificarea cauzelor, modelelor şi mecanismelor care conduc la acest fenomen (de migraţie).

8

Regimul aristocratic francez a căzut, nu în timpul regimului foarte dur al lui Ludovic al XlV-lea, ci abia după ce importantele reforme ale lui Mazarin şi Colbert au condus la o creştere economică şi la o relaxare socială, în timpul lui Ludovic al XVI-lea. La fel cum Uniunea Sovietică nu s-a prăbuşit în timpul lui Stalin sau Brejnev, ci abia după liberalizarea reală şi chiar după ce nivelul de trai a crescut în timpul lui Gorbaciov. Pentru a interpreta aceste date s-a formulat o teorie nouă, *teoria frustrării relative,* care spune că frustrarea generează mişcări sociale doar atunci când este dată de un decalaj major între aşteptări şi realitate. Or, în perioade de reformă, aşteptările pot să crească peste nivelul pe care realitatea politică şi socială pot să îl ofere.

f

Formularea problemei de cercetare trebuie făcută de aşa natură, încât să poată fi identificate soluţii care să constituie răspunsul la respectiva problemă. Aceste răspunsuri trebuie formulate mai întâi sub în forma unor ipoteze.

formularea problemei

formularea ipotezelor

stabilirea grupului de lucru

culegerea datelor

analiza şi interpretarea datelor culese

WBBBSBm-

O posibilă reprezentare a etapelor cercetării sociale.

b. Formularea ipotezelor

Ipotezele pot fi considerate modele de răspuns la problemele cercetării. Ipotezele au două proprietăţi esenţiale. Ele trebuie în mod necesar:

- să contureze o relaţie cauzală;
- să fie testabile.

Forma logică a ipotezelor trebuie să fie de tipul „dacă x, atunci y". Cu alte cuvinte, dacă se întâmplă x, atunci trebuie să se întâmple y. Spre exemplu, dacă elevii au o atitudine favorabilă faţă de profesorii diriginţi, atunci ei vor participa mai mult la acţiuni voluntare în cadrul şcolii.

Testabilitatea se referă la faptul că o ipoteză corect formulată trebuie să poată fi întotdeauna testată. Testarea presupune însă, în mod necesar, capacitatea de a măsura caracteristicile fenomenelor. Altfel, dacă nu putem măsura valoarea lui x sau a lui y, relaţia de implicare între x şi y nu va putea fi testată. Spre exemplu, propoziţia „Cu cât elevii au un suflet mai mare, cu atât ei vor participa la mai multe acţiuni extra-şcolare", nu poate fi o ipoteză, pentru că nu poate fi testată. Nu putem măsura sufletul elevilor. In schimb, o propoziţie de tipul „Cu cât există mai multe persoane care au numele Popescu într-un grup, cu atât creşte coeziunea grupului respectiv" este o ipoteză corect formulată, chiar dacă ea este absurdă şi testarea ei va dovedi, cel mai probabil, lipsa unei asemenea relaţii.

In sociologie x şi y din exemplul anterior poartă numele de *variabile.* Pentru a putea studia un fenomen social, variabilele trebuie să fie măsurate, iar acest lucru se poate realiza cu ajutorul scalelor de măsurare.

Măsurare şi scalare

Orice proces sau fenomen social trebuie să fie măsurat pentru a fi cunoscut. O caracteristică măsurabilă, specifică unui proces, fenomen sau produs social poartă numele de variabilă. Aşa cum îi spune şi numele, ea poate-d—I—
Variabila reprezintă o caracteristică a unui proces sau fenomen care poate avea valori diferite pe un anumit interval. Spre exemplu, variabila sex are două valori, bărbat-fe-meie, variabila vârstă are valori de la 0 la n ani etc.

varia, adică poate lua diverse valori. Există două moduri în care aceste valori pot varia: într-o maniera discretă, adică luând doar anumite valori pe un anumit interval sau, dimpotrivă, într-un mod continuu, putând lua orice fel de valoare. Avem, astfel, variabile discrete şi variabile continue. Un grup poate să fie caracterizat, de exemplu, de o variabilă discretă cum este sexul (sau genul), variabilă care poate lua doar două valori, bărbat sau femeie (respectiv, masculin sau feminin) dar, în acelaşi timp, acelaşi grup poate fi caracterizat şi de o variabilă atitudinală, care pe un interval, să spunem de la 1 la 10 (1 - preferinţă minimă, 10 - maximă), poate avea orice valoare. Spre exemplu, se poate prefera filmul românesc la o valoare medie de 8,67.

Valorile pe care le poate lua o variabilă formează o scală. Scalele pot fi, în principiu, de patru tipuri.

- Scale nominale - care nu presupun nici un fel de relaţii de succesiune, ordine sau ierarhie între valorile pe care le poate lua o variabilă. Spre exemplu, lista de bunuri pe care cineva le are în gospodărie (telefon, maşină de spălat, autoturism, frigider etc.) poate forma o asemenea scală. Aşa cum se observă, între valorile pe care le poate lua variabila pe care o putem numi „achiziţii" sau „dotări casnice" nu există nici un fel de ordonare ierarhică.
- Scale ordinale - în care valorile pe care le poate lua o variabilă sunt ordonabile după un anumit criteriu şi, prin urmare, scala prezintă o ordonare a acestor valori. Spre exemplu, „aprecierea" unei anumite acţiuni întreprinse de guvern poate avea următoarele valori: „absolut de acord"; „de acord"; „dezacord"; „dezacord total".
- Scale de interval - care măsoară variabile continue. Prin urmare, faţă de scalele ordinale, ele propun un continuu între cele două valori polare (maxim şi minim) pe care le poate lua o variabilă. înălţimea pe care o poate avea o populaţie dată este, spre exemplu, scalabilă pe un interval, în sensul că înălţimea, atât a oricărui membru, cât şi media populaţiei, poate avea orice fel de valoare, bineînţeles, într-un interval dat (de la aproximativ 30 cm - înălţimea unui nou-născut, până la 2,6 m - înălţimea maximă a unui adult).
- Scale de proporţii - în fapt, acestea sunt scale de interval în care există un punct natural de pornire

I 4-

Fidelitatea şi validitatea au legături strânse între ele. Putem fi atenţi la următoarele situaţii:

- un test poate fi fidel, dar nu şi valid;

» dacă un test nu este fidel, nu are cum să fie valid;

- fidelitatea este o condiţie necesară a validităţii, dar nu si suficientă.

a distribuţiei. Este cazul, de exemplu, al vârstei (variabila are un punct natural de pornire zero). Măsurarea presupune utilizarea unor instrumente pentru a cuantifica valorile unei variabile. Orice măsurare socială, indiferent de instrumentele utilizate, trebuie să întrunească două caracteristici principale:

- fidelitatea;
- validitatea.

Fidelitatea se referă la precizia unei măsurători. Spre exemplu, în domeniul fizicii, putem măsura un obiect şi să spunem că el are circa doi metri, un metru şi optzeci şi şase de centimetri sau să exprimăm mărimea astfel: 1864,832 milimetri. Este vorba, aşa cum se observă, de precizii diferite. Din punctul de vedere al unei măsurători sociale putem avea, spre exemplu, o scală de apreciere cu o precizie mică, de exemplu, cu două valori: „acord -dezacord" sau cu o fidelitate a măsurătorii mai mare, utilizând patru valori: „acord în mare măsură - acord -dezacord - dezacord în mare măsură". Putem însă avea şi o fidelitatea mult mai mare dacă le cerem subiecţilor să îşi exprime acordul faţă de o problemă pe o scală de zece valori (de la 1 la 10).

Validitatea datelor sau corectitudinea măsurătorii este corelată, de cele mai multe ori, cu fidelitatea. Există şi cazuri (în măsurarea unui fenomen sau proces social) în care fidelitatea se află într-o relaţie inversă cu validitatea. Cu alte cuvinte, ne putem oricând întreba nu doar care este precizia măsurătorii pe care o facem, ci şi dacă tot ce s-a măsurat corespunde exact cu ce se dorea a fi măsurat. Spre exemplu, dacă întrebăm populaţia în ce măsură este de acord cu liberalizarea avortului, utilizarea unei scale cu două variante de răspuns „acord-dezacord" duce la o validitate mult mai mare a datelor decât utilizarea unei scale cu valori de la 1 („total dezacord") până la 10 („acord total"). în acest ultim caz, desigur, avem o fidelitate mai mare, însă datele sunt mai puţin valide, o medie a răspunsurilor de, să spunem, 7,85 nu ne ajută să spunem nimic concret despre atitudinea populaţiei investigate.

c. Stabilirea grupului de studiu

După ce am stabilit ipoteza şi variabilele care o compun, etapa următoare este aceea de definire a grupului care urmează să fie cercetat. Putem să considerăm că grupul

Eşantionarea este procedeul de selectare a unui grup de persoane dintr-o populaţie dată astfel încât acesta să fie reprezentativ pentru întreaga populaţie. Eşantionarea presupune alegerea prin diverse tehnici, cel mai adesea pe principiul selecţiei aleatoare (întâmplătoare), a unui anumit număr de subiecţi care urmează să fie investigaţi în locul întregii populaţii.

Sondaj de opinie efectuat pe stradă.

de studiu este întreaga populaţie care urmează să fie investigată. Spre exemplu, putem să considerăm că toţi elevii de clasa a Xl-a dintr-un liceu vor fi chestionaţi (li se aplică un chestionar sau un interviu).

In ştiinţele sociale se lucrează însă relativ rar cu populaţii întregi. Aceasta deoarece este greu să poţi observa, chestiona sau intervieva un număr foarte mare de persoane. Pe de altă parte, deloc de neglijat, investigarea unei întregi populaţii implică costuri uriaşe şi, în mare parte, inutile, pentru că, pe baza legilor statistice şi pe baza calculul probabilităţilor, se pot elabora eşantioane, adică grupuri de subiecţi, alese dintr-o populaţie, care să fie reprezentative pentru întreaga populaţie studiată. Cu alte cuvinte, dacă se intervievează toţi elevii de clasa a Xl-a din România, se obţin date care puteau fi dobândite, la fel de corect, şi dacă investigam un număr mult mai mic, de câteva sute de elevi. Acest grup se numeşte eşantion.

Eşantionarea nu este, aşa cum pare la prima vedere, o metodă utilizată doar în ştiinţele sociale. In domeniul tehnologiilor, se foloseşte adesea pentru a studia calitatea unor produse. Spre exemplu, dintr-un lot de motoare sunt testate doar câteva pentru a valida întregul lot, la fel cum se iau eşantioane de apă dintr-un lac pentru a se stabili dacă apa este poluată sau nu. In viaţa de zi cu zi folosim acest principiu, chiar dacă nu într-o manieră ştiinţifică. Când facem o mâncare, foarte adesea o gustăm, adică luăm un eşantion din ea ca să vedem cât de sărată este sau ce gust are. Acest mecanism este, de fapt, folosit şi în cazul eşantionării din sociologie.

O anumită variabilă care caracterizează o populaţie, să spunem, atitudinea elevilor de clasa a Xl-a faţă de matematică, poartă numele de parametru. Aceeaşi variabilă, măsurată la nivelul eşantionului, poartă numele de estimaţie, pentru că estimează, în anumite limite de încredere, valoarea parametrului. Spre exemplu, vârsta medie a populaţiei de elevi de clasa a Xl-a din România poate fi de 17,2 ani, acesta fiind un parametru al populaţiei. Dacă facem un eşantion de elevi de clasa a Xl-a, vârsta medie a elevilor din eşantion reprezintă un estimator al vârstei medii a populaţiei respective. Acesta nu este identic cu parametrul, dar, potrivit regulilor statistice, se încadrează undeva, într-un interval, în jurul valorii parametrului.

Cu alte cuvinte, legile statistice ne garantează că alegerea aleatoare (întâmplătoare) a unui anumit număr de persoane ne produce un anumit grad de încredere în datele obţinute de la subiecţii din eşantion. De exemplu, dacă din casa a Xl-a B a unui liceu alegem un singur elev, la întâmplare, vom avea un anumit grad de încredere în informaţiile obţinute de la acesta, despre felul în care este, spre exemplu, apreciat dirigintele respectivei clase. Dacă vom întreba însă trei elevi din aceeaşi clasă, aleşi tot întâmplător, nivelul încrederii în informaţiile obţinute va creşte. Dacă întrebăm zece elevi, încrederea în informaţii va fi şi mai mare. Cu cât întrebăm mai mulţi elevi, cu atât estimarea va fi mai bună, adică mai aproape de parametru.

Limitele estimării sunt, de regulă, prezentate sub forma unui interval, numit şi interval de încredere, în care se înscrie valoarea parametrului în raport cu esti-maţia. Acest interval se defineşte în sistemul +/- n% şi se calculează după o formulă simplă: 1

$$n = \frac{V}{N} \cdot 100$$

unde N este volumul stabilit al eşantionului.

Valoarea acestui procent este dependentă de numărul subiecţilor din eşantion, şi nu de volumul populaţiei. La un eşantion de circa 400 de persoane dintr-o populaţie mai mare de 10.000 de persoane, acest interval, calculat statistic, este de aproximativ +/- 5%. Acest lucru înseamnă că valoarea parametrului este cuprinsă, în realitate, oriunde în intervalul de +/-5% faţă de estimator. Pentru un eşantion de 1.000 de persoane, această limită este de aproximativ +/- 3%. Este evident că limita devine zero doar într-un singur caz, atunci când volumul eşantionului devine egal cu volumul populaţiei.

Spre exemplu, dacă folosim din populaţia României un eşantion format din 400 de persoane, alese în mod aleatoriu, şi aflăm, de exemplu, din răspunsurile acestor persoane, că 15% dintre ele iubesc fotbalul, atunci intervalul de +/—5% pe care îl obţinem ne spune că: » la nivelul întregii populaţii, parametrul, valoarea

reală, se situează undeva în intervalul 10%-20%,

(15% +/- 5%) respectiv, 10-20% din populaţia

României iubesc fotbalul; • că încrederea pe care o avem în rezultatele primite, în

raport cu situaţia reală, este de 95% (100%-5%).

■

Un studiu realizat în anul 2004 de Centrul Educaţia 2000+ arată care este opinia generală cu privire la întrebarea „In ce măsură sunteţi de acord cu afirmaţia: un elev poate obţine rezultate bune doar dacă este meditat de un profe-
sor pe bani

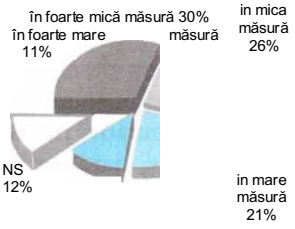

Din cele prezentate rezultă un lucru aparent paradoxal. Precizia eşantioanelor nefiind dată de volumul populaţiei înseamnă că un eşantion de o anumită dimensiune are aceeaşi precizie fie că este construit pentru populaţia României, fie pentru populaţia Chinei.

Nu trebuie să ne surprindă acest lucru. Şi din oala cu supă luăm tot o lingură pentru a vedea dacă este sărată, indiferent de cât de mare este oala. Nu ni se pare deloc normal să folosim o linguriţă pentru că oala este mică şi un polonic pentru că oala este mai mare.

d. Alegerea metodei de cercetare şi elaborarea instrumentelor de culegere a datelor

~w~

O investigaţie derivată din ancheta sociologică este focus grupul. El este un interviu de grup, mai complex ca mod de desfăşurare, în care se pot realiza şi experimente, se pot aplica teste, se pot face analize de documente etc.

După ce a stabilit persoanele care fac parte din eşantion şi a calculat gradul de încredere pe care îl poate avea în rezultatele investigaţiei, sociologul trece la următoarea etapă: alegerea metodei de cercetare. Principalele metode de cercetare utilizate în sociologie sunt:

- ancheta sociologică;
- observaţia;
- experimentul;
- analiza documentelor sociale.

Ancheta sociologică este cea mai răspândită metodă de cercetare şi ea este identificată nu arareori cu cercetarea socială ca atare. Rezultatele anchetelor sociologice bazate pe chestionarea populaţiei sunt adesea făcute publice, tocmai pentru uşurinţa cu care ele pot fi interpretate şi utilizate.

In principal, există două procedee care sunt utilizate în cadrul anchetei:

- *chestionarea,* care utilizează ca instrument chestionarul;
- *intervievarea,* care utilizează ca instrument ghidul de interviu.

Atât chestionarul, cât şi ghidul de interviu reprezintă liste sau seturi de întrebări care vizează ipotezele pe care cercetătorul vrea să le verifice sau să le testeze. Diferenţa dintre cele două instrumente delimitează două tipuri majore de anchete sociologice pe care le prezentăm în continuare.

Ancheta bazată pe chestionar presupune că sociologul formulează nu doar întrebările, ci şi răspunsurile,

I

m

Prezentăm în continuare câte un exemplu de întrebare închisă şi întrebare deschisă.

• întrebare închisă:

Sunteţi mulţumit de activitatea de până acum a Guvernului?

1. Foarte mulţumit
2. Mulţumit
3. Nici mulţumit, nici nemulţumit
4. Nemulţumit
5. Foarte nemulţumit
6. Nu ştiu /nu răspund

• întrebare deschisă:

Care credeţi că sunt cauzele absenteismului elevilor de liceu ?

subiecţii neputând să facă altceva decât să aleagă între variantele de răspuns existente sau să le refuze cu totul. Majoritatea întrebărilor dintr-un chestionar, spre deosebire de acelea dintr-o grilă de interviu sunt întrebări închise, adică întrebări care au variante prestabilite de răspuns. Răspunsurile pre-formulate pot asigura standardizarea necesară, datele putând fi adunate şi prelucrate statistic pe un număr oricât de mare de subiecţi. In cazul în care subiectul nu poate sau nu vrea să răspundă la o întrebare, cercetătorul alocă o valoare specială ca răspuns la întrebarea respectivă, de tipul „nu ştiu, nu răspund".

Sondajul de opinie este un tip special de anchetă pe bază de chestionar, focalizată pe o problematică limitată. Instrumentele de lucru sunt, practic, similare: se utilizează chestionare, acestea sunt administrate unor eşantioane reprezentative pentru anumite populaţii. Sondajul de opinie este centrat însă doar pe întrebări care vizează opiniile subiecţilor, mai mult decât atât, se încearcă estimarea opiniilor care au caracter public.

O opinie este o părere pe care cineva o are în raport cu un fapt, un eveniment, o întâmplare. Această părere reflectă o parte din atitudinile, valorile, sentimentele, personalitatea pe care respectiva persoană şi le-a construit de-a lungul vieţii. De multe ori, oamenii acţionează în virtutea opiniilor pe care le au. Dacă un părinte spune că este periculos ca un copil de 17 ani să stea toată noaptea la o petrecere, această părere reprezintă opinia acelui părinte. In baza acestei opinii el poate impune, după caz, o serie de interdicţii propriilor copii. Ea nu este o opinie publică.

Nu orice fel de opinii ale oamenilor au statut de opinii publice. Dacă un anumit subiect nu este de actualitate, el nu reclamă opinii care să aibă caracter public, iar întrebările unui astfel de chestionar, în aceste condiţii, nu pot măsura decât opinii individuale, aşa cum pot fi şi opiniile părintelui din exemplul anterior.

Dacă un subiect este de interes larg şi există dezbatere publică asupra sa, atunci putem vorbi de opinii cu caracter public. Dacă, să spunem, în România s-ar propune introducerea uniformelor şcolare pentru elevii de liceu şi ar exista dezbateri în presă şi în societate asupra acestei posibile măsuri, diversele opinii exprimate, reductibile la poziţionări pro şi contra măsurii respective ar avea caracterul unor opinii publice. Pentru a exista o opinie publică trebuie să existe şi un interes clar al populaţiei faţă de respectiva problemă, precum şi un nivel ridicat al comunicării şi dezbaterii publice privitoare la respectivul subiect.

Sondajele de opinie sunt utilizate mai mult ca nişte simple „termometre" pentru a lua „temperatura" populaţiei în anumite probleme arzătoare şi de actualitate.

Ancheta bazată pe interviu presupune că sociologul nu mai pune decât întrebările (nu şi variantele posibile de răspuns), lăsând subiecţii să răspundă absolut liber. Este evident că aceste răspunsuri se apropie mult mai mult de ceea ce intervievatul doreşte să exprime, în mod real, însă dezavantajul major este dat de faptul că răspunsurile subiecţilor sunt mai greu de cuantificat şi de exprimat sintetic. Grila de interviu foloseşte prioritar întrebări deschise, adică întrebări la care nu există variante prestabilite de răspuns. Libertatea cercetătorului care utilizează interviul este mai mare, dar totodată, el trebuie să fie un foarte bun profesionist, pentru că trebuie să se implice într-o măsură mult mai mare în procesul coordonării şi susţinerii investigaţiei, punând uneori

Să presupunem că „opinia publică" are o anumită părere despre autorităţi. Discutaţi împreună care ar fi valoarea unui sondaj de opinie realizat ca în caricatura alăturată.

întrebări de clarificare, care nu erau trecute în grila stabilită inițial, ori renunțând la întrebări care nu mai sunt relevante ca urmare a răspunsurilor persoanei intervievate.

Reguli de formulare a întrebărilor dintr-un chestionar

Reguli de urmat	**Atenție! Nu construiți astfel de întrebări!**
Nu folosiți niciodată duble negații deoarece citirea lor creează confuzii.	„Nu ați fost niciodată implicat în ..."
Evitați folosirea negațiilor în întrebări.	„Nu sunteți de acord cu ..."
Nu utilizați neologisme sau cuvinte puțin cunoscute celor cărora le aplicați chestionarele.	„Credeți că reformele au un caracter eclectic ?"
Evitați cuvintele „tari" care au rezonanțe afective puternice {*bătaie, furt* etc).	„Ați utilizat bătaia în relațiile cu colegii ?"
Evitați cuvintele care au mai multe înțelesuri, (poți iubi părinții, iubitul/a țara, câinele etc).	„Vă iubiți profesorii ?"
Evitați întrebările ipotetice, deoarece răspunsurile vor fi foarte generale și foarte diverse.	„Ce ați face dacă ați ajunge astronaut?"
Evitați întrebările generale deoarece fără un context (unde, când, cine etc.) nu au valoare.	„Credeți că există dreptate ?"
Evitați întrebările intime sau personale pentru că subiecții vă vor răspunde mai degrabă dezirabil decât așa cum gândesc; transfor-mați-le în întrebări impersonale.	„Cât de des vă mințiți prietena sau prietenul cel mai bun ?"
NU puneți două întrebări într-una singură, pentru că răspunsurile lor pot fi diferite.	„Ce părere aveți despre manualele de sociologie și de matematică ?"
Nu puneți întrebări care să fie interpretate ca fiind de testare a cunoștințelor, pentru că apare *efectul de prestigiu* și tendința de a răpunde dezirabil, așa cum cred subiecții că trebuie răspuns în public.	„Ați citit proza literară a lui Mihai Eminescu ?"
Nu puneți întrebări foarte lungi sau complicate.	„In contextul internațional, în care România s-a încadrat după intrarea în NATO, este oportun ca, asemenea altor țări din regiune care nu sunt în NATO, România să ia în considerație statutul său de putere regională ..."

Observația sociologică este o metodă de cercetare preluată din metodele de cercetare specifice științelor naturii. Ea este cea mai veche metodă de cercetare științifică și își propune să analizeze comportamentele pe care oamenii le au în diferite situații.

Observația sociologică, în funcție de modul în care se desfășoară și se înregistrează datele, poate fi:

Grila de observaţie este un instrument relativ simplu în care sunt trecute, într-o formă organizată, diferitele tipuri de comportamente pe care vrem să le observăm. Observaţia pro-priu-zisă constă tocmai în notarea ordinii, a numărului de comportamente de un anumit tip pe care le-am prevăzut în grilă şi, eventual, a caracteristicilor specifice acestora.

a. *Observaţie structurată* - presupune o cunoaştere prealabilă a fenomenelor cercetate, ceea ce permite utilizarea ca instrument a grilei de observaţie pentru înregistrarea datelor.
b. *Observaţie nestructurată* - este utilizată atunci când cercetătorul nu cunoaşte fenomenele care se vor produce în cadrul demersului de cercetare şi nu poate utiliza un instrument prestabilit de înregistrare a informaţiilor.

In funcţie de acurateţea grilei, precizia observaţiilor poate fi mai mare sau mai mică. Cu cât grila este mai structurată, cu atât precizia măsurătorii va fi mai mare şi putem spune, de asemenea, că şi fidelitatea măsurătorii respective va creşte. Putem avea o grilă care exprimă doar două situaţii, de exemplu, „subiectul stă pe scaun - subiectul stă în picioare", sau o grilă în care avem trecute multiple tipuri de posturi (poziţii ale corpului) presupuse de poziţia în picioare sau pe scaun (de exemplu, picior peste picior, aplecat în faţă etc). Există însă posibilitatea ca grila să fie extrem de precisă şi să descrie un număr foarte mare de comportamente, însă tocmai acest lucru poate face însă ca identificarea şi notarea lor în timp real să fie disfuncţională.

Model de grilă de observaţie a comportamentului nonverbal al profesorului la ore

Timp	**Profesorul stă la catedră**	**Profesorul stă în picioare în faţa clasei**	**Profesorul scrie la tablă**	**Profesorul se plimbă prin clasă**	**Profesorul stă în picioare în spatele clasei**
0-5	5 minute				
6-10	2 minute	2 minute		1 minut	
11-15			2 minute	3 minute	
16-20				3 minute	2 minute
21-25		3 minute		1 minut	1 minut
26-30			5 minute		
31-35			5 minute		
36-40			5 minute		
41-45			5 minute		
46-50	2 minute	3 minute			
Total	**7 minute**	**8 minute**	**22** minute	**8** minute	**3** minute

prealabilă a tipului de comportamente pe care urmează să le măsoare, în afara acestei cunoaşteri prealabile, nu se poate construi o grilă de observaţie.

-1-

Observaţia structurată are două mari neajunsuri. Primul se leagă exact de caracteristica structurării. Structurarea presupune o cunoaştere

4-

Observaţia nedistorsionan-tă are şi ea neajunsuri. Instrumentele de înregistrare pot fi vizibile şi pot influenţa, la rândul lor, comportamentul persoanelor observate. De asemenea, utilizarea acestor aparate de înregistrare fără ştirea celor observaţi ridică şi probleme de moralitate: când sunt folosite aceste instrumente, cei observaţi trebuie anunţaţi că vor fi urmăriţi sau înregistraţi.

In acest exemplu imaginat de noi, profesorul a stat la catedră 14% din totalul timpului de predare, a scris pe tablă 44% din timp (aşadar, a stat cu spatele la elevi), a stat în faţa clasei în picioare 16% din timp, acelaşi procent de timp fiind alocat şi pentru plimbatul prin clasă. A stat în spatele clasei 6% din timp. Este evident că profesorul a avut mai multe comportamente, dar în cercetare noi vom selecta doar acele comportamente pe care vrem să le măsurăm.

Observaţia nestructurată este utilizată în situaţiile în care nu putem folosi o grilă capabilă să ne structureze observaţia. Aşa cum am precizat, ea este prezentă în cercetările unor grupuri sau persoane despre care nu avem o cunoaştere prealabilă semnificativă şi în cercetările în care este greu să se producă un instrument de observaţie bine structurat. Dacă dorim să cercetăm, de exemplu, un grup de copii ai străzii, este posibil să nu ştim exact la ce tip de comportamente trebuie să ne aşteptăm în anumite situaţii. Uneori există şi situaţia în care nu suntem interesaţi de cuantificarea unor tipuri de comportamente, ci de analizarea, explicarea şi interpretarea lor. în acest caz, nu este necesar ca observaţia să fie una structurată.

Pentru a observa comportamentele cuiva este necesar să fii într-un anume gen de contact cu persoana respectivă. în acest caz, apare întrebarea dacă prezenţa cercetătorului nu influenţează comportamentele celui observat. Spre exemplu, dacă dorim să studiem comportamentul profesorilor în timpul predării şi asistăm la ore, atunci se pune problema dacă nu cumva, în realitate, profesorii îşi vor schimba comportamentul obişnuit tocmai pentru că în sala de clasă ştiu că există un cercetător care îi observă. Din experienţa cotidiană ştim că, aproape întotdeauna, comportamentele se schimbă atunci când oamenii ştiu că sunt observaţi.

Pentru a elimina o astfel de problemă a fost propusă o tehnică particulară: observaţia nedistorsionantă, care nu alterează comportamentele celui observat. Ea presupune utilizarea unor instrumente speciale, cum ar fi aparatura de înregistrare audio sau video, oglinzile semitranspa-rente sau un sistem de televiziune cu circuit închis. Aceste procedee sunt utilizate de obicei în condiţii de laborator.

Observaţia nedistorsionantă se utilizează cu succes în sociologie pentru cercetarea unei game foarte largi de subiecte, deoarece posibilitatea înregistrării video a comportamentelor îngăduie analizarea lor oricând, de oricâţi cercetători.

Un alt tip de criteriu de clasificare al observaţiei ţine seamă de modul în care se implică cercetătorul în cadrul social în care face observaţiile sale. Din acest punct de vedere, putem vorbi de: «

observaţie participativă - presupune prezenţa activă a cercetătorului în grupul studiat, cu sau fără a-i anunţa pe membrii grupului în privinţa intenţiilor sale de cercetare; * *observaţie nonparticipativă* - nu presupune prezenţa cercetătorului în grupul observat. Observaţia participativă presupune participarea directă a cercetătorului la activităţile grupului sau comunităţii pe care o studiază. El poate face acest lucru pre-zentându-şi sau nu calitatea de observator. Observaţia participativă, din acest motiv, este diferită în funcţie de nivelul implicării şi al vizibilităţii poziţiei de cercetător la nivelul grupului studiat. Avem astfel patru situaţii:

Implicare maximă	Implicare scăzută
Observaţie participativă *sub acoperire*	Observaţie participativă *deontologic internă*
Observaţie participativă *deontologic externă*	Observaţie participativă neutră

; Grupul crede
1că cercetătorul
leste un membru obişnuit.
jGrupul ştie
1că cercetătorul nu aparţine **i** grupului studiat.
Matricea tipurilor de observaţie participativă

In primul caz, observaţia *sub acoperire* se referă la situaţia în care cercetătorul se implică asemenea unui membru real al grupului sau comunităţii pe care o studiază şi nu îşi dezvăluie rolul de cercetător. In calitate de membru, implicarea în activităţile grupului este similară cu a tuturor celorlalţi.

Tipul *deontologic intern* se referă la situaţia în care membrii grupului studiat nu ştiu că sunt observaţi de cercetător, iar acesta nu se implică decât foarte slab în activităţile grupului, de regulă, din motive deontologice sau morale. Dacă studiază cineva, spre exemplu, comportamentul şi relaţiile din cadrul unui grup de persoane care se droghează este evident că implicarea cercetătorului nu poate să fie una totală.

d

Deontologia reprezintă codul moral al unei profesiuni sau meserii. în cazul sociologului, codul deontologic presupune, în primul rând, respect şi consideraţie faţă de oameni, indiferent de cultura, mediul, etnia din care fac parte. Sociologul trebuie să aibă grijă ca, prin activitatea sa de cercetare, să nu afecteze libertăţile şi valorile umane fundamentale.

George Elton Mayo (1880-1949), psiholog şi sociolog american de origine australiană. S-a stabilit în Statele Unite în 1922 şi a fost profesor universitar la Harvard. A fost iniţiatorul unei orientări psihologiste în cadrul sociologiei industriale. Cea mai importantă lucrare a sa este studiul *Problemele umane ale unei civilizaţii industriale* (1933).

Observaţia *deontologic externă* se referă la cazul în care grupul cunoaşte statutul cercetătorului, iar acesta se implică în activităţi ca şi ceilalţi membri. Acest tip de observaţie este unul des întâlnit în studiile calitative dedicate comunităţilor, deoarece prezenţa cercetătorului nu poate fi una „naturală" în grup (în cazul în care cercetătorul nu s-a născut sau nu studiază comunitatea în care locuieşte).

Tipul *neutru* este cel în care cercetătorul este văzut de membri ca fiind în afara grupului, iar acesta nici nu se implică în activităţi. Acest tip este utilizat de multe ori ca o formă de cercetare aşa-zis de „tatonare" a unui mediu social care urmează a fi studiat.

Experimentul este o metodă care derivă direct din observaţie. în principiu, experimentul presupune stimularea, determinarea unei reacţii, observarea şi măsurarea ei, într-un mediu controlat, fără interferenţe din exterior. în activitatea noastră cotidiană facem relativ des experimente în miniatură: spunem o glumă cuiva sau facem o farsă şi urmărim modul în care acesta reacţionează, însă nu măsurăm reacţia (durată, intensitate), ci, de cele mai multe ori, ne amuzăm sau ne bucurăm la apariţa ei.

Experimentul social presupune condiţii speciale de realizare, laboratoare, aparatură de înregistrare etc. El poate fi realizat însă şi în mediul în care subiecţii sau grupurile studiate îşi desfăşoară în mod obişnuit activitatea.

Aspectul asupra căruia insistăm în mod special se leagă de efectul perturbator pe care îl poate produce experimentul însuşi. Acest efect poartă numele de efectul Howthorne, după numele uzinelor unde a fost evidenţiat la începutul secolului trecut de sociologul american Elton Mayo. Cercetătorul american a dorit să realizeze la uzinele amintite un experiment cu scopul de a cerceta modul în care eficienţa muncii era influenţată de mediu (iluminarea atelierelor, temperatură, umiditate, zgomote). Astfel, în timpul activităţii unui grup de oameni din uzină, el a modificat pe rând factorii de mediu: a crescut, iar apoi a scăzut lumina, a modificat temperatura, sonorizarea etc. Rezultatele au fost paradoxale. Orice creştere a zgomotului, căldurii, luminii ducea la creşterea productivităţii muncii. Numai că şi orice scădere a aceloraşi variabile conducea la acelaşi efect.

în realitate, muncitorii respectivi reacţionau pur şi simplu la schimbarea mediului, devenind mai atenţi şi, din aceasta cauză, având un randament mai bun. Simplul fapt că participau la experiment îi făcea pe oameni mai atenţi şi mai eficienţi. De acest efect trebuie să ţinem seama în orice tip de investigaţie socială în care observatorul poate influenţa, prin prezenţa sa, comportamentul subiecţilor pe care îi studiază.

Analizarea documentelor sociale este un tip de metodă care ne permite să studiem în ştiinţele sociale atât prezentul, cât şi procesele şi fenomenele trecute. Documentele sociale pot fi:

- publice (exemplu, ziare, emisiuni TV/radio, cărţi);
- oficiale (acte, certificate de naştere, de deces, fişe medicale, acte de proprietate, hotărâri de divorţ etc). *Analiza de conţinut* reprezintă exprimarea cantitativă a anumitor „unităţi de analiză" pe care le identificăm într-un anumit document. Unităţile de analiză clasice sunt:
- *spaţiul sau timpul:* spaţiul, în sensul de spaţiu ocupat, de exemplu, de lungimea textelor dintr-un ziar; timpul în sens de

Harold Lasswell (1903-1978) este cel care a contribuit decisiv la dezvoltarea metodei de analizare a documentelor sociale în studiile pe care le-a făcut pentru a analiza propaganda nazistă, ca şi pe aceea sovietică. Analiza de conţinut a fost utilizată şi în al Doilea Război Mondial, în special în Marea Brita-nie, unde exista un birou de analiză de conţinut pe lângă Marele Stat-Major.

timp de emisie (la radio sau la televiziune) dedicat anumitor probleme;

- *cuvintele:* se numără de câte ori apar anumite cuvinte într-un text dat (de exemplu, de câte ori apare cuvântul „dreptate" într-un manual de istorie);
- *temele:* sunt propoziţii care exprimă anumite idei despre un subiect dat. Iată câteva exemple din domeniul sociologiei familiei: „familia hotărăşte pentru membrii ei", „în familie deciziile se iau în comun", „maturitatea înseamnă independenţă financiară în raport cu familia în care ai crescut" etc);
- *personajele:* sunt utilizate ca unităţi de analiză, în special în cercetarea unor produse culturale care implică astfel de interpretări. Putem, spre exemplu, studia evoluţia rolului femeii în societatea românească studiind personajele feminine dintr-o tele-novelă la modă care pot reflecta diversele roluri ale femeii din societate. La fel putem să analizăm personajele literare pe care le găsim în operele studiate de elevi în liceu;
- *itemul:* este un tip special de produs care este analizat ca atare (de exemplu, articolul, editorialul etc).

Exerciţii si teme de reflecţie

1 - Lucraţi pe perechi şi formulaţi cât mai multe ipoteze de cercetare utilizând variabilele: ■ nivel de educaţie;

- participare la vot;
- pregătire profesională;
- mediu de rezidenţă;
- stare a sănătăţii.

Prezentaţi colegilor ipotezele formulate şi explicaţi la ce anume v-aţi gândit.

2. Să presupunem că trebuie să explicaţi unei persoane care nu crede în caracterul ştiinţific al sociologiei că este vorba de o ştiinţă. Ce argumente aţi construi ? Prezentaţi-le pe rând şi alegeţi argumentele cele mai convingătoare.

3. Formaţi grupe de câte patru-cinci elevi. Fiecare echipă va alege una dintre următoarele posibile teme de cercetare referitoare la felul în care văd elevii:

- o şcoală bună;
- un profesor bun;
- un elev bun;
- un tată bun;
- o mamă bună.

Lucraţi împreună în grup şi conturaţi conţinutul posibil al unui proiect de cercetare.

4. Lucraţi pe grupe de câte patru elevi şi formulaţi o temă de cercetare care poate fi derulată în şcoala voastră. Construiţi, folosind textul lecţiei, proiectul cercetării voastre.

Prezentaţi colegilor proiectele şi discutaţi-le împreună, formulând întrebări şi sugestii în fiecare caz. Afişaţi în clasă timp de o lună prezentările voastre şi îmbunătăţiţi-le ori de câte ori aveţi o idee nouă.

5. încercaţi să faceţi o grilă de observaţie pentru a analiza comportamentul elevilor în diferite situaţii cum ar fi:

- răspunsul la ore;
- comportamentul într-o activitate colectivă;
- comportamentul în excursie.

Discutaţi împreună grilele realizate şi completaţi-le astfel încât să le puteţi utiliza, în ce fel aţi modifica grilele voastre în cazul în care aţi folosi diverse tipuri de observaţii ? De ce ?

6. Construiţi un chestionar cu întrebări închise pentru a analiza modul în care elevii de clasa a Xl-a privesc profesia pe care o vor avea după terminarea liceului. Folosiţi exemplul din pagina alăturată.

Metodologia cercetării sociologice

Ipoteza: performanţa şcolară a unui licean influenţează selecţia membrilor grupului de prieteni cu care îşi petrece timpul liber („Cine se aseamănă se adună"). Tema anchetei pe bază de chestionar: identificarea criteriilor de selecţie a grupului de prieteni pentru liceeni.
Eşantion: 10 elevi, aleşi la întâmplare, din fiecare clasă a Xl-a a unui liceu.

CHESTIONAR cod

CODUL UNIC PENTRU | FIECARE CHESTIONAR. IN CONDIŢIILE .ÎN CARE CHESTIONARUL ESTE ANONIM, | CODUL PERMITE IDENTIFICAREA FIECĂRUI CHESTIONAR.*j*

Q 1. Câți prieteni consideraţi că aveți în prezent?

9. NR

ETICHETA FIECĂREI ÎNTREBĂRI. ^ *(Dacă respondentul declară că nu*
^MARCHEAZĂ ORDINEA ACESTORA] *are pjeten/j_ se trece întrebarea Q6.)*

ACEASTĂ INDICAŢIE "\ SE NUMEŞTE „FILTRU". EA MARCHEAZĂ FAPTUL CĂ EXISTĂ CAZURI ÎN CARE ÎNTREBĂRILE NU SE PUN ÎN ORDINEA NOR-MALĂ, ÎNTREBAREA QL ESTE ÎN ACEST CAZ „ÎNTREBARE \ FILTRU". /

Q 2. Cu câți dintre aceştia comunicaţi cel puţin o dată pe săptămână ?

... % 9. NR

Q 3. Cât de mulţumit/ă sunteți de prietenii pe care îi aveți?

Z' ETICHETA FIECĂRUI RĂSPUNS. COMPLETAREA UNUI CHESTIONAR PROPUNE, DE OBICEI, ÎNCERCUIREA ETICHETELOR RĂSPUNSURILOR ALESE DE CĂTRE CEL , CARE RĂSPUNDE LA CHESTIONAR.

4. Foarte mulţumit/ă 3. Mulţumit/ă 2. Nemulţumit/ă 1. Foarte nemulţumi t/ă 9. NS/NR

NS/NR SUNT CODURI CONSACRATE [CARE ÎNSEAMNĂ „NU ŞTIU/NU RĂSPUND". I OPŢIUNEA DE A SPUNE „NU ŞTIU" SAU DE A NU RĂSPUNDE APARE DE OBICEI LA FIECARE ÎNTREBARE, 1 DAR NU I SE CITEŞTE PERSOANEI CĂREIA I SE APLICĂ UN CHESTIONAR.

Q 4. Poziționați pe o scală de la 1 („deloc important") la 10 („foarte important") locul pe care dvs. consideraţi că îl ocupați în grupul dvs. de prieteni.

1 2 3 4 5 6 ' 7 8 9 10

Deloc Important — foarte important

9. NR

Q 5. Dintre prietenii dvs. menționați câți îndeplinesc următoarele condiții:

		Nr.
1	Fac parte din aceeaşi clasă cu dvs.	
2	Sunt vecinii (de bloc, de stradă) dvs.	
3	Sunt prietenii dvs. încă din şcoala generală.	
4	Au medii mult mai mari decât ale dvs.	
5	Au aproximativ aceleaşi medii cu ale dvs.	

Q6. Q7. Q 8. Q9. Q10.

6	Sunt de acelaşi gen cu dvs.		
7	Au medii mult mai mici decât dvs.		
8	Ascultă aproximativ aceeaşi muzică pe care o ascultaţi şi dvs.		
9	Frecventează aceleaşi locuri ca şi dvs.		

Vârsta dvs ..Q6-Q10 sunt numite / şi „Întrebări de identificare Ele Clasa: a XI-a ..... profil ..... permit, pe de o parte, verificarea faptului că respondentul face parte din eşantionul dorit. Pe de altă parte, permit construcţia de categorii de respondenţi, de exemplu: fetele cu media peste 9 din clasa a Xl-a din regiunea Moldova, profil uman.

Gen: 1. masculin 2. feminin

Media generală în clasa a X-a a fost:

Localitate ..... judeţ .....

Stabiliţi împreună o temă de interes public. Selectaţi două ziare şi organizaţi o analiză de conţinut folosind unităţile de analiză studiate.

7. Un alt tip de investigaţie complexă, în care se pot reuni mai multe metode simultan este studiul de caz. El presupune analiza unui singur caz reprezentativ pentru o problematică dată. Putem studia, de exemplu, modul în care sunt influenţaţi tinerii de către prieteni studiind un singur grup sau o singură gaşcă, de la formarea ei până în momentul disoluţiei. Putem utiliza chestionare, putem realiza interviuri, putem să facem observaţie participativă etc. Toate metodele şi tehnicile aferente utilizate vor avea acelaşi obiectiv de cercetare. Formaţi grupe de câte patru elevi şi stabiliţi împreună tema unui studiu de caz. Prezentaţi colegilor rezultatele investigaţiilor voastre şi discutaţi împreună ce dificultăţi aţi întâlnit în aplicarea metodei.

Este bine să vă alegeţi tema studiului vostru de caz din zone pe care le cunoaşteţi foarte bine.

1. Completaţi spaţiile libere alegând termenii potriviţi din paranteză.....
   a. Orice cercetare începe prin formularea unei..
   b. Caracteristicile măsurabile ale unui proces social se numesc.....
   c..... şi ..... sunt principalele procedee folosite în cadrul unei anchete sociologice.
   (intervievarea, variabilă, problemă, chestionarea, observarea)

2. Conceptul „elev bun" are ca posibili indicatori:
   - participarea la discuţiile din clasă
   - creativitate
   - grad de informare

   Rezolvă succint următoarele sarcini:
   a. Alege două concepte care pot fi folosite pentru investigarea activităţii şcolare din următoarea listă: elev dezinteresat; profesor bun; şcoală bună; orientare profesională.
   b. Formulează pentru fiecare concept ales câte trei indicatori posibil de a fi folosiţi într-o cercetare sociologică..... 3p.

3. Să presupunem că derulaţi o cercetare referitoare la modul de petrecere a timpului liber de către adolescenţi. Daţi exemple de metode pe care le-aţi putea folosi, grupându-le în funcţie de naura lor..... 4p.

Un punct se acordă din oficiu.

Sociologie > > >

capitolul 3 Individul si societatea

Există multe prejudecăți pe care modernitatea le-a adus cu sine în istorie. Una dintre acestea este legată de natura firavă a ființei umane. S-a spus chiar, într-o formulă foarte frumoasă, că omul este o „trestie gânditoare". în raport cu natura, în raport cu restul animalelor, omul a fost văzut într-o totală inferioritate, considerându-se că doar gândirea este aceea care 1-a făcut pe om să supraviețuiască. în realitate, lucrurile nu stau așa. Omul este și a fost mereu unul dintre cele mai puternice animale. în sine, prin natura sa animală, omul este puternic. Cu siguranță, inteligența i-a înmulțit de mii de ori această putere. Dar omul a creat ceva în jurul său care 1-a făcut și îl face cel mai puternic animal care a existat vreodată pe această planetă. Este vorba de însuși mediul pe care și 1-a construit și în care trăiește și care formează ceea ce sociologii numesc cultură. Aceasta poate fi produsă doar în societate, iar formarea omului ca ființă socială presupune, în fapt, asimilarea culturii, proces care poartă numele de socializare. în cadrul societății, individul poate să „funcționeze" numai dacă preia rolurile definite de cultură și dacă respectă normele impuse de societate. Așa cum o să vedem, individul nu se formează și nu trăiește în societate în general, ci în interiorul unor instituții sociale. în acest capitol vom vorbi despre toate aceste lucruri.

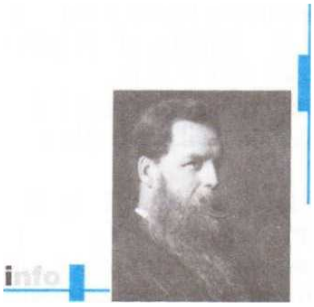

Sir Edward Burnett Tylor (1832-1917), etnolog și antropolog britanic, primul profesor universitar de antropologie de la Oxford (1884-1909). Studiile sale despre originea animistă a religiei au fost adevărate încercări de pionierat în domeniu. Dintre lucrările sale amintim: *Antropologia* (1881), *Cultura primitivă*(1871).

CULTURA

Nu este deloc ușor să definești cultura. Există nenumărate definiții și mai multe științe care revendică studiul acesteia. Definiția clasică a culturii o datorăm antropologului englez Edward Tylor care a definit cultura ca reprezentând *acel complex întreg care include cunoașterea, credințele, arta, morala, legile, obiceiurile și orice fel de capacități și deprinderi achiziționate de om ca membru al societății.*

Cea mai simplă definiție pe care o putem da astăzi, și care, în forme diferite, este acceptată de un număr mare de cercetători sociali, este următoarea: cultura reprezintă toate modurile de gândire, de comportament și de producție transmise de la o generație la alta prin comunicare sau prin orice alt mijloc, cu excepția celui genetic.

Cu alte cuvinte, tot ceea ce este produs sau utilizat de către om și care poate fi transmis de la o generație la

Antropologia este ansam-1 blul disciplinelor din științele umane care studiază omul. Ea are mai multe ramuri cum sunt: antropologia culturală, antropologia filozofică etc.

alta, prin orice mijloace negenetice reprezintă cultura. Faţă de accepţiunea obişnuită a termenului, care vine din limba latină şi care se raportează mai mult la cultivarea spiritului, cultura nu se referă doar la produsele de elită create într-o societate, ci la orice fel de produs. Bunele maniere sunt, spre exemplu, un produs cultural, însă şi scrierea unor obscenităţi pe pereţii toaletelor reprezintă tot un astfel de produs. Mai mult, trebuie să înţelegem că, din punct de vedere strict cultural, între *Luceafărul* lui Eminescu şi o tocăniţă nu există nici o diferenţă. Ambele sunt producţii culturale. Faptul că noi le acordăm o importanţă radical diferită în societate nu le transformă pe unele în produse „mai culturale" decât altele.

Cultură si civilizaţie

Pentru a preciza şi mai clar înţelesul conceptului de cultură trebuie să încercăm să îl diferenţiem de un alt termen uzual, folosit în strânsă legătură cu el, uneori chiar ca sinonim. Este vorba de termenul de civilizaţie. La nivelul cunoaşterii comune, facem distincţie între cei doi termeni. Dacă, de exemplu, ni se pare firesc să spunem că locuitorii din comuna X au produse culturale proprii, parcă nu ni se mai pare la fel de firesc să vorbim de produse ale civilizaţiei din comuna respectivă.

Din punct de vedere sociologic, diferenţa dintre cele două noţiuni este dată de amploarea şi de răspândirea culturii. Astfel, spunem că o cultură a atins stadiul de civilizaţie în măsura în care produsele sale sunt apreciate şi preluate de alte culturi sau societăţi. In acest sens, putem vorbi de cultura şi civilizaţia greacă, de cultura şi civilizaţia arabă sau musulmană, de cultura şi civilizaţia creştină din Evul Mediu. Linia de demarcaţie dintre cultură şi civilizaţie nu este foarte uşor de trasat pentru că, în aproape toate cazurile de contact între culturi, se poate vorbi de un schimb reciproc de produse culturale, de valori, credinţe, obiceiuri şi alte produse culturale. Din această cauză, termenul de *civilizaţie are* o extensie mult mai mare, el trecând adesea dincolo de graniţele unei societăţi sau naţiuni.

Etimologic, termenul cultură provine din latinescul *cultura* care înseamnă „cultivarea pământului". Acest sens a fost ulterior îmbogăţit de Cicero prin sintagma *cultura animi* care se referă la cultivarea spiritului şi la învăţare, în general.

Termenul civilizaţie provine din latinescul *civis* care desemna statutul de cetăţean roman, dar, totodată, şi superioritatea cetăţenilor romani faţă de străinii sau barbarii neci-vilizati.

Credinţele presupun acceptare fără o explicaţie raţională incontestabilă a unor idei. Cel care crede un lucru se bazează pe convingeri interioare, pe încredere. Credinţele nu sunt, obligatoriu, eronate. Un sens special capătă credinţa atunci când e vorba de religie.

Structura culturii

In general, toate aspectele vieții sociale fac parte din și definesc cultura unei societăți, aceasta incluzând valorile, credințele, obiceiurile, ritualurile, modelele de comportament și obiectele folosite în viața cotidiană. Dacă vom detalia analiza, vom descoperi trei componente majore ale culturii:

a. Componenta ideatică *se referă la totalitatea ideilor (valori, credințe, mituri), care sunt vehiculate într-o societate dată*. O categorie specială a acestora o formează valorile care sunt idei prețuite, respectate de către membrii unei comunități. Valorile precizează ceea ce este bun sau rău, ghidează, în general, acțiunile oamenilor, pe baza lor elaborându-se majoritatea normelor sociale. Credințele sunt idei despre lume și viață, despre ceea ce este adevărat sau fals.

b. Componenta obiectuală *se referă la toate tipurile de produse culturale care au o existență materială*. Este componenta cea mai vizibilă a culturii. Orice obiect creat sau doar utilizat de om cu un anumit scop, în măsura în care este transmis generațional ca modalitate de utilizare sau producere a sa aparține culturii.

c. Componenta normativă *se referă la totalitatea regulilor pe care oamenii le respectă într-o societate*. Acestea sunt modele prescrise de comportament pentru anumite situații sociale.

Normele sociale sunt de o mare diversitate, astfel că putem spune, întemeiat, că trăim într-un univers normativ. Așadar, în sociologie se lucrează cu mai multe clasificări:

1. *după modul de transmitere:*
   - norme scrise;
   - norme nescrise;

2. *după gradul de aplicare a lor în viața obișnuită:*
   - norme ideale (despre cum ar fi de dorit să se comporte oamenii);
   - norme reale (în funcție de care se comportă în viața de zi cu zi);

3. *după domeniul pe care îl reglementează:*
   - norme juridice;
   - norme tehnice;
   - norme de organizare;
   - norme educaționale etc.

Totalitatea normelor dintr-o societate formează ordinea normativă. Aceasta reprezintă un element esenţial în caracterizarea unei anumite societăţi. Putem vorbi de societăţi cu regimuri normative puternice sau slabe, adică societăţi în care există, un puternic cult al normelor sau societăţi în care există o mare toleranţă faţă de încălcarea normelor.

Nerespectarea normelor atrage sancţiuni în orice societate. In sociologie, prin sancţiune vom înţelege atât pedeapsa, cât şi recompensa, în sensul că a sancţiona un act înseamnă a-i acorda un anumit tip de calificativ fie pozitiv, fie negativ.

Pedepsele asociate unor norme (prevăzute în eventualitatea încălcării acestora) pot fi - din punctul de vedere al consecinţelor lor asupra subiecţilor care încalcă respectivele norme - puternice sau slabe. Pe de altă parte, normele pot fi *formale,* adică exprimabile într-o formă scrisă, precisă, sau pot fi *informale,* adică fără o formă scrisă, impuse în practica socială reală.

Dacă luăm în consideraţie aceste două caracteristici ale normelor, exprimarea lor formală sau informală şi tipul de sancţiune, puternică sau slabă, asociat acestora, atunci putem construi o matrice în care vom descoperi patru tipuri de norme sociale.

	Sancţiuni puternice	Sancţiuni slabe
Norme formale	Legi penale	Legi civile
Norme informale	Morală, tradiţii	Obiceiuri

Matricea tipurilor principale de norme sociale

Această clasificare este una pe care o folosim şi în viaţa cotidiană, chiar dacă nu în această manieră. Legile penale exprimă întotdeauna sancţiuni privative de libertate sau penalităţi foarte mari, în timp ce legile civile au sancţiuni pecuniare (financiare) moderate sau mici. La fel, normele morale au exprimate sancţiuni foarte dure, mergându-se până la izolarea totală (socială) a individului în comunitate, în timp ce pentru majoritatea obiceiurilor încălcate nici nu există propriu-zis sancţiuni.

Cultura, subcultura si contracultura

la ideea apartenenţei şi, prin urmare, a raportării la o cultură dominantă.

i

Trebuie să precizăm însă foarte clar că termenul *subcultura* nu are nici un fel de conotaţie peiorativă. Subcultura nu este inferioară din punct de vedere valoric. Termenul se referă exclusiv

Cea mai simplă componentă a unei culturi poartă numele de element cultural. Un simplu obiect, o melodie, o normă de salut etc. sunt exemple în acest sens. Aceste elemente funcţionează într-o cultură doar într-o manieră integrată, adică în cadrul unor complexe culturale. Acestea sunt sisteme în care sunt asociate mai multe elemente culturale. Dansul, spre exemplu, este un complex cultural care reuneşte muzică, versuri, norme pentru cei care dansează (o componentă strict tehnică, prin urmare), o anume îmbrăcăminte etc.

Mai multe comunităţi pot avea aceeaşi cultură de bază, însă pot avea complexe culturale proprii, capabile să le diferenţieze. Putem vorbi atunci de o cultură dominantă şi de subculturi, adică de culturile care aparţin unor comunităţi ce şi-au dezvoltat complexe culturale proprii. Subculturile pot să aparţină:

- unor comunităţi profesionale (de exemplu, putem vorbi de o subcultura a sociologilor, în care pot să existe formule de comunicare proprii, un anumit stil de viaţă etc);
- unor comunităţi care au valori, norme şi stiluri proprii de viaţă (de exemplu, subcultura rockerilor). Contracultura este un tip special de subcultura în

care unele valori, credinţe, norme sunt în opoziţie cu acelea ale culturii dominante. Comunităţile marginale, grupurile deviante ori sectele religioase, de exemplu, dezvoltă uzual contraculturi.

Contactul între culturi

Este o realitate indiscutabilă faptul că oamenii din comunităţi şi din societăţi diferite interacţionează în permanenţă. Culturile diferitelor societăţi sunt, astfel, puse continuu în contact. Atunci când două societăţi interacţionează, culturile lor intră şi ele în contact, caz în care sunt posibile trei tipuri mari de situaţii, a. Aculturaţia este procesul prin care, ca urmare a contactului dintre două culturi, se ajunge la apariţia unor complexe culturale noi, care au în componenţă elemente din culturi diferite. Traista ţărănească dotată cu fermoar, ca şi balconul închis şi utilizat ca o verandă sunt două exemple simple de

aculturaţie. Trebuie subliniat însă faptul că, de multe ori, noile complexe ajung să se impună şi să fie uitată cu totul originea lor.

b. Acomodarea este procesul prin care două culturi diferite ajung să îşi definească graniţe clare şi să convieţuiască, fără să se transforme în mod radical. între cele două culturi există numeroase împrumuturi, însă ambele îşi păstrează identitatea. Comunităţile asiatice, în marile oraşe, sunt exemple de comunităţi ce au culturi care s-au acomodat.

c, Asimilaţia este procesul prin care o cultură a unei comunităţi şi-a pierdut identitatea şi a fost înglobată în cultura dominantă, respectiva populaţie nu păstrează decât, cel mult, anumite complexe culturale proprii şi, prin urmare, cultura sa nu mai există decât ca o subcultură a unei culturi dominante. Un exemplu celebru îl oferă populaţia negrilor din S.U.A.: ei şi-au pierdut cu totul cultura de origine, practic, nu mai păstrează în prezent nimic din cultura africană de origine. Mai mult, aşa cum spunea un sociolog american, ei sunt cei mai americani dintre americani, pentru că nu au mai păstrat absolut nimic din cultura de origine, în timp ce toţi ceilalţi americani proveniţi din Europa sau din Asia au păstrat numeroase complexe culturale din culturile de origine, uneori chiar şi limba sau religia.

Termenul de aculturaţie a fost creat la sfârşitul secolului al XlX-lea. Printre sociologii care l-au folosit se numără şi sociologul şi antropologul american Ralph Linton (1893-1953) dintre ale cărui lucrări amintim: *Studiul omului* (1936), *Memorandum despre studiul aculturaţiei* (1936; coautori Robert Redfield şi Melville Herskovits), *Ştiinţa omului în timpul crizelor mondiale* (1945), *Arborele culturii* (apărut postum, în 1955).

SOCIALIZAREA

Ce este socializarea ?

încă din secolul al XVIII-lea, mulţi oameni de ştiinţă, în special medici, au fost preocupaţi de cazurile ieşite din comun ale „copiilor-lup". Este vorba de copii care, din cauza unor întâmplări nefericite, au fost părăsiţi în primele luni de viaţă în locuri sălbatice şi au fost crescuţi de animale. Asemenea accidente sunt extrem de rare, dar, în fiecare dintre ultimele trei secole s-au înregistrat cel puţin câteva cazuri. în special femelele de lup, dar nu numai ele, sunt cele care au ajuns să crească „pui" de om. Savanţii moderni au fost fascinaţi de aceste cazuri, în primul rând pentru că respectivii copii reproduceau uluitor de bine comportamentele animalelor care îi crescuseră. încercarea de a-i reintegra în societate a eşuat întotdeauna dacă respectivul copil trăise mai mulţi ani în sălbăticie. Interesant este faptul că aceşti copii nu mai reuşeau să înveţe limbajul articulat, dacă nu o făcuseră atunci când trebuia, adică în primii ani de viaţă. Poate şi mai curios încă este faptul că toţi aceşti copii sălbatici au murit aproximativ la vârsta la care mor, de regulă, animalele care i-au crescut, cel mai frecvent în jur de 10-12 ani.

Procesul prin care individul uman se formează ca fiinţă socială poartă numele de socializare. Socializarea este *procesul prin care se formează personalitatea umană,* prin care individul învaţă de la părinţi, profesori, prieteni, colegi, din familie, din şcoală şi din alte instituţii, comportamente, abilităţi, informaţii care îl transformă în fiinţă socială, capabilă să trăiască şi să se dezvolte într-o societate.

Majoritatea lucrurilor pe care le facem în viaţa noastră de zi cu zi sunt rezultatul acestui proces de socializare, de adaptare şi

asimilare a regulilor şi modelelor pe care ni le oferă instituţiile şi oamenii cu care intrăm în contact. Toţi aceşti factori care ne modelează permanent comportamentul în societate se numesc „agenţi de socializare". Influenţa pe care ei o au în viaţa noastră este permanentă, fiecare dintre noi învăţând în fiecare zi cum să se adapteze mai bine societăţii în care trăieşte şi încercând să transmită celor apropiaţi informaţiile pe care le consideră utile. Multitudinea de factori care ne influenţează determină fiecare individ să îşi construiască o personalitate unică, un mod particular în care sunt asimilate şi interiorizate informaţiile primite.

Factorii care influenţează procesul de socializare

Copii în costum de sărbătoare.

Procesul de socializare este influenţat de mai mulţi factori pe care îi vom prezenta în continuare.

a. Factorii biologici. Formarea personalităţii individului şi procesul de achiziţie a culturii unei societăţi sunt influenţate de anumite caracteristici biologice, inclusiv ereditare. Un anumit tip de temperament, anumite caracteristici afective fac ca individul să asimileze diferit şi să reacţioneze diferit la realitatea socială.

În *Spaţiul mioritic,* Lucian Blaga (1895-1961) scoate în evidenţă trăsături specifice spiritualităţii româneşti, analizând creaţii diferite (muzică, dans, arhitectură sacră şi profană, ornamentaţie populară). Structura matricei stilistice cuprinde: un orizont spaţial infinit ondulat; un orizont temporal de înaintare ondulată în timp; împăcare cu destinul; dragostea pentru pitoresc; simţul nuanţei, al măsurii şi discreţiei; geometrism drept, linear, iar

ca vârstă adoptivă „copilăria".

b. Mediul fizic ca atare ne influenţează în procesul de socializare într-o măsură semnificativă. Aceasta deoarece suntem permanent obligaţi să ne adaptăm la el. Este, de altfel, un lucru ştiut faptul că, de exemplu, oamenii care trăiesc în regiunile nordice au un alt tip de temperament, alte moduri de a reacţiona, alte tipuri de a relaţiona decât aceia care trăiesc în sud. încă din secolul trecut au fost lansate teorii care încercau să surprindă relaţia dintre spaţiul geografic şi profilul cultural al unei societăţi. Teoria spaţiului mioritic a lui Lucian Blaga este o variantă a acestora.

c. Cultura. Profilul cultural al unei societăţi imprimă anumite caracteristici procesului de socializare. Astfel, procesul de socializare diferă foarte mult de la o societate şi de la o comunitate la alta în interiorul aceleiaşi societăţi. Astfel, în România, copiii sunt crescuţi (socializaţi) într-o manieră total diferită comparativ cu ţările lumii arabe. în acelaşi timp, socializarea se realizează în alt mod în diferitele comunităţi contemporane din România. Astfel, copiii rromi sunt socializaţi altfel decât copiii maghiari sau români. în acelaşi timp, socializarea în mediul rural diferă de socializarea în mediul urban, stilul de viaţă al acestor comunităţi, cultura lor, influenţând masiv valorile, credinţele, atitudinile, normele şi comportamentele care sunt cultivate.

d. Experienţa de grup. Viaţa în grupuri este o caracteristică general umană. Este, astfel, firesc ca experienţa indivizilor, la nivelul grupurilor în care trăiesc, să îi influenţeze în mod deosebit. Când vom trata, în finalul acestui capitol, agenţii de socializare, vom insista mai mult asupra rolului grupurilor în procesul de socializare.

e. Experienţa personală este, de asemenea, un factor esenţial în procesul de socializare. Situaţiile prin care trecem lasă întotdeauna în urmă o serie de învăţături care ne modifică următorul comportament sau modul în care, în viitor, ne vom raporta la o situaţie similară. Cele mai multe conflicte dintre adolescenţi şi părinţii lor pornesc tocmai din diferenţa dintre experienţa personală a părinţilor, pe care aceştia încearcă să o transmită copiilor, şi dorinţa de a experimenta a adolescenţilor.

Tipuri de socializare

4

Una dintre formele importante ale socializării este cea politică. Socializarea politică presupune interiorizarea ideilor şi normelor politice. Familia, grupurile sociale, instituţiile cu funcţii educative, organizaţiile politice şi nepolitice (biserica) reprezintă câţiva agenţi de socializare politică

Literatura sociologică defineşte şase tipuri majore de procese de socializare, în funcţie de mai multe criterii, pe care le vom prezenta în continuare: A. în funcţie de momentul în care se realizează, socializarea poate fi:

a. Socializare primară, care are loc în primii ani de viaţă şi se încheie în jurul vârstei de şapte ani. In această perioadă, copilul învaţă limbajul, normele de bază pentru viaţa în societate şi asimilează valorile fundamentale ale societăţii în care trăieşte. în primii ani de viaţă, copilul achiziţionează principalele elemente ale propriei culturi, elemente care îl fac capabil să poată trăi în societate. în cadrul acestei etape, cel mai important agent de socializare îl reprezintă familia. Sintagma „a avea cei şapte ani de acasă" reflectă tocmai importanţa acestei etape din procesul de socializare.
b. Socializare secundară, care începe în jurul vârstei de şapte ani şi se încheie odată cu adolescenţa. In această etapă de socializare, copilul asimilează toate rolurile sociale, produsele culturale şi normele care îl fac să poată trăi normal în societate. Copilul învaţă în această etapă să fie un/o bun/ă fiu/fiică, prieten/prietenă, coleg/colegă, elev/elevă, învaţă cum să înveţe, îşi dezvoltă acele cunoştinţe care îl fac util în societate şi care îi vor defini cariera.
c. Socializare continuă, care durează cel mai mult în viaţa unui individ, încheindu-se doar odată cu dispariţia acestuia. Acest proces de învăţare continuă a modului de convieţuire în societate, deşi îndelungat, este cu mult mai puţin intens decât socializarea primară şi secundară. în această etapă asimilăm cunoştinţe şi comportamente care ţin de rolul nostru de cetăţeni ai unei comunităţi, de angajaţi la un loc de muncă, de soţi/soţii, de părinţi ai următoarei generaţii.

B. în funcţie de scopul pentru care se realizează, socializarea poate fi:

Socializare anticipatorie, care se referă la procesul prin care un individ se socializează pentru anumite roluri sociale pe care nu le deţine încă şi, cel mai adesea, nici nu poate să le deţină în momentul socializării. Majoritatea jocurilor copiilor reprezintă procese de socializare anticipatorie. Atunci când o fetiţă se joacă, spre exemplu, cu păpuşile, cu siguranţă, ea se socializează anticipator pentru rolul de mamă, dar şi atunci când copiii se joacă „de-a medicul" sau „de-a poliţistul", ei se socializează anticipator, nu neapărat pentru rolurile de medic

sau poliţist, ci pentru acela de cetăţean care va interacţiona mai târziu în societate cu medici sau polițiști.

b. Socializare negativă, care reprezintă procesul prin care individul învaţă modele comportamentale, valori sau norme care sunt opuse celor specifice comunităţii/societăţii în care trăieşte. Ea duce, de cele mai multe ori, la apariţia unor comportamente deviante sau chiar la delincventă, societăţile tinzând, ca şi un organism, să izoleze indivizii care intră în contradicţie majoră cu normele şi valorile pe care o societate le are într-un anumit moment.

c. Resocializare, care este un proces de socializare în care individul învaţă noi modele comportamentale, valori sau norme diferite de cele pe care le posedă deja. Resocializarea presupune renunţarea Ia anumite valori, credinţe, obiceiuri, norme şi acceptarea altora noi. Acest proces se regăseşte mai ales în procesele de tranziţie de la o etapă a vieţii la alta: trecerea de la copilărie la adolescenţă sau de la adolescenţă la viaţa adultă. Un caz aparte de resocializare regăsim în cadrul unor instituţii cu funcţii puternice de constrângere (şcoli de corecţie, închisori, armată) care urmăresc tocmai realizarea unui proces de resocializare.

Agenţi de socializare

Socializarea se realizează în urma acţiunii unor agenţi de socializare, adică a unor persoane, grupuri sau organizaţii care intervin în procesul de socializare şi care influenţează ceea ce învaţă individul - valorile, convingerile şi comportamentele acestuia.

Cei mai importanţi agenţi de socializare sunt:

- familia: are un rol fundamental în socializarea primară a copilului;
- şcoala: contribuie la socializarea indivizilor şi la consolidarea şi rafinarea anumitor valori, convingeri, atitudini sau comportamente dezirabile;
- grupurile de egali: reprezintă grupurile formate din membri care au aproximativ aceeaşi vârstă (grupuri, în special, de joacă, pe care copiii le formează în şcoală sau în afara ei); aceste grupuri reprezintă pentru tineri cel mai important agent de socializare, alături de familie, iar odată cu socializarea secundară ele devin uneori chiar mai importante; - mass-media (radio, televiziuni, ziare) are capacitatea de a impune şi de a promova anumite valori, norme sau modele de comportament.

1

Alţi agenţi de socializare mai sunt: Biserica, armata, creşa, închisoarea, organizaţiile pentru care lucrăm etc.

S

Educaţie si socializare

Educaţia reprezintă una dintre temele de interes major din sociologie, existând chiar o ramură aparte - sociologia educaţiei - care explorează acest subiect. Intr-o definire generală, vom spune că educaţia *reprezintă ansamblul acţiunilor şi proceselor sociale prin care societatea transmite noilor generaţii cunoştinţele, valorile, atitudinile şi comportamentele necesare integrării sociale.* După cum se vede, între noţiunile de *educaţie* şi de *socializare* există o mare asemănare, ambele procese ducând la promovarea şi cultivarea a ceea ce societatea consideră ca fiind important, valoros şi util. Socializarea are însă o accepţiune mai largă, incluzând toate influenţele sociale care îşi pun amprenta asupra formării individului.

Deşi, la nivelul simţului comun, avem tendinţa de a considera că educaţia vizează doar copiii şi adolescenţii, educaţia este un proces continuu, care se realizează pe toată durata vieţii - vorbim astfel de *educaţie continuă* şi de *educaţia adulţilor*. în acest context, putem distinge trei tipuri majore de educaţie:

a. educaţie informală - este procesul de învăţare voluntară sau involuntară realizat prin intermediul relaţiilor şi interacţiunilor noastre cu ceilalţi (familie, prieteni, mass-media);
b. educaţie formală - reprezintă ansamblul proceselor de învăţare derulate în cadrul sistemului de învăţământ. Aici, educaţia este atent planificată şi controlată, realizată de personal specializat - cadre didactice - având obiective clare, prestabilite (educaţia se face pe baza unor programe şcolare);
c. educaţie non-formală - reprezintă activităţile de învăţare derulate într-un cadru formal, însă în afara sistemului de învăţământ. Acest proces este mai puţin riguros, depinde aproape exclusiv de voinţa/opţiunea individului şi include o gamă largă de organizaţii sau programe: şcoli de vară, cenacluri, cluburi sportive, cercuri artistice etc.

-1-

Sociologia educaţiei este un domeniu specializat al sociologiei care studiază în principal şcolarizarea şi, în special, sistemele de şcolarizare în masă ale societăţilor industriale moderne, inclusiv educaţia universitară şi cea permanentă. Sociologia educaţiei începe în mod sistematic cu studiile lui Emile Durkheim asupra educaţiei morale, precum şi cu analiza lui Max Weber asupra mandarinilor chinezi. Dezvoltarea ei s-a produs după cel de al Doilea Război Mondial când trebuia studiată legătura cauzală dintre dimensiunea şcolarizării şi progresul economic al indivizilor şi societăţilor.

Dintre toate aceste forme de educaţie, cea mai importantă este, fără îndoială, *educaţia formală* realizată prin intermediul instituţiilor de învăţământ: grădiniţe, şcoli, licee, universităţi. In perioada 6-18 ani, aceste instituţii de învăţământ au rolul cel mai important în formarea şi pregătirea individului pentru viaţa în societate. Şcoala îndeplineşte, astfel, o multitudine de funcţii dincolo de rolul ei central de a organiza şi de a conduce procesul de învăţare al copiilor şi adolescenţilor. Astfel, printre funcţiile

importante ale şcolii, enumerăm *funcţia de socializare, de integrare socială, de control social, de mediere a prieteniilor sau chiar căsătoriilor* etc.

în ceea ce priveşte importanţa educaţiei pentru individ, studiile sociologice au arătat că persoanele cu un nivel de instruire mai ridicat câştigă mai mult. Aceste studii contrazic percepţia potrivit căreia „numai fraierii merg la şcoală, în timp ce deştepţii fac bani". De altfel, cazurile de persoane cu un nivel scăzut de şcolarizare care câştigă mult sunt puţine, ele reprezentând excepţii de la regula generală. în acest sens, persoanele care se îngrijesc de propria educaţie au şanse mai mari să obţină slujbe mai bine plătite, acesta fiind şi motivul pentru care multe bănci au lansat linii de creditare pentru studii (contractarea unui credit pentru acoperirea cheltuielilor de formare profesională). Existenţa acestui instrument bancar de creditare are la bază creşterea numărului celor care recunosc importanţa formării profesionale de calitate şi privesc propria instruire ca pe o investiţie economică.

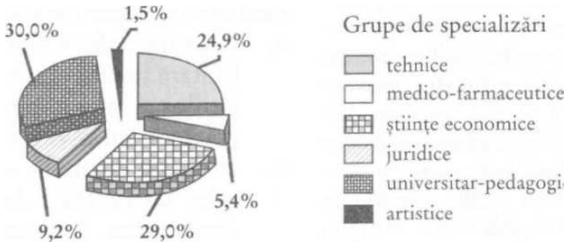

învăţământ - structura studenţilor, pe grupe de specializări, din învăţământul superior, în anul universitar 2004-2005

I STATUS ŞI ROL

Imaginaţi-vă o oră de sociologie ca pe o scenă unde mai mulţi actori interpretează două tipuri de personaje: „profesorul" şi „elevii". Fiecare din cele două tipuri de personaje îndeplineşte un „rol":

într-o anumită structură socială.

Rolul social reprezintă ansamblul comportamentelor pe care le performează un individ în baza sta-tusului pe care îl deţine.

Statusul reprezintă poziţia pe care un individ o deţine

- profesorul stă la catedră sau se plimbă prin clasă, transmite informaţii, scrie pe tablă;
- elevii stau în bănci, notează, răspund dacă sunt întrebaţi, ridică mâna dacă vor să întrebe ceva. Felul în care este descris „personajul", în cazul nostru, „profesorul" sau „elevul", este definit în sociologie prin conceptul de *status*. Ceea ce face acest personaj sau ce se aşteaptă ca el să facă poartă în sociologie numele de *rol*.

Există o importantă corelaţie între conceptele de *status* şi *rol*. Din acest motiv, ele pot fi definite în mod asemănător. Putem spune, astfel, că statusul *reprezintă tot ceea ce un individ aşteaptă de la ceilalţi pe baza poziţiei pe care o are,* în timp ce rolul se referă la *tot ceea ce toţi ceilalţi aşteaptă de la un individ datorită poziţiei pe care acesta o deţine.*

O persoană poate deţine mai multe statusuri. Cineva poate avea statusul de student, de prieten, de fiu sau fiică, de cetăţean, dar poate avea, în acelaşi timp, şi statusul de bărbat sau de femeie, de adolescent etc. în funcţie de situaţie, fiecare individ ierarhizează aceste statusuri scoţând în faţă unul sau altul dintre ele. în afară de ierarhia proprie, există şi o altă ierarhie făcută de persoanele cu care interacţionăm. Spre exemplu, în cazul unor colegi de bancă, unul dintre ei poate considera că statusul cel mai important al celuilalt este acela de prieten sau prietenă şi va considera că este normal să fie ajutat dacă nu ştie la teză. Colegul/a poate însă considera că, dimpotrivă, cel mai important status în ora de curs este acela de coleg/ă, ceea ce nu presupune oferirea sprijinului aşteptat.

în oricare asemenea situaţii pot apărea multe probleme de comunicare, precum şi tensiuni în relaţiile dintre oameni, pentru că ei vor perf orma anumite comportamente în funcţie de statusul principal pe care îl iau ca referinţă într-o situaţie dată, câtă vreme ceilalţi pot aştepta alte comportamente (roluri), potrivit cu ceea ce ei consideră a fi statusul central. Conflictul de status are o probabilitate mai mare să apară atunci când se suprapun, în anumite situaţii, mai multe statusuri, iar ierarhizarea este dificilă. De exemplu, atunci când un profesor trebuie să predea propriilor copii, fiind atât părinte (ceea ce presupune protejarea propriilor copii), cât şi profesor (ceea ce presupune echidistanţă şi obiectivitate). Un băiat poate considera că este mai important statusul de femeie al unei colege (încercând, de aceea, să „o cucerească"), iar ea poate să considere, dimpotrivă, că statusul ei de colegă sau de elevă este mai important (neobservând sau putând chiar să interpreteze greşit comportamentele şi gesturile băiatului).

Tipologia statusurilor

Statusurile dobândite sunt obţinute în urma unui efort, ele presupunând o anumită cheltuială de resurse (de orice tip) din partea celui care le deţine, iar accesul la ele nu este presupus automat pe baza apartenenţei la o structură socială dată.

d

Statusurile atribuite sunt primite de un individ în afara unui efort voluntar de a le obţine.

Analizând exemplele menţionate anterior, putem observa că există două tipuri diferite de status: unele care pot fi dobândite de subiecţi prin diferite procedee, şi altele, cum este, de exemplu, statusul sexual (bărbat - femeie) care nu pot fi dobândite. Avem, aşadar, de a face cu două mari categorii de statusuri. Este vorba de statusurile atribuite şi statusurile dobândite.

Unele statusuri sunt atribuite prin naştere, de către societatea/comunitatea în care trăim. Statusul de cetăţean, statusul etnic sau cel sexual, statusurile de vârstă sunt exemple de statusuri atribuite.

Majoritatea statusurilor sunt, în societatea contemporană, statusuri dobândite. Toate statusurile profesionale sunt dobândite, nu atribuite. Este evident faptul că această calitate a statusului - de a fi atribuit sau dobândit - depinde de modul în care el este definit într-o anume societate. Cetăţenia, istoric vorbind, a reprezentat, în primul rând, un status dobândit. Şi astăzi ea poate reprezenta un astfel de tip de status pentru cei care îşi schimbă cetăţenia. Dacă ne gândim, spre exemplu, la istoria României, au existat nenumăraţi domnitori care au ajuns la putere pentru că li s-a acordat acest status pe bază succesorală (aşadar, pe baza sistemului normativ al societăţii momentului), dar şi mulţi alţii care au ajuns la putere dobândind tronul pe baza unor eforturi serioase, financiare şi nefinanciare.

La limită, majoritatea statusurilor atribuite pot fi şi dobândite în condiţii speciale, să ne gândim, de exemplu, că astăzi chiar şi statusul sexual poate fi dobândit dacă facem o operaţie de schimbare de sex.

Indicatorii de status

In anumite situaţii sau contexte sociale, de multe ori, dorim să precizăm foarte tranşant poziţia pe care o deţinem şi, din acest motiv, utilizăm orice tip de mijloace

-1-

Analiza indicatorilor de status utilizaţi voluntar de un individ ne poate spune foarte multe lucruri despre ierarhia statusurilor şi, implicit, a valorilor acelei persoane în diferite contexte sociale date. Spre exemplu, dacă poartă cineva un tricou cu numele sau însemnele unei anumite echipe de fotbal, acest lucru poate indica apartenenţa la o galerie de suporteri. In funcţie de tipul şi numărul de cadre sociale în care utilizează respectivul indicator, putem estima tipul de ataşament pe care îl are respectivul pentru statusul de suporter. Una este să porţi tricoul la meci şi alta să îl porţi la nunta unui prieten.

care ar putea să îi facă pe ceilalţi să ne recunoască statusul fără a-1 preciza noi de fiecare dată. Pentru aceasta utilizăm indicatori de status, adică *elemente care pot să ajute la indicarea statusului unei persoane*. Spre exemplu, un medic se îmbracă în spital în halat alb, are eventual şi un ecuson, iar uneori mai foloseşte şi un stetoscop purtat la gât, chiar şi atunci când doar se deplasează prin spital şi, prin urmare, nu are ce face, în realitate, cu el. Pentru multe statusuri există indicatori foarte precişi, de exemplu, pentru statusul de persoană căsătorită există verigheta ca indicator de status, pentru profesor, catalogul.

Trebuie să înţelegem însă că nici un obiect nu are în sine calitatea de indicator de status. Aceasta este obţinută doar într-un anume context social dat. De exemplu, cartea de identitate este un indicator de status dacă o utilizăm, în rest, ea nu are această calitate pentru că, dacă o ţinem în buzunar, nefiind vizibilă, ea nu poate indica nimic.

Pe de altă parte, aceşti indicatori pot fi utilizaţi voluntar, ca în exemplele menţionate, dar şi involuntar, atunci când este vorba de uniformele pe care diferitele instituţii le impun membrilor lor. Fie că este vorba de armată, de închisoare sau de o mănăstire, toate aceste instituţii impun uniforme. Salopeta unui muncitor are o funcţie protectoare, însă ea are şi rolul de a sublinia că în acel spaţiu persoana respectivă nu este mamă sau tată, bărbat sau femeie, nu este prieten, nu este nimic altceva decât muncitorul, angajatul acelei instituţii. Prin urmare, calitatea esenţială a unui indicator de status este aceea de a indica statusul cel mai important pe care o persoană consideră că îl are într-un anumit moment sau, în alte cazuri, statusul pe care o instituţie în care se află acea persoana i-1 impune ca status central.

Tipologia rolurilor sociale

Aşa cum am precizat la începutul acestui capitol, rolurile sociale reprezintă ansamblul de comportamente pe care o persoană le performează pe baza unui anumit status pe care îl deţine. Vorbim despre roluri şi nu despre rol, pentru că, în mod normal, unui status îi sunt asociate mai multe roluri în funcţie de grupul sau persoana cu care interacţionează individul. Spre exemplu, un doctor

> are anumite comportamente atunci când consultă pacienţii, altele atunci când explică situaţia bolnavului sau familiei, altele în raport cu personalul medical, cu administraţia instituţiei în care se află etc.

Rolurile sociale pot fi clasificate în multe modalităţi.

In primul rând, ar trebui să facem distincţia între *două tipuri de raportare* la rolurile sociale. Pe de o parte, există rolurile prescrise pentru un anumit status şi pe care ceilalţi se aşteaptă să le performeze cineva, de aceea le vom numi roluri aşteptate. Pe de altă parte, există rolurile performate în mod real de o persoană pe care, de aceea, le vom numi, simplu, roluri performate. De ce există o diferenţă între cele două tipuri de roluri ? Din mai multe motive pe care o să le prezentăm pe scurt.

Trebuie să menţionăm că pot exista dificultăţi în îndeplinirea rolurilor datorate lipsei de experienţă sau învăţării neadecvate a acestora. Pe de altă parte, pot exista incompatibilităţi între personalitatea unui individ şi cerinţele comportamentale şi atitudinale pe care le impune statusul pe care acesta îl deţine. Dacă, de exemplu, o persoană nu este suficient de energică, are o

Ck.

1—1-

Philip Zimbardo (n. 1933), profesor de psihologie, realizatorul celebrului experiment de la Universitatea Standford, Statele Unite. Zimbardo a participat, în anul 2002, în calitate de expert, la realizarea unui *reality show, The Human Zoo*.

personalitate „slabă", un temperament introvertit, este puţin probabil să performeze la un nivel aşteptat rolul de director sau, pur şi simplu, de lider al unei organizaţii.

In aceeaşi măsură, dobândirea unui anumit status şi performarea unor roluri noi, în baza respectivului status, ar putea conduce la schimbări, de multe ori majore, la nivelul personalităţii indivizilor respectivi. Este interesant, de exemplu, experimentul unui celebru psiholog social american, Philip Zimbardo, care în 1971 a amenajat în cadrul Universităţii Stanford din Statele Unite un spaţiu de experimentare care reproducea perfect o închisoare standard din America. Au fost selectaţi studenţi voluntari care au participat la experiment. Aceştia au fost împărţiţi în două grupe: deţinuţi şi gardieni. După selectarea voluntarilor, a început, practic, experimentul care urmărea să observe în ce măsură studenţii respectivi, performând rolurile de deţinut, respectiv, de gardian, ajungeau să îşi schimbe personalitatea. Experimentul s-a oprit după şase zile, deşi fusese planificat pentru două săptămâni, deoarece schimbările de personalitate deveniseră foarte periculoase pentru subiecţi. Studenţii care primiseră statusul de „deţinuţi" deveniseră uluitor de repede mult mai obedienţi, umili, lipsiţi de curaj şi de fermitate, în timp ce studenţii

4 I----------

Instituţiile satisfac necesităţi sociale. De exemplu, Parlamentul îndeplineşte funcţia de a elabora legi, iar Guvernul le aplică.

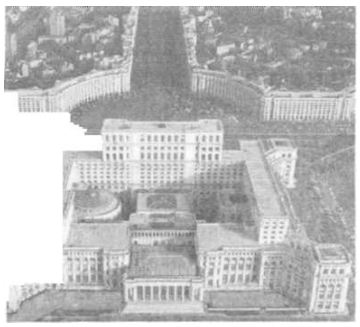

Casa Poporului, sediul Parlamentului României.

„gardieni" deveniseră mult mai duri, mai violenţi, chiar sadici.

Acest experiment celebru a demonstrat că în raportul dintre rol şi personalitate trebuie să luăm în consideraţie şi relaţia inversă, achiziţia unui status şi performarea unor roluri presupuse de acesta pot conduce la schimbări semnificative la nivelul personalităţii subiecţilor respectivi.

Mai există o situaţie care poate genera diferenţe majore între rolurile aşteptate şi cele performate. Ea este legată tot de dificultăţile de îndeplinire a unor roluri şi poartă numele de conflict de rol.

Conflictul de rol apare atunci când există cerinţe contrare între două roluri care provin din două statusuri diferite pe care le deţine aceeaşi persoană. Dacă, de exemplu, un profesor are propriul copil ca elev şi, într-o anumită situaţie particulară, ar trebui să îl sancţioneze, atunci avem un conflict de rol. Aceasta deoarece, pe de o parte, rolul de profesor îi cere să fie intransigent şi, prin urmare, să sancţioneze elevul, pe când rolul de părinte îi cere să îl protejeze, aşadar, să nu îl sancţioneze.

| INSTITUŢIILE SOCIALE ŞI TIPOLOGIA LOR

în limbajul obişnuit, *instituţia* este o organizaţie delimitată întotdeauna spaţial şi temporal. Adeseori utilizăm termenul ca sinonim pentru oricare dintre organizaţiile publice (primării, ministere, oficii guvernamentale, organizaţii internaţionale).

în sociologie, prin instituţie se înţelege ceva mai mult. Familia este, spre exemplu, o instituţie, ca şi Biserica sau statul. Dar şi banii sunt o instituţie socială, ei având funcţia de a reglementa circulaţia monedei într-o societate. Orice tip de practică instituită, oriunde în societate, în anumite condiţii, poate reprezenta o instituţie socială. Putem spune că, dintr-un anumit punct de vedere, întregul univers social reprezintă un sistem de instituţii sociale, iar, la limită, am putea vorbi chiar de o perspectivă instituţională în cercetarea socială. Putem, într-adevăr, să gândim societatea ca pe un ansamblu de instituţii şi să o studiem exclusiv din perspectivă instituţională.

Privite din perspectiva conceptelor de status şi rol, putem spune că instituţiile sociale reprezintă *seturi de statusuri şi de roluri ataşate acestora, care contribuie la îndeplinirea unor funcţii sau a unor nevoi sociale.* Cu alte cuvinte, oriunde există un grup de oameni care au anumite statusuri şi in-teracţionează în vederea efectuării unei activităţi care îndeplineşte o funcţie în societate, putem spune că avem o instituţie socială. *Orice practică instituită, orice mod definit de a face ceva în societate reprezintă, astfel, o instituţie socială.*

Orice organizaţie funcţionează pe baza unei instituţii sociale, însă nu orice instituţie există sub forma unei organizaţii.

Există câteva mari tipuri de instituţii care, datorită importanţei lor, sunt considerate instituţii sociale fundamentale. Alături de familie mai putem include în această categorie religia şi statul. Cu siguranţă însă putem clasifica în mult mai multe moduri instituţiile sociale. Spre exemplu, în raport cu tipul de funcţie socială pe care o îndeplinesc, instituţiile pot fi:

- instituţii politice - se referă la conducerea comunităţilor şi a societăţilor (spre exemplu, statul, partidele, consiliile locale etc);
- instituţii juridice - privesc administrarea controlului social şi asigurarea ordinii (spre exemplu, tribunalele, baroul etc);
- instituţii economice - se ocupă cu producerea de bunuri şi servicii (orice organizaţie economică etc);
- instituţii culturale - se îndeletnicesc cu producerea şi difuzarea culturii (de exemplu, teatrele, mass-media etc);
- instituţii religioase - administrează practicile şi ideologiile religioase (spre exemplu, Biserica, sectele etc);
- instituţii ale vieţii private - asigură desfăşurarea vieţii private a indivizilor (spre exemplu, familia, căsătoria, adulterul etc).

Trebuie menţionat că instituţiile sociale, ca şi practici instituite, nu sunt acceptate toate în mod obligatoriu în societate. Unele, spre exemplu, pot fi considerate ilegale.

Din punct de vedere istoric, apariţia unor noi instituţii sociale s-a manifestat, în primul rând, prin procesul de diferenţiere instituţională, care este procesul prin care dintr-o instituţie socială, de regulă, fundamentală, ce îndeplineşte mai multe funcţii în societate, apar alte instituţii noi care preiau unele dintre funcţiile instituţiei de origine. Cazul instituţiei familiei care a îndeplinit la origine, practic, toate funcţiile sociale vitale este cel mai potrivit pentru a exemplifica acest proces. Astfel, la începuturile civilizaţiei umane, familia îndeplinea funcţii religioase, economice, politice, de control social etc.

Un tip special de instituţie este instituţia totală care încearcă să îşi controleze şi să îşi influenţeze membrii la un nivel maximal. Cel mai important exemplu de instituţie totală din care oricare dintre noi a făcut parte este familia. Este vorba de propria familie, care pentru orice copil mic (în primul an de viaţă) reprezintă o instituţie totală, pentru că el nu o poate părăsi, iar ea îi controlează total viaţa.

Pierre Bourdieu (1930-2002), sociolog francez. La întrebarea „ce poate face un cadru didactic cu sociologia ?" el a răspuns că sociologul poate ajuta profesorul să înţeleagă ceea ce oricum face în clasă.

Foarte multe instituţii sociale pot îndeplini roluri de instituţii totale doar pentru anumiţi membri, în anumite situaţii. Spre exemplu, un spital, pentru un bolnav cronic, care îşi petrece o perioadă mare de timp în cadrul acestuia, va reprezenta o instituţie totală. Dar şi un vapor pe perioada unei călătorii, armata, închisoarea sau mănăstirea pot reprezenta instituţii totale.

Aceste instituţii exclud, de regulă, posibilitatea ca indivizii să-şi păstreze alte statusuri în afara celor oferite de ele şi restricţionează comunicarea cu exteriorul, precum şi posibilitatea de a le părăsi.

Familia ca instituţie socială

Familia reprezintă un grup de oameni care relaţionează datorită unor legături de sânge, mariaj sau adopţie. Acestea sunt, în fapt,

cele trei forme de relaţii pe baza cărora se pot întemeia familiile. Relaţiile dintre membrii familiei sunt relaţii de rudenie. *Rudenia* poate fi, la rândul ei, *biologică,* bazată pe legături „de sânge", sau *socială,* prin căsătorie. Putem însă vorbi şi de *rudenie de tip spiritual:* năşia, frăţia de cruce etc. Pot exista, totodată, şi grupuri de oameni care au relaţii afective puternice şi care nu formează totuşi o familie (bazată pe căsătorie sau relaţii de sânge). Acesta este un exemplu des întâlnit în oraşul modern, unde vecinii pot avea relaţii mai puternice între ei decât cu propriile familii. Atunci când rudenia nu se referă la relaţiile dintr-o familie bazate pe legături de căsătorie sau de sânge vorbim de *rude fictive.*

Familia, ca instituţie socială, deţine în societate câteva funcţii principale. Acestea sunt:

- funcţia de status se referă la faptul că, în mod uzual, cele mai importante statusuri ale unei persoane sunt oferite de familie (fiu/fiică, soţ/soţie, mamă/tată etc);
- funcţia afectivă se referă la faptul că orice fiinţă umană îşi găseşte echilibrul afectiv, în primul rând, în cadrul familiei;
- funcţia protectivă se referă la faptul că oamenii sunt protejaţi, în orice societate, în primul rând, de instituţia familiei, şi mai apoi de alte instituţii;
- funcţia economică se referă la faptul că familia reprezintă o unitate economică, atât ca producţie, cât şi ca registru de consum;
- funcţia de socializare, care a fost amintită deja în acest capitol, prin care se asigură învăţarea comportamentelor, abilităţilor, informaţiilor necesare fiecărei persoane pentru a putea să trăiască şi să se dezvolte într-o societate;
- funcţia de reproducere este una biologică şi socială în acelaşi timp, presupunând dezvoltarea demografică a unei societăţi.

în anul 2001 a fost realizat un studiu privind munca în mediul rural a copiilor de către Biroul Internaţional al Muncii. Copiii care muncesc au fost rugaţi să motiveze de ce muncesc. Iată câteva răspunsuri :

- „Copiii care nu muncesc încep să bea sau să fumeze."
- „Munca înseamnă sănătate."
- „învăţ cum să devin o bună gospodină."
- „Trebuie să munceşti ca să mănânci ceva."
- „Mama mea are mult de lucru şi trebuie să o ajut.

Tipologia familiei

în dimensiune istorică, există o tipologie variată a acestei instituţii. Tipul cel mai răspândit astăzi îl reprezintă familia nucleară. Aceasta este *familia formată din membrii a cel mult două generaţii care trăiesc în aceeaşi gospodărie.* Una dintre formele cele mai răspândite ale familiei nucleare o reprezintă *familia conjugală,* singura care are şi funcţii de procreere, care este o familie nucleară formată din soţ, soţie (eventual şi copii). Deosebirea faţă de cazul mai larg al familiei nucleare este aceea că, în afară de forma conjugală, pot să mai existe şi cazuri ale unor familii formate din alte tipuri de rude (bunici-nepoţi, frate şi soră etc.) care, menţionăm din nou, trăiesc în aceeaşi gospodărie.

Un alt tip de familie nucleară este *familia monoparentală,* denumire utilizată pentru a desemna familiile în care copiii sunt crescuţi doar de unul dintre părinţi.

Opusă familiei nucleare este familia extinsă. Aceasta este formată din membrii a mai mult de două generaţii care, şi în acest caz, trăiesc în aceeaşi gospodărie.

Norme ale familiei

O analiză a instituţiei familiei, relevantă pentru înţelegerea modului ei de funcţionare, o oferă analiza normelor pe baza cărora ea funcţionează.

a. Normele de căsătorie sunt normele sociale care reglementează alegerea partenerilor. Astfel, putem distinge două tipuri mari de căsătorie:

Căsătoriile de tip poligam pot lua trei forme: •*poliginie,* atunci când un bărbat se poate căsători cu mai multe femei;

- *poliandrie,* atunci când o femeie se poate căsători cu mai mulţi bărbaţi;
- *căsătoriile de grup,* atunci când un grup de femei se căsătoreşte cu un grup de bărbaţi, existând libertate totală a relaţiilor în interiorul grupurilor.

în fata casei

• *căsătoria endogamă* - presupune alegerea partenerului din interiorul grupului din care facem parte;
'căsătoria exogamă - se referă la căsătoria „în afara" grupului.

Normele de căsătorie endogamă pot lua forma unei presiuni sociale care ne determină să ne căsătorim cu persoane cu un status social similar cu al nostru: românii cu români, rromii cu rromi, tinerii cu tineri etc.

Cele mai importante norme de căsătorie sunt normele de incest. Ele interzic, în mod uzual, relaţiile sexuale între părinţi şi copii, fraţi şi surori, între copii şi bunici, în general, între rude de gradul unu şi doi, în unele societăţi mergându-se până la mai multe grade de rudenie.

b. Normele care reglementează numărul parte-
nerilor: acestea precizează foarte clar cu câte persoane ne putem căsători în acelaşi timp. Putem distinge astfel două tipuri mari de căsătorii sau familii:

• *căsătoriile de tip monogam* se încheie între un singur bărbat şi o singură femeie. Căsătoriile de tip monogam sunt foarte răspândite astăzi, însă ele ridică unele probleme. S-a invocat, spre exemplu, faptul că o căsătorie de tip monogam nu mai există în realitate dacă este permisă instituţia divorţului deoarece, în fapt, o femeie sau un bărbat pot avea în decursul vieţii mai mulţi copii cu mai mulţi soţi sau soţii, chiar dacă au avut un singur partener în acelaşi timp. Din acest motiv, unii autori au preferat termenul de *monogamie serială,* care ar corespunde mult mai bine modelului familiei contemporane;

• *căsătoriile de tip poligam,* întâlnite mai ales la nivelul comunităţilor arhaice.

c. Normele de autoritate sunt normele care privesc conducerea şi exercitarea puterii la nivelul familiei. Potrivit acestor norme, putem avea *familii patriarhale, matriarhale* şi *familii bazate pe norme de exercitare comună a puterii.* O mare parte a istoriei, familiile au fost de tip patriarhal, puterea fiind exercitată de tată. Matriarhatul presupune un tip de familie în care conducerea şi autoritatea este exercitată de mamă. în societatea contemporană cel mai des întâlnite sunt cazurile de împărţire între soţi a autorităţii în familie, deşi aceasta este rareori una egală şi, de aceea, este greu de definit o limită tipologică pentru această familie.

Leon Festinger (19191990), un celebru psiholog social, a arătat că, ori de câte ori avem două sau mai multe cogniţii (informaţii, idei, păreri) care se află în disonanţă (contradicţie), vom tinde să reconsiderăm cogniţiile respective pentru a ne micşora sau anula disonanţa (teoria disonanţei cognitive). Spre exemplu, dacă ne întâlnim toată ziua cu o persoană pe care nu o putem suporta, atunci vom avea o disonanţă cognitivă. Starea de disconfort pe care o resimţim nu se poate diminua decât dacă eliminăm unul dintre factori. Fie îl evităm, fie reconsiderăm părerea negativă faţă de respectivul.

d. Normele de locaţie sunt normele care stabilesc unde se întemeiază gospodăria unei noi familii. Aceste
norme pot fi de:

- *patrilocaţie* când noua familie poate să se stabilească în gospodăria părinţilor băiatului;
- *matrilocaţie* când noua familie poate să se stabilească în gospodăria părinţilor fetei;
- *neolocaţie* când se întemeiază o nouă gospodărie. Neolocaţia este cea mai răspândită normă contemporană de locaţie, însă respectarea ei depinde, în mod evident, de resursele pe care se poate baza o nouă familie.

e. Normele pentru alegerea partenerului: în societatea contemporană considerăm uzual faptul că atracţia reciprocă şi afectivitatea reciproc împărtăşită
constituie baza selecţiei partenerilor sau ceea ce în sociologie numim dragoste romantică. în realitate, există mult mai multe norme şi factori care reglementează această selecţie, pentru că nu ne îndrăgostim de oricine, oriunde şi oricând.

Una dintre normele de alegere a partenerului o reprezintă homogamia. Această regulă indică faptul că *selecţia partenerilor în vederea căsătoriei se face pe baza asemănării acestora din punctul de vedere al statusurilor pe care le deţin* (al nivelului de instruire, de educaţie, al clasei sociale, al religiei etc). Homogamia ne explică de ce majoritatea căsătoriilor se produc între persoane care se aseamănă din punct de vedere al condiţiei lor sociale, economice şi culturale.

Un alt factor important în alegerea partenerilor/persoanelor care ne plac şi de care ne îndrăgostim este proximitatea, adică apropierea. Cu alte cuvinte, preferăm parteneri care sunt mai aproape de noi, cu care ne-am obişnuit. Psihologii sociali au descoperit că, în numeroase cazuri, aprecierea anumitor indivizi este legată de cât de des interacţionăm sau ne vedem cu aceştia.

Divorţ si căsătorie

Căsătoria este o instituţie socială, ca şi divorţul. Divorţul are ca funcţie desfacerea (anularea) căsătoriilor. Deşi aparent sunt polare, cele două instituţii funcţionează foarte diferit. Dacă, spre exemplu, căsătoriile se pot încheia **i**

In ultimele decenii, rata di-vorţialităţii s-a dublat în ţările dezvoltate, inclusiv în România. Circa 20% din divorţuri se produc în primii trei ani de la căsătorie, ceea ce trădează existenţa unor incompatibilităţi de adaptare a partenerilor.

Tânără mireasă

relativ uşor în orice societate, divorţul presupune întotdeauna şi oriunde un procedeu mult mai complicat, existând chiar societăţi unde este interzis. Acest lucru este firesc pentru că orice societate caută să promoveze prin toate mijloacele instituţia familiei şi este normal să fie uşurată încheierea căsătoriilor şi să fie complicate preocedeele pentru obţinerea divorţului.

In orice societate există incomparabil mai puţine divorţuri decât căsătorii. Numărul divorţurilor este important şi se măsoară printr-un indicator special care se numeşte divorţialitate şi care *reprezintă numărul de divorţuri la o mie de căsătorii.* Creşterea ratei divor-ţialităţii indică existenţa unor probleme în respectiva societate.

Există mai mulţi factori care conduc la instabilitatea familiilor.

• Vârsta: diferenţele foarte mari de vârstă între soţi (de cel puţin zece-cincisprezece ani), constituie o sursă majoră a instabilităţii. Pe de altă parte, vârsta similară, în condiţiile în care cei doi au mai puţin de 22-24 de ani, reprezintă, de asemenea, o sursă de instabilitate. Căsătoriile cele mai stabile sunt cele în care bărbatul are o vârstă cu 2-4 ani mai mare decât femeia.

• Şocuri în familie: experienţele traumatizante de la nivelul familiei, moartea copiilor, a unor rude foarte apropiate, pierderile materiale importante pot conduce la tensiuni capabile să crească instabilitatea familiei.

• Nevoia de îndepărtare a unuia dintre soţi de una sau de ambele familii din care provin partenerii:
dacă unul dintre soţi doreşte să trăiască departe de propria familie sau de aceea a soţului/soţiei, câtă vreme celălalt partener nu doreşte acest lucru este un alt motiv de instabilitate.

• Diferenţe sociale, economice sau culturale majore între cei doi soţi: diferenţele semnificative, de orice natură, conduc întotdeauna la un potenţial mare de deficienţe de comunicare, de tensiune şi de conflict.

• Regula celor şase luni şi a celor trei ani: dacă cei doi soţi s-au căsătorit la mai puţin de şase luni sau la mai mult de trei ani de la prima întâlnire, acea familie va avea un coeficient mai mare de instabilitate. Explicaţia este simplă: mai puţin de şase luni

Urarea „casă de piatră" îşi are rădăcinile în norma neolocaţiei, tinerii urmând ca, după căsătorie, să îşi întemeieze propria gospodărie, casele de piatră (de obicei, piatră de râu) fiind mai trainice decât acelea de lemn sau de pământ, cum aveau majoritatea.

înseamnă că partenerii nu au avut suficient timp să se cunoască; în cazul în care căsătoria a întârziat mai mult de trei ani, atunci, probabil, au existat anumite motive pentru care cel puţin unul din parteneri a ezitat să se căsătorească şi, de aici, şi probabilitatea crescută a unor reeditări ale acestor motive.

• Instabilitatea familiilor din care provin partenerii: modelele de familii conflictuale, monoparentale, în cazul unuia dintre soţi cresc şansele de instabilitate din cauza existenţei unui posibil efect de socializare în această direcţie.

• Femeia rămâne însărcinată înaintea căsătoriei sau în primul an de mariaj: dacă femeia este deja însărcinată înaintea căsătoriei este posibil ca acesta să fi fost motivul major al mariajului, ceea ce nu este suficient pentru stabilitatea viitoare a relaţiilor de familie. De asemenea, obţinerea de către cei doi soţi, într-un timp relativ scurt, atât a statusului

de părinte, cât şi al celui de soţ/soţie, poate constitui o situaţie foarte frustrantă, rolurile asociate acestor statusuri fiind dificile şi implicând un mod de viaţă total diferit faţă de cel al unei femei tinere nemăritate sau al unui bărbat necăsătorit.

Alternative la familia clasică

Familia ca instituţie a evoluat permanent de la începuturile civilizaţiei umane, forma actuală, care ne este cunoscută, reprezentând doar o etapă în acest proces evolutiv. Prin urmare, trebuie să ne aşteptăm ca şi acest model să evolueze. Cum o va face însă? Care sunt alternativele la familia clasică de astăzi ? Prezentăm în continuare câteva alternative care există în acest moment.

1. Familia de tip poligam (în fapt, este vorba de poliginie) este un tip de familie des întâlnit în unele state arabe şi orientale.

2. Căsătoria de tip homosexual: a devenit legală în unele societăţi. Este vorba fie de homosexualitatea propriu-zisă, de tip masculin, fie de lesbianism, în cazul relaţiilor dintre femei. Această formă a familiei ridică semne de întrebare referitoare la asigurarea funcţiei de reproducere şi, implicit, de socializare. Tendinţa spre homosexualitate nu este însă majoritară la nivelul populaţiei.

3. Coabitarea consensuală presupune ca două persoane să trăiască în comun, ca o familie, însă în afara unei căsătorii formale. Coabitarea consensuală este de două tipuri: *coabitare consensuală premaritală,* atunci când cei doi trăiesc împreună o perioadă de timp, înaintea căsătoriei sau în vederea unei căsătorii ulterioare şi *coabitare consensuală propriu-zisă,* atunci când cei doi decid să trăiască permanent în acest mod. Numărul coabitărilor consensuale a crescut aproape constant în ultimele decenii, foarte multe cupluri decizând, măcar pentru o perioadă de timp, să trăiască astfel.

Aceste alternative pot fi înlocuite de altele. Mutaţiile în ziua nuntii semnificative la nivelul unei instituţii sociale precum aceea a familiei, nu se produc în câţiva ani, ci, uneori, chiar în secole.

Religia ca instituţie socială

între veri primari este permisă şi chiar agreată de către familii.

In România, normele de incest interzic căsătoria până la nivelul verilor de gradul doi. In unele societăţi sud-americane însă, căsătoria

Un aspect extrem de important al vieţii sociale îl reprezintă, fără îndoială, religia. într-o formă sau alta ea se regăseşte la nivelul tuturor societăţilor, răspunzând unor nevoi sociale majore. într-o definire succintă, vom spune că religia *reprezintă ansamblul credinţelor şi comportamentelor umane cu privire la fiinţe, forţe sau puteri supranaturale, sacre sau divine*. La baza religiei stă distincţia dintre *sacru* - tot ceea ce este supranatural, divin - şi *profan* - tot ceea ce este obişnuit, pământesc.

într-un moment sau altul, fiecare dintre noi ne-am rugat şi am invocat divinitatea. Unii dintre noi o facem sistematic, alţii, doar ocazional şi foarte puţini deloc. Dar şi modul în care invocăm divinitatea (cărui Dumnezeu ne adresăm şi cum) diferă foarte mult în funcţie de religia căreia îi aparţinem. Spre exemplu, în România, potrivit recensământului din 2002, peste 99% dintre români au declarat că aparţin unui număr de 17 religii distincte. Chiar dacă avem tendinţa de a minimaliza rolul şi importanţa religiei, ea rămâne o instituţie socială extrem de importantă. De altfel, multe dintre conflictele mondiale actuale au, la origine, justificări religioase, fundamentalismul religios fiind considerat vinovat de escaladarea unor fenomene sociale precum terorismul.

Exerciţii şi teme de reflecţie

1. Citiţi următoarele definiţii ale culturii:
   a. Cultura este complexul care include cunoaşterea, credinţele, arta, morala, legile, obiceiurile şi orice fel de capacităţi şi deprinderi achiziţionate de om ca membru al societăţii.
   b. Cultura se referă la cultivarea spiritului şi la învăţare.
   c. Cultura reprezintă toate modurile de gândire, de comportament şi de producţie transmise de la o generaţie la alta prin comunicare sau prin orice alt mijloc, cu excepţia celui genetic.
   d. Cultura este constituită dintr-o componentă ideatică (totalitatea ideilor care sunt vehiculate într-o societate dată), o componentă obiectuală (toate tipurile de produse culturale care au o existenţă materială) şi una normativă (totalitatea regulilor pe care oamenii le respectă într-o societate).
   Discutaţi împreună şi decideţi ce definiţie aţi folosi dacă aţi dori să explicaţi ce este cultura. Argumentaţi-vă răspunsurile.

2. Consultaţi un exemplar din regulamentul liceului vostru. El cuprinde normele care reglementează activitatea în şcoală a tuturor „actorilor" ei. Lucraţi pe grupe şi stabiliţi ce fel de norme cuprinde regulamentul. Caracterizaţi-le, folosind elementele lor de clasificare cuprinse în manual.

3. Socializarea este influenţată de următorii factori:
- factorii biologici;
- mediul fizic;
- cultura;
- experienţa de grup;
- experienţa personală.

Discutaţi pe perechi şi apoi cu toată clasa despre influenţa lor specifică în cazul vostru, ca elevi în clasa a Xl-a, din localitatea voastră.

Comparaţi apoi acţiunea factorilor de socializare cu acţiunea agenţilor de socializare. Reţineţi în scris asemănările şi deosebirile dintre ele.

4. Statusul reprezintă poziţia deţinută de un individ într-o anumită structură socială.

Rolul social reprezintă ansamblul comportamentelor pe care le performează un individ în baza statusului pe care îl deţine. Formaţi perechi şi stabiliţi următoarele:

a. Care este cel mai important status pe care îl aveţi, din punctul vostru de vedere ?

b. Ce rol i se asociază ? Sunteţi mulţumit de el ? Dar ceilalţi ?

c. Care este statusul care vă displace cel mai mult ?

d. Cum procedaţi cu rolul care i se asociază ? Cât de nemulţumiţi sunt ceilalţi ?

e. Dacă ştiţi aceste lucruri, cum vă comportaţi în continuare ? Este corect ? De ce ? Comentaţi cu toată clasa cazurile pe care le consideraţi cel mai greu de rezolvat. Ce poate face clasa ca grup ?

5. Priviţi fotografiile de mai jos:

Discutaţi împreună despre ce reprezintă ele, despre rolurile şi statusurile persoanelor din imagini. Numiţi indicatorii de status prezenţi.

6. Aduceţi în clasă poze ale voastre şi ale familiei voastre în care să existe indicatori de status şi comentaţi împreună imaginile.
Discutaţi împreună despre indicatorii de status pe care îi puteţi detecta.

7. Discutaţi despre funcţiile familiei, arătând dacă ele sunt aceleaşi familii. in ca zul oricărei Argumentaţi-vă punctele de vedere.

8. Formaţi grupe de câte patru elevi şi alegeţi fiecare câte un tip de normă care reglementează familia. Discutaţi care este părerea voastră despre felul în care respectivele norme sunt sau nu respectate în localitatea voastră. Prezentaţi pe rând punctele voastre de vedere şi discutaţi-le împreună. Aţi avut toţi acelaşi punct de vedere ? De ce ?

1. Numiţi trei factori de socializare şi explicaţi-i succint pe fiecare ..... 3p.

2. Numiţi două tipuri de instituţii sociale şi exemplificaţi-le..... 2p.

3. Normele sociale în baza cărora familia funcţionează sunt diferite. Alegeţi două categorii de asemenea norme pe care le consideraţi cele mai importante. Explicaţi-le pe fiecare justificând alegereafăcută ..... **2p.**

4. Definiţi instituţia totală. Alegeţi un exemplu de asemenea instituţie şi explicaţi în ce constă caracterul total al ei..... **2p.**

Un punct se acordă din oficiu.

4 Structura socială

i e 18 noiembrie 1978, 913 membri ai sectei Templul Oamenilor s-au sinucis într-o localitate din Guyana numită Jonestown. Această sectă fusese înfiinţată în San Francisco de către predicatorul Jim Jones şi, ulterior, membrii ei s-au mutat în locaţia clandestină din Guyana. încă de când activa pe teritoriul Stelor Unite, Jim Jones, datorită personalităţii sale charismatice, era perceput ca un „vindecător" de suflete, având o mare influenţă asupra adepţilor săi. El susţinea că este încarnarea lui Isus şi a lui Dumnezeu, pretinzând ca toată lumea să îi spună Tată. în noiembrie 1978, o comisie guvernamentală a realizat o investigaţie asupra sectei ca urmare a unor acuzaţii referitoare la abuzuri realizate asupra membrilor ei. Anticipând o posibilă scoatere în afara legii a sectei sale, Jim Jones a pus în aplicare planul de sinucidere în masă a tuturor membrilor. în mijlocul mulţimii au fost aduse două găleţi cu suc de fructe şi cianură. Otrava a fost întâi administrată copiilor - 276 au murit - după care au urmat adulţii. A fost cel mai mare caz de sinucidere în masă din epoca modernă şi a şocat întreaga lume. Cum a fost posibil un asemenea eveniment ? Ce i-a putut determina pe acei oameni să îşi omoare copiii şi să se sinucidă? Cum a putut un singur om să dobândească o asemenea putere asupra unui grup atât de mare ? Sunt întrebări la care cei mai mulţi dintre noi nu avem un răspuns. Sociologia însă ne ajută să înţelegem mai bine cum funcţionează grupurile, ce mecanisme de influenţare există în interiorul lor, cum gândesc şi cum acţionează oamenii atunci când sunt într-un grup.

GRUPUL ŞI RELAŢIILE SOCIALE

Fiecare om aparţine, în acelaşi timp, unui număr foarte mare de grupuri: familia, prietenii cu care jucăm cărţi, prietenii cu care ieşim la petreceri, colegii de clasă, vecinii de bloc sunt tot atâtea grupuri din care facem parte. In fapt, ne formăm şi trăim în şi prin grupuri. Mai mult decât atât, atunci când suntem într-un grup, ne purtăm altfel decât atunci când suntem singuri. La adăpostul sentimentului de securitate pe care ni-1 dă grupul şi din cauza presiunii de grup, facem lucruri pe care singuri nu le-am face. Astfel, cei mai mulţi tineri încep să fumeze sau chiar să se drogheze din cauza presiunii de grup. Tot din cauza presiunii de grup se produc

cele mai multe chiuluri de la şcoală - de regulă, nu chiulim singuri, ci împreună cu alţi colegi sau pentru a fi alături de alţi prieteni. Tot din cauza presiunii de grup, tinerii ajung să îşi înceapă viaţa sexuală din ce în ce mai devreme.

Aparent, noţiunea de grup este simplă şi uşor de înţeles. Cu toate acestea, la nivelul limbajului comun, folosim o serie de cuvinte care, într-o anumită măsură, desemnează lucruri asemănătoare: *grup, echipă, mulţime, adunare, gloată, clică, gaşcă* etc. Nici în sociologie definirea noţiunii de grup nu este foarte simplă, existând o serie de concepte distincte care definesc „grupuri de oameni" aparte şi anume:

a. Mulţimea este un tip aparte de grupare umană în care oamenii nu se cunosc între ei, se întâlnesc întâmplător şi stau împreună pentru perioade scurte de timp. Tinerii adunaţi la un concert formează o mulţime, nu un grup.

b. **Echipa** este un tip aparte de grup în care membrii au roluri bine definite şi exersate pentru atingerea unui scop comun conştientizat şi asumat de toţi membrii. Astfel, când ne uităm la un meci de fotbal, vedem o echipă, nu un grup de fotbalişti. In acelaşi fel, spunem despre colegii noştri de clasă că formează un grup şi doar în anumite situaţii o echipă.

c. Categoria socială este un concept folosit în sociologie pentru a desemna mai mulţi oameni care au caracteristici similare la nivelul unei populaţii - spre exemplu, profesorii dintr-un judeţ formează o categorie socială, fără a forma un grup.

In sociologie, **grupul social** este definit ca fiind orice agregare umană de două sau mai multe persoane, având următoarele caracteristici:

- *sentimentul de apartenenţă la grup* - membrii grupului conştientizează faptul că formează un grup şi, mai mult decât atât, ei sunt percepuţi ca atare de către ceilalţi membri ai societăţii (ceilalţi se raportează la ei ca la un grup);
- *între membrii grupului există interacţiuni* - altfel spus, dacă între membrii unei colectivităţi umane nu există nici un fel de relaţii, atunci nu avem de a face cu un grup, ci, cel mult, cu un grup potenţial sau cu o categorie socială;

4

Grupul parlamentar este un tip special de grup care desemnează o grupare a deputaţilor şi senatorilor din parlament formată din reprezentanţi ai unor partide şi care adoptă, în general, aceeaşi poziţie politică.

- *existența unor caracteristici comune* (valori, credințe, aspirații, obișnuințe, interese comune);
- *existența unor interese comune și a unui scop comun.*

Tipologia grupurilor sociale

După cum am văzut şi din exemplificarea de mai sus, grupurile din care facem parte pot fi extrem de diferite. Unele sunt mari, altele sunt mici. Unele implică relaţii şi interacţiuni intense, altele mai puţin intense. In continuare, vom trece în revistă câteva dintre cele mai importante tipuri de grupuri sociale.

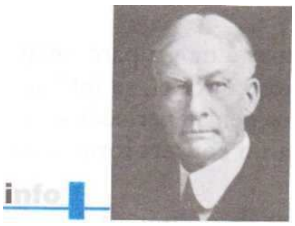

Conceptul de grup primar, desemnează acele grupuri în care interacţiunile au, în primul rând, o bază afectivă. El a fost propus, la începutul secolului trecut, de sociologul american Charles H. Cooley (1864-1929), unul dintre întemeietorii Societăţii Americane de Sociologie (1905).

a. Grupuri primare şi grupuri secundare:

- grupurile primare sunt grupuri mici, în care membrii comunică direct şi au relaţii de tipul „faţă în faţă". Ele au o puternică încărcătura afectivă, având o mare putere de influenţare a individului. Familia sau grupul de prieteni sunt exemple de grupuri primare;
- grupurile secundare, opusul grupurilor primare, desemnează grupurile care nu se bazează pe interacţiuni afective; sunt, adesea, grupuri de interese sau profesionale care au, în mod uzual, scopuri precise şi în care, de cele mai multe ori, interacţiunile sunt mijlocite de instrumente. Implicarea emoţională a individului în aceste grupuri este redusă.

b. Grupuri formale şi grupuri informale:

- grupurile formale sunt grupuri care au o formă prestabilită, creată în mod normal de o structură organizaţională. Poziţiile şi relaţiile din interiorul grupurilor formale sunt independente de subiecţii care le ocupă, acestea fiind redate printr-o organigramă. Relaţiile şi interacţiunile din grupurile formale se realizează după anumite reguli scrise, în interiorul grupului existând o ierarhie oficială. Astfel, toţi profesorii dintr-un anumit liceu formează un grup formal;
- grupurile informale sunt grupuri „naturale", care apar în decursul interacţiunilor dintre anumiţi subiecţi. Aceste grupuri, de cele mai multe ori, nu au scopuri, reguli sau structuri interne clar precizate. Apartenenţa la un astfel de grup are la bază simpatia şi atracţia dintre membri.

Sociograma, ca hartă a relaţiilor informale dintr-un grup, se poate releva prin intermediul testelor sociometrice care au fost elaborate de psihiatrul austriac de origine română, Jakob Levy Moreno (1889-1974), inventatorul psihodramei şi sociometriei şi unul dintre cei care au folosit pentru prima oară psihoterapia de grup. *Testul sociometric* presupune aplicarea unui chestionar simplu în care membrii grupului sunt rugaţi să menţioneze: „trei persoane cu care v-ar plăcea să vă petreceţi timpul liber şi trei persoane cu

care nu v-ar plăcea". Pe baza răspunsurilor, se trasează harta relaţiilor de apropriere şi a relaţiilor de respingere.

1

Trebuie precizat aici că aceste două tipuri de grupuri nu sunt incompatibile, ele putând coexista. Astfel, într-un grup formal mare (cum este grupul profesorilor liceului vostru sau grupul elevilor din clasa de care aparţineţi) pot exista unul sau mai multe grupuri informale formate din 3-4 profesori sau elevi între care există relaţii de apropiere, de simpatie reciprocă. La nivelul unui grup, ansamblul interacţiunilor dintre membrii săi poate avea la bază trei *tipuri* mari de *relaţii: atracţie, respingere* sau *indiferenţă*. Analiza acestor relaţii în interiorul unui grup informai ne permite trasarea unei *sociograme,* adică a unei hărţi a relaţiilor dintre indivizi, a subgrupurilor şi canalelor de comunicare din interiorul grupului.

c. Grupuri de apartenenţă **şi** de referinţă:

- grupurile de apartenenţă sunt grupurile din care facem parte la un moment dat;
- grupurile de referinţă sunt acelea din care nu facem parte, deşi luăm ca reper valorile, normele şi/sau simbolurile lor. Grupurile de referinţă sunt grupuri pe care le apreciem şi la care aspirăm să ajungem, ele putând avea o influenţă covârşitoare asupra noastră. Aceste grupuri de referinţă au un rol esenţial în socializarea anticipativă, fiind grupuri ale căror specificităţi (valori, atitudini, comportamente) avem tendinţa de a le imita. Mai mult decât atât, din rândul grupurilor de referinţă cei mai mulţi tineri îşi selectează idolii. Dorinţa prea puternică de a face parte dintr-un anumit grup de referinţă poate, în unele cazuri, genera frustrări, insatisfacţii şi stări de disconfort faţă de grupul actual.

d. înăuntru **şi** în afara grupului *(in-group* **şi** *out-group)*

Această distincţie scoate în evidenţă tendinţa unor grupuri de a se delimita clar de ceilalţi indivizi care nu sunt membri ai grupului. Astfel, unele grupuri pot fi închise, exclusiviste sau ermetice, membrii lor neputând face parte din alte grupuri complementare. Un exemplu în acest sens îl reprezintă clasele de elevi. Dacă faci parte din grupul elevilor din clasa a Xl-a B, nu poţi face parte şi din grupul elevilor din clasa a Xl-a C. In astfel de grupuri, membrii tind să se definească prin diferenţierea de ceilalţi şi în opoziţie cu ei, tind să se perceapă ca fiind speciali comparativ cu toţi ceilalţi din afara grupului,

ajungând să definească lumea în termenii „noi" şi „ei". Astfel de grupuri pot ajunge foarte uşor să intre în competiţie între ele şi chiar să dezvolte comportamente agresive, aşa cum este cazul suporterilor unei echipe de fotbal. Astfel de interacţiuni se pot dezvolta între diferite licee („noi, cei de la liceul X, versus ei, cei de la liceul Y"), între elevii diferitelor clase din acelaşi liceu („noi, cei din clasa A versus ei, cei de la B") dar şi între grupuri de elevi din aceeaşi clasă („noi, rockerii, versus ei, hiphoperii, sau maneliştii"; „noi, cei care ştim să ne distrăm, versus ei, tocilarii"). Simpla apartenenţă la un astfel de grup determină individul să împartă lumea în „noi" şi „ei" şi, implicit, să dezvolte atitudini şi comportamente de superioritate sau chiar de denigrare şi ostilitate faţă de ceilalţi. Trebuie precizat că astfel de comportamente se manifestă pregnant în situaţiile în care astfel de grupuri intră în competiţie, competiţia determinând, totodată, şi creşterea coeziunii interne. Intr-un astfel de grup, indivizii care excelează în a promova identitatea propriului grup dobândesc cu uşurinţă o poziţie centrală în cadrul grupului.

Dinamica grupurilor - efecte şi presiuni de grup

Una dintre temele majore de studiu în ştiinţele sociale o reprezintă analiza proceselor care au loc în interiorul unui grup, acest domeniu de analiză fiind cunoscut sub numele de dinamica grupurilor. In continuare, vom analiza câteva dintre aspectele cele mai importante legate de dinamica grupurilor.

Bruce Tuckman (n. 1938), sociolog american, a publicat în 1965 studiul *Etapele de dezvoltare a grupurilor mici* în care dezvolta teoria sa despre formarea şi dezvoltarea grupurilor.

Formarea grupurilor

Grupurile nu sunt elemente statice, natura relaţiilor dintre membrii unui grup fiind într-o permanentă schimbare. Grupurile sunt entităţi vii care trec prin anumite etape în care membrii grupului se raportează unii la alţii în moduri diferite. Una dintre cele mai cunoscute analize ale etapelor pe care le parcurge un grup îi aparţine sociologului Bruce Tuckman potrivit căruia orice grup parcurge sau poate parcurge următoarele patru etape:

1. Formarea - este etapa de început a grupului, în care membrii nu se cunosc între ei, relaţiile fiind extrem de politicoase şi protocolare. In această

etapă preocuparea indivizilor este de a-i cunoaşte pe ceilalţi şi de a explora propriile şanse de afirmare în cadrul grupului.

2. Furtuna. Este etapa conflictuală în care indivizii îşi negociază poziţiile în cadrul grupului. Acum apar tensiuni şi se negociază relaţiile de autoritate şi sferele de influenţă între membrii grupului. în cazul unor grupuri mai mari, în această etapă se formează sub-grupuri şi alianţe între diverse persoane, adesea etichetate drept „clici" sau grupuri de interese. Grupurile -care nu reuşesc să depăşească această etapă ajung să trăiască într-o permanentă stare de tensiune şi neîncredere, indivizii irdsindu-şi energiile pentru a menţine luptele interne. Adesea, la nivelul limbajului comun, spunem despre astfel de grupuri că au membri care „se mănâncă între ei".

3. **Normarea** - este etapa în care se stabilesc normele pe baza cărora va funcţiona grupul, în care se ratifică rezultatele negocierii din etapa anterioară. Astfel, grupul ajunge să îşi definească o anumită ordine interioară. în această etapă apar ceea ce s-ar putea numi *statusuri emergente,* adică poziţii în grup care sunt rezultatul interacţiunilor şi negocierilor.

4. **Funcţionarea** - Este etapa în care grupul funcţionează respectând regulile agreate, perioada de productivitate maximă.

Evident că nu toate grupurile trec prin toate aceste patru etape şi nu peste tot cele patru etape se manifestă cu aceeaşi intensitate. Ceea ce trebuie remarcat este faptul că, aproape în orice grup, indivizii sunt animaţi de nevoia de a-şi defini clar poziţia şi sferele de influenţă în cadrul grupului. Apar astfel comportamente de delimitare a „teritoriului" propriu şi comportamente de dominare care nu fac altceva decât să definească *structura de putere a grupului* (cum este împărţită puterea între membrii grupului). Trebuie menţionat că nu există grupuri în care toţi membrii să aibă poziţii egale. La prima vedere, unele grupuri ar putea părea simetrice în ceea ce priveşte distribuirea puterii şi influenţei între membrii, însă, la o analiză mai atentă, se pot distinge clar diferenţele dintre indivizi, unii având o poziţie centrală, alţii, o poziţie periferică în grup.

Ştiaţi că...

Conform ultimului recensământ al populaţiei României din 2000, femeile sunt majoritare, ele reprezentând 51% din populaţie. Cu toate acestea, femeile sunt slab reprezentate la vârful ierarhiei sociale şi politice din România.

într-un experiment menit să analizeze *efectul de aşteptare,* Bibb Latane (n. 1937) chema diferite persoane pentru un test. Subiecţii aşteptau împreună cu un asistent într-o sală pentru a fi testaţi. Asistentul, la un moment dat, pleca într-o cameră alăturată. Imediat, de acolo se auzeau nişte sunete puternice şi un ţipăt al asistentului. Au fost organizate mai multe situaţii de experimentare în care în sală se aflau un singur subiect, doi, trei etc. Atunci când în sală se afla un singur subiect, aproape în toate cazurile acesta se ridica şi mergea în camera vecină pentru a vedea ce s-a întâmplat, încercând să îşi ofere ajutorul. Atunci când se aflau două persoane, timpul de reacţie al acestora era mai mare, timp care, în general, creştea odată cu creşterea numărului de subiecţi. Atunci când erau mai mulţi, apărea în mod frecvent, situaţia în care subiecţii nu reacţionau deloc, rămânând să aştepte în continuare, fără să facă nimic.

Ce spun sociologii despre comportamentul grupurilor

Două perechi de ochi văd mai bine decât una singură ?

Deşi în mare parte adevărat, principiul enunţat prin proverbul de mai sus este, adesea, contrazis de realitate, la nivelul grupurilor funcţionând ceea ce se cheamă efectul de aşteptare - numit şi „efectul de spectator sau de indiferenţă". El a fost descoperit de Bibb Latane în urma unui studiu de caz. Studiul său se referea la o crimă produsă în 1964 într-un cartier din New York, unde o femeie a fost violată şi omorâtă chiar în faţa blocului unde locuia. Zeci de vecini, care puteau urmări scena de la ferestre, au fost martori ai crimei. Cercetătorul american a fost intrigat de faptul că, deşi erau atât de mulţi oameni care puteau să o ajute pe femeie, fie şi dând numai un mesaj poliţiei (crima a durat aproape o jumătate de oră), poliţia a fost chemată foarte târziu. Vecinii, marea majoritate, erau persoane respectabile, religioase, cu un puternic sentiment civic. Cu toate acestea, ajutorul lor, cel mai simplu posibil, chemarea poliţiei, s-a făcut cu o mare întârziere.

Cauza principală pentru această situaţie rezidă tocmai în ceea ce Latane a denumit *efectul de aşteptare.* Acest efect apare în orice situaţii de grup şi presupune că *un comportament de ajutor reclamat de o anumită situaţie apare într-un interval de timp invers proporţional cu numărul celor care îl pot oferi.*

Prin urmare, cu cât există mai puţini oameni care pot oferi ajutorul, cu atât acesta va fi oferit mai repede. Aşteptarea se produce pentru că, datorită prezenţei celorlalţi, indivizii resimt o responsabilitate scăzută de a acţiona. Astfel, cei mai mulţi aşteaptă ca altcineva să ia iniţiativa. Vom vorbi, aşadar, de responsabilitate *difuză* la nivelul întregului grup şi de o „anesteziere" a responsabilităţii individuale.

Unde-s doi puterea creşte ?

Efectul „pierderii de vreme" a fost descoperit de un inginer agronom francez la sfârşitul anilor '80 ai secolului al XIX-lea, Max Ringelmann (1861-1931). El a observat că oamenii depun un efort individual mai mic atunci când muncesc împreună cu alte persoane, iar efortul lor individual nu poate fi cunoscut. Cu alte cuvinte, dacă există o sarcină pe care mai mulţi indivizi trebuie să o rezolve împreună, în condiţii de anonimat al efortului individual, implicarea acestora va fi invers proporţională cu numărul membrilor. Ringelmann a pus mai mulţi studenţi să tragă de o sfoară care avea la un capăt un dinamometru. El a cerut fiecărui student să tragă individual de sfoară, apoi, în echipe de diverse mărimi şi a constatat că, deşi forţa de tragere creştea (în mod logic) odată cu creşterea numărului de subiecţi, forţa depusă de fiecare se afla într-o relaţie invers proporţională, scăzând odată cu creşterea numărului de participanţi. Spre exemplu, forţa depusă de un individ dintr-un grup de şapte persoane era de aproximativ 75% din forţa depusă de subiect în cazul în care trăgea singur.

Acest efect ne explică de ce activităţile colective, în care nu pot fi cuantificate eforturile individuale, sunt întotdeauna caracterizate de o eficienţă scăzută. Efectul mai sugerează un aspect extrem de important pentru desfăşurarea oricărei activităţi economice: creşterea numărului de participanţi la o activitate nu

i—4-

Irving Janis (1918-1990), psiholog social american. A propus celebra teorie a existenţei unei aşa-numite gândiri de grup *(groupthink)* în lucrările sale: *Victime ale gândirii de grup* (1972) şi *Groupthink. Studii psihologice ale deciziilor şifiascourilorpolitice* (1982). |

presupune, în mod necesar, o creştere a eficienţei direct proporţională cu numărul participanţilor, ba mai mult, dincolo de o anumită limită, efortul subiecţilor va scădea dramatic, punând în pericol activitatea respectivă.

Două capete gândesc **mai** bine decât unul singur ?

Aparent, afirmaţia de mai sus pare logică şi universal aplicabilă şi, în cele mai multe dintre cazuri, aşa şi este. Grupurile au capacitatea de a genera mai multe idei decât indivizii izolaţi. Există însă situaţii în care grupurile, din cauza presiunii de grup, ajung să ia decizii catastrofale. Acesta este fenomenul de gândire de grup sau *groupthink*. Termenul a fost propus de Irving Janis, care a analizat una dintre cele mai catastrofale acţiuni militare americane de după al Doilea Război Mondial. Este vorba de acţiunea de invadare a Cubei, din Golful Porcilor, care a avut loc pe 17 aprilie 1961.

Janis a făcut un studiu de caz al acestei acţiuni pe care 1-a publicat într-o lucrare unsprezece ani mai târziu (1972). Grupul studiat a fost un grup decizional condus chiar de preşedintele John Kennedy (1917—1963), care a planificat şi condus operaţiunile militare. Planul de acţiune presupunea debarcarea la Golful Porcilor a 1.400 de cubanezi exilaţi, care fuseseră pregătiţi de C.I.A. şi

Solomon Asch (1907-1996), celebrul psiho-sociolog american, a realizat un experiment care avea menirea să evidenţieze comportamentul grupului. Subiecţilor li se prezenta o planşă cu o linie, apoi li se prezenta o altă planşă cu trei linii de mărimi diferite, din care doar una era egală cu linia din prima planşă. Subiecţii erau introduşi pe rând într-un grup cu alte şase persoane - colaboratori ai lui Asch - urmând ca penultimul să spună care dintre cele trei linii din planşa a doua era egală cu linia din prima planşă. In cadrul experimentului, primii cinci membri ai grupului erau instruiţi să dea un răspuns evident greşit, creând, în felul acesta, o presiune de grup. Experimentul a arătat că 70% dintre subiecţi au cedat presiunilor grupului şi au răspuns şi ei greşit, chiar dacă erau convinşi de faptul că răspunsul este eronat. Procentul este foarte mare dacă luăm în consideraţie că în situaţia în care li s-a cerut să răspundă singuri (fără nimeni în preajmă) doar 1% au indicat un răspuns greşit.

care, sprijiniţi de armata americană, trebuiau să producă numeroase tulburări în provincie, iar, în final, să conducă la o revoltă aparent populară, care să-1 înlăture de la putere pe proaspătul conducător al Cubei (din 1959) Fidel Castro (n. 1926). Acţiunea a reprezentat pentru mulţi analişti militari cel mai mare eşec suferit de americani după al Doilea Război Mondial. Toţi cei 1.400 de cubanezi au fost omorâţi sau luaţi prizonieri, toată tehnica militară americană fiind distrusă sau capturată.

Janis şi-a propus să explice cauzele pentru care această operaţiune nu a reuşit. El a considerat că membrii grupului de decizie au fost victime ale fenomenului *groupthink,* adică a unui efect de grup caracterizat printr-o tendinţă puternică de căutare a acordului între membri şi care produce efecte distructive asupra percepţiei şi analizei realităţii, asupra judecăţilor morale şi asupra eficienţei mentale a membrilor grupurilor decizionale înalt coezive.

Acest fenomen, caracteristic grupurilor înalt coezive şi cu un conducător puternic, are la bază tendinţa membrilor de a se autocenzura şi de a evita atitudinile critice. Printre fenomenele care însoţesc acest efect trebuie menţionate următoarele:

- iluzia invulnerabilităţii;
- supraîncrederea;
- subaprecierea adversarului;
- tendinţa exagerată de asumare a riscului;
- stereotipuri în aprecierea adversarului. Greşelile efectuate sub aceste presiuni pot fi uriaşe,

analiza lui Janis reliefând zeci de erori pe care specialişti, chiar slabi din punct de vedere profesional, nu le-ar fi făcut în condiţii normale.

STRATIFICAREA SOCIALĂ

Stratificarea socială este un fenomen care ne afectează profund vieţile. Termenul face trimitere la geologie, mai exact, la modul în care straturile de rocă se suprapun. In mod similar, stratificarea socială înseamnă ordonarea pe verticală a indivizilor unui grup sau ai unei societăţi în funcţie de:

- resursele pe care aceştia le au la dispoziţie. Prin resurse înţelegem, de obicei, orice „lucru" care are valoare pentru membrii unui grup sau ai unei societăţi. Exemplul cel mai la îndemână îl reprezintă banii - ca resursă financiară. Aurul, bijuteriile, automobilele de lux, hainele, operele de artă, locuinţele, pământul constituie resurse ori bunuri intens valorizate în societăţile contemporane; - influenţa socială de care aceştia dispun. Prin influenţă socială avem în vedere două lucruri: pe de-o parte, este vorba de putere - capacitatea unui individ de a-şi impune propria voinţă în ciuda rezistenţei altora. Pe de altă parte, influenţa socială se referă şi la prestigiul ori stima de care se bucură o persoană datorită poziţiei pe care o are. Bunăoară, un director de şcoală se poate bucura de mai mult prestigiu în localitate decât personalul auxiliar al instituţiei.

Consecinţa directă a stratificării sociale este inegalitatea socială - faptul că membrii unei societăţi au acces *inegal* la resurse, poziţii şi influenţă socială. Stratificarea şi inegalităţile sociale sunt fenomene universale în sensul că ele sunt prezente în toate societăţile umane, indiferent de perioada istorică. Ceea ce diferă

între societăţi şi de la o perioadă istorică la alta este amploarea inegalităţilor dintre indivizi şi caracterul drept sau nedrept al acestora inegalităţi. Astfel, într-o societate democratică, existenţa inegalităţilor este firească atât timp cât este asigurată egalitatea de şanse între indivizi.

Teorii cu privire la stratificarea socială

In decursul timpului, sociologii au formulat răspunsuri diferite cu privire la sursele stratificării sociale. In paginile următoare ne vom opri asupra a trei teorii majore -teoria marxistă, cea a lui Max Weber şi teoria funcţio-nalistă.

Karl Marx: clase şi conflict social

i

Friedrich Engels (1820-1895), filozof german, fondator, împreună cu Karl Marx a ceea ce se va numi mai târziu *marxism*.

Pentru Karl Marx şi Friedrich Engels, societăţile umane se împart în două mari grupuri ori clase sociale: * o minoritate de indivizi care deţin controlul asupra celor mai multe bunuri şi mijloace de producţie din acea societate (de exemplu, pământ, păduri, utilaje, fabrici etc.) şi care este denumită *clasa dominantă* ori *exploatatoare;*

I

Max Weber descrie în lucrarea *Savantul şi omul politic* trei tipuri de autoritate :
• autoritatea veşnicului ieri sau puterea tradiţională;
• autoritatea întemeiată pe farmecul personal;
• autoritatea de tip raţional.
Tot în această lucrare, el descrie omul politic profesionist, caracterizat prin responsabilitate, posibilitatea evaluării la rece a unei situaţii şi printr-un anume ethos. El reia aici distincţia dintre etica responsabilităţii (în cadrul căreia trebuie să răspundem pentru propriile acte) şi etica convingerii (în care se doreşte păstrarea doctrinei pure).

- majoritatea indivizilor, care deţin puţine proprietăţi şi bunuri şi care trebuie să muncească pentru a-şi câştiga existenţa; aceasta este *clasa dominată* ori *exploatată.*

Contradicţia fundamentală a fiecărei orânduiri (între caracterul social al muncii şi cel privat al proprietăţii) presupune existenţa unui conflict între clasa dominantă şi clasa dominată concretizat în lupta de clasă.

Max Weber: clase, grupuri de prestigiu şi putere

Pentru Marx şi Engels, stratificarea şi inegalităţile sociale aveau o singură cauză şi anume proprietatea privată asupra mijloacelor de producţie. Datorită faptului că invocă un singur factor - proprietatea privată asupra mijloacelor de producţie - drept cauză a inegalităţilor sociale, modelul marxist al stratificării sociale este considerat un model unidimensional.

Pentru sociologul Max Weber, economicul reprezintă doar unul dintre factorii care ordonează pe verticală membrii unei societăţi. Chiar dacă luăm în consideraţie doar proprietatea asupra mijloacelor de producţie, indivizii pot fi clasificaţi în multiple moduri. Bunăoară, un strungar şi un inginer angajaţi, de exemplu, ai Societăţii Naţionale a Căilor Ferate nu deţin în proprietate mijloace de producţie. Conform lui Marx, atât strungarul, cât şi inginerul pot fi clasificaţi drept proletari - altfel spus, drept persoane care sunt nevoite să presteze o muncă pentru a-şi câştiga existenţa. Este însă evident că strungarul şi inginerul diferă din punct de vedere al pregătirii pe care o au, al poziţiei pe care o deţin în cadrul firmei şi în societate şi al reţelelor din care fac parte în afara firmei în care lucrează.

Dificultăţi similare de clasificare întâlnim şi în cazul micilor meşteşugari sau al micilor comercianţi care *nu au angajaţi.* Aceştia deţin în proprietate mijloace de producţie care le asigură existenţa, însă nu trăiesc de pe urma muncii altor indivizi. în acelaşi fel, ne putem gândi la o persoană care a moştenit un număr important de proprietăţi şi care trăieşte din renta obţinută prin închirierea lor. Exploatarea muncii altora este mai puţin vizibilă în cazul rentierilor decât în cazul unui patron de fabrică.

Pentru Weber, clasa socială se referă la rolul pe care indivizii îl joacă *mprocesul de producţie,* ea fiind definită ca o grupare de indivizi care au şanse similare de a avansa în ierarhia socială. Din acest punct de vedere, Weber distinge următoarele patru mari clase sociale în capitalism:

1. muncitorii;

2. mica burghezie (micii meseriaşi, antreprenorii, comercianţi fără angajaţi);

3. funcţionarii, tehnicienii şi intelectualii - persoane care nu au proprietăţi însemnate, dar au o pregătire intelectuală care le asigură şanse mai mari de ascensiune socială decât muncitorilor, ţăranilor sau mic-burghezilor;

4. clasa proprietarilor şi a antreprenorilor care îşi câştigă existenţa de pe urma rentei sau a exploatării muncii altor indivizi.

Indivizii unui grup sau ai unei societăţi pot fi clasificaţi şi în funcţie de *prestigiul* ori *stima socială* de care se bucură. Fără îndoială, există o strânsă legătură între factorul economic sau situaţia materială şi prestigiul de care se bucură un individ. De obicei, o persoană cu o situaţie materială bună se bucură şi de stimă în ochii semenilor săi. Relaţia dintre situaţia materială şi prestigiu nu este însă una perfectă. Pot exista persoane care au o situaţie

Cum credeţi că ar comenta marxiştii acest desen ? Dar funcţionalistii ?

materială de invidiat, dar care nu au un prestigiu însemnat, cum este, de pildă, cazul traficanţilor de droguri ori cazul membrilor grupărilor mafiote.

Un al treilea factor de stratificare al indivizilor îl reprezintă puterea deţinută de aceştia în cadrul unui grup sau al unei organizaţii politice sau birocratice. Aici puterea se referă la influenţa pe care un individ o poate exercita asupra altora în cadrul unei acţiuni colective.

în concluzie, pentru Weber, stratificarea socială este un fenomen cu multiple dimensiuni, poziţia pe care indivizii o ocupă într-un grup sau societate datorân-du-se următorilor factori:

- *economici* (proprietatea asupra mijloacelor de producţie);
- *sociali* (stimă şi prestigiu);
- *politici* (puterea deţinută în cadrul unui grup sau al unei organizaţii politice).

Teoria funcționalistă a stratificării sociale

Funcționalismul este un curent de gândire care consideră că societatea poate fi privită asemenea unui organism. Ca orice organism, societatea este compusă din nenumărate „elemente": fapte, instituții, organizații sociale, grupuri şi indivizi. Aceste „elemente" nu pot fi înţelese separat de „întreg" (societate), întrucât ele contribuie decisiv la existenţa şi funcţionarea societăţilor. Potrivit funcționalismului, societatea ca organism are anumite nevoi care trebuie satisfăcute de elementele sale componente. In consecinţă, a explica un fenomen social înseamnă a identifica rolul, funcţia sau nevoia pe care o satisface acel fenomen într-o societate. Bunăoară, familia ca instituţie socială are, printre altele, funcţiile de a furniza sprijin emoțional membrilor ei şi de a asigura supravieţuirea speciei umane (prin copii).

Folosirea calculatorului ar putea fi considerat un indicator important pentru gradul de educare al unei persoane. Ponderea celor care nu ştiu să folosească un calculator este mai mare în mediul rural. Dacă în mediul urban 35% din populaţie ştie să folosească un calculator, în mediul rural procentul scade la 12%. Oricum, gradul de cunoaştere este scăzut şi pentru rural, şi pentru urban.

Pentru sociologii funcţionalişti, dacă un fenomen social există, atunci el răspunde cu siguranţă unei nevoi. Pentru buna funcţionare a societăţii sunt necesare diverse îndeletniciri, calificări, competenţe. Cum este şi firesc, nu toate presupun aceeaşi calificare, efort egal şi nici recompense egale. De aici rezultă că stratificarea socială este necesară.

CLASE SOCIALE ÎN SOCIETĂȚILE CONTEMPORANE

Ştiați că...

în anul şcolar 1990-1991, în România existau 28.303 unităţi de învăţământ. In anul şcolar 2003-2004 numărul lor a scăzut la 18.012, datorită scăderii populaţiei şcolare.

Societăţile contemporane sunt considerate societăţi de clase şi sisteme deschise de stratificare socială în care indivizii se pot mişca liber în ierarhia socială. *Clasele sociale reprezintă grupuri de indivizi care au aceleași resurse materiale, influență socială și șanse similare de a avansa în ierarhia unei societăți.* Pentru a clasifica indivizii în clase sociale, sociologii au în vedere următoarele elemente:

a. Educaţia ori nivelul de şcolarizare al unei persoane. Educaţia are un rol hotărâtor pentru stabilirea poziţiei sociale pe care o deţine o persoană. în societăţile contemporane, educaţia - înţeleasă ca ani de şcoală absolviţi - reprezintă o resursă deosebit de importantă pentru bunăstarea indivizilor. De obicei, cu cât un individ este mai educat ori cu cât are un nivel de şcolarizare mai ridicat, cu atât va deţine o poziţie mai importantă în societate şi va dispune de mai multe resurse materiale.

b. Ocupaţia este un indicator extrem de important al poziţiei deţinute de o persoană în ierarhia unei societăţi. Fără îndoială, ocupaţia unei persoane este influențată, printre altele, de educaţia pe care

1

Unele studii asupra stratificării sociale utilizează *statutul social* ca indicator sintetic al poziţiei unui individ într-o societate. Ca indicator sintetic, statutul social - ori *indicele statutului socio-economic* - include informaţii despre nivelul de educaţie şi veniturile unei persoane cu o anumită ocupaţie. Indicele ia valori care permit ordonarea pe verticală a indivizilor dintr-o societate, în funcţie de educaţia, venitul şi ocupaţia lor.

I

Ştiați că...

Numărul elevilor din învăţământul preuniversitar era în 1990-1991 de 5.066.031, iar în 2003-2004 de 4.472.493.

aceasta o are. Aşa cum am văzut în teoria funcţio-nalistă a stratificării sociale, ocupaţiile de prestigiu dintr-o societate (de exemplu, medic, avocat, profesor, judecător, inginer) sunt cele care necesită o pregătire şcolară şi de specialitate îndelungată şi susţinută. In orice societate însă ocupaţiile diferă între ele *şi* prin *prestigiul* ori *stima socială* care le sunt asociate.

c. Venitul - salariile obţinute de indivizi la locul de muncă şi sumele de bani câştigate din alte surse precum investiţiile ori dividendele.

d. Averea - reprezintă totalitatea bunurilor şi valorilor pe care le deţine o persoană, cum ar fi economiile în bani sau de altă natură, proprietăţile deţinute, acţiunile la diverse companii şi fonduri de investiţii.

Deşi în prezent există diferenţe din punctul de vedere al inegalităţilor sociale, populaţia fiecărei societăţi poate fi împărţită în următoarele mari clase:

a. La vârful ierarhiei se află **clasa de sus** care cuprinde circa 0,5% din populaţie. Deşi din punct de vedere numeric este redusă, clasa de sus serveşte adeseori drept grup de referinţă pentru celelalte clase sociale. Puterea ori influenţa politică de care se bucură cei din clasa de sus sunt, de asemenea, însemnate. Sursa principală de venit a celor din clasa de sus o reprezintă moştenirile şi investiţiile proprii.

b. Următoarea clasă este formată din indivizi care deţin poziţii importante în corporaţiile şi companiile multinaţionale. Aceasta este aşa-numita **clasa managerială** ori **clasa corporatistă** şi cuprinde circa 0,5% din populaţie; indivizii care fac parte din această categorie au, de asemenea, venituri şi averi considerabile. Diferenţa dintre clasa de sus şi cea corporatistă ţine de faptul că prima este alcătuită cu precădere din membri ai unor familii vechi ori cu tradiţie. Cei din clasa corporatistă sunt indivizi care au reuşit să acceadă, prin educaţie şi eforturi proprii, în păturile superioare ale unei societăţi. Cel mai adesea, indivizii din clasa managerială provin din clasa de mijloc. Ca şi cei din clasa de sus, membrii clasei manageriale se bucură de prestigiu şi putere politică însemnate. Ca nivel de instruire, cei mai mulţi membri ai clasei manageriale sunt absolvenţi de facultate; sursele principale ale veniturilor şi averii sunt profesia, afacerile proprii şi investiţiile.

Pentru a înţelege diferenţa dintre cei din clasa de sus şi cei din clasa managerială, să comparăm, spre exemplu, familia Kennedy şi pe Bill Gates, fondatorul companiei Microsoft. Cei din familia Kennedy fac parte din clasa de sus în virtutea tradiţiei, averii şi influenţei pe care au avut-o în istoria Statelor Unite ale Americii. Deşi este cel mai bogat om din lume, Bill Gates face parte din clasa managerială, unde a ajuns datorită talentului şi priceperii sale extraordinare. Foarte probabil, cei care vor accede în clasa de sus vor fi urmaşii lui Bill Gates.

c. Clasa de mijloc îi include pe cei mai mulţi (45%) dintre cetăţenii societăţilor capitaliste dezvoltate. In această clasă intră micii meseriaşi şi micii antreprenori, specialiştii cu ocupaţii intelectuale (de exemplu, medicii, avocaţii, profesorii, inginerii, arhitecţii etc.) şi micii funcţionari (de exemplu, vânzătorii, poliţiştii, secretarele, micii funcţionari din administraţia publică, învăţătorii, asistentele medicale etc). Ca nivel de educaţie, persoanele din clasa de mijloc au absolvit cel puţin liceul, iar o proporţie însemnată sunt absolvenţi de învăţământ superior; sursa principală de venit este salariul.

d. Clasa muncitoare - circa 38% din populaţie - îi include pe muncitorii calificaţi, semicalificaţi şi necalificaţi din industrie, comerţ şi agricultură. Unii dintre ei sunt absolvenţi de liceu, au venituri relativ mici care provin în întregime din salarii, au proprietăţi puţine şi, de obicei, se bazează pe ajutorul rudelor pentru sprijin.

e. Clasa de jos - circa 16% din populaţie - include persoanele cu venituri foarte mici, care nu deţin proprietăţi şi au un nivel de şcolarizare foarte scăzut. Cel mai adesea, în această categorie intră şomerii şi cei care trăiesc din ajutoare sociale. Această clasă este cea a săracilor unei societăţi - persoane care au resurse materiale şi influenţă socială extrem de reduse şi care depind adeseori de ajutorul unor instituţii specializate (guvern sau organizaţii de caritate) pentru a supravieţui.

Mobilitate Socială

Mişcările unor indivizi sau grupuri dintr-o clasă socială în alta sunt definite generic prin termenul de *mobilitate socială.*

Mobilitatea socială este de mai multe feluri, în funcţie de criteriile de clasificare folosite.

a. După criteriul direcţiei mişcării persoanelor, mobilitatea poate fi:

• Mobilitate socială verticală - mişcarea unor indivizi sau grupuri de la o clasă socială la alta. Mobilitatea socială verticală poate fi:

- *ascendentă,* respectiv, mişcarea de la o clasă socială inferioară la o clasă socială superioară. Acesta poate fi cazul unei persoane din clasa de mijloc ai cărei părinţi aparţin clasei muncitorilor, întrucât respectiva persoană a atins o clasă socială superioară celei a părinţilor, spunem că avem de-a face cu *mobilitate socială ascendentă* (ori „în sus");
- *descendentă* atunci când are loc trecerea unui individ dintr-o clasă socială superioară într-o clasă socială inferioară *(mobilitate socială descendentă* ori „în jos"). Acesta poate fi cazul unei persoane din clasa muncitoare ai cărei părinţi provin însă din clasa de mijloc.

• **Mobilitatea socială orizontală** se referă la mişcările unui individ sau grup de indivizi dintr-o poziţie socială în alta *aflată însă la acelaşi nivel,* cum ar fi, de pildă, un strungar care îşi schimbă locul de muncă de la firma A la firma B sau o asistentă medicală care se transferă de la un spital la altul, continuând să aibă aceeaşi ocupaţie. Cu alte cuvinte, în aceste cazuri este vorba de mişcări *în interiorul aceleiaşi clase sociale.*

b. In funcţie de criteriul direcţiei de mişcare a unei persoane de la o clasă socială la alta în raport cu părinţii săi **(mobilitate intergenerațională),** sunt menţionate alte două forme:

- **mobilitate socială intergenerațională ascendentă,** când copiii ajung într-o clasă socială superioară celei din care au făcut parte părinţii;
- **mobilitate socială intergenerațională descendentă,** atunci când copiii coboară într-o clasă socială inferioară celei a părinţilor.

Ciobani pe câmp.

c. Din punctul de vedere al modificărilor produse pe baza educaţiei şi ocupaţiei copiilor comparate cu cele ale părinţilor se poate discuta despre **mobilitate educațională** sau **ocupațională.** Acestea pot fi *ascendente* sau *descendente* în comparaţie cu părinţii.

d. Un ultim criteriu pe care îl vom aplica se referă la **modul în care se produce modificarea poziției sociale.** Prin aplicarea lui se obţin:

- **Mobilitatea de schimb** ori **individuală** care se referă la mişcările persoanelor dintr-o clasă socială în alta, mişcări care se datorează eforturilor şi meritelor

individuale determinate de educaţie, calificări şi merite personale.

* Mobilitatea structurală se referă la mişcările unor indivizi de la o clasă socială la alta, mişcări datorate unor schimbări majore în configuraţia unei societăţi. Un exemplu de mobilitate structurală este cel dat de revoluţia industrială. Ca urmare a progreselor tehnologice şi ştiinţifice, începând din secolul al XVIII-lea, ţările din Europa Occidentală au intrat în faza de industrializare. Ca urmare, mulţi agricultori au părăsit munca pământului şi au migrat către oraşe, devenind muncitori industriali. Din punctul de vedere al clasei sociale, mişcarea de la statutul de agricultor la cel de muncitor industrial reprezintă un exemplu de mobilitate socială ascendentă. In acest caz, trecerea de la o clasă socială la alta s-a datorat schimbărilor structurale din economie, *nu* eforturilor individuale ale foştilor agricultori.

Un exemplu de mobilitate structurală ascendentă este cel al României. La sfârşitul celui de al Doilea Război Mondial, România era o ţară preponderent agrară. După preluarea abuzivă a puterii, comuniştii români, urmând modelul U.R.S.S., au procedat la industrializarea masivă şi rapidă a ţării. Mulţi dintre ţăranii ale căror pământuri fuseseră confiscate prin colectivizare au fost nevoiţi să îşi găsească de lucru în industrie. Foştii ţărani şi copiii lor au devenit - aproape peste noapte - muncitori industriali, mutându-se dintr-o clasă socială inferioară (cea a agricultorilor) în una superioară - cea a muncitorilor industriali. Şi în acest caz avem de-a face cu *mobilitate socială structurală - schimbarea clasei sociale a unui număr mare de indivizi ca urmare a transformărilor din economie* şi nu ca urmare a eforturilor individuale. Mai exact, industrializarea masivă a condus la crearea unui număr mare de noi ocupaţii (de exemplu, muncitori industriali) cu un statut social mai ridicat, care au absorbit un număr însemnat din foştii ţărani.

1

Gen, etnie şi inegalităţi sociale

In afară însă de clasa socială a părinţilor şi de educaţie, există şi alţi factori care influenţează şansele unei persoane de a urca în ierarhia socială. Poziţia fiecărui individ într-un grup sau într-o societate este dată şi de anumite elemente care pot fi cu greu sau deloc schimbate. A fi femeie sau bărbat, a aparţine unei etnii sunt stări ori caracteristici care nu depind de indivizi ori de eforturile lor.

Astfel de factori precum *genul* şi *etnia* sunt denumiţi factori ascriptivi (pot fi cu greu sau deloc modificaţi) şi în următoarele pagini vom trece în revistă modurile în care influenţează stratificarea socială.

Inegalităţile de gen

Atunci când ne uităm în jurul nostru, vedem fete şi băieţi, femei şi bărbaţi. Din perspectivă biologică, sexul îi diferenţiază. El este *bărbătesc* sau *femeiesc*. Dacă suntem atenţi însă la comportamentul celor care ne înconjoară, am putea vorbi despre o *purtase feminină* sau *masculină* a colegilor noştri. Această calificare a actelor noastre se bazează pe lucruri pe care le-am învăţat de mici, care ni s-au spus acasă şi la şcoală. Ele constituie *perspectiva de gen*. Genul este un construct cultural. El se referă la diferentele culturale dintre femei si bărbaţi.

]
+

O analiză a unui număr de 106 manuale alternative, realizată în anul 2003 a arătat existenţa unei dominante masculine la nivelul ilustraţiilor.

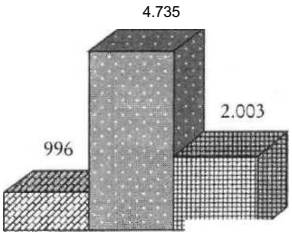

Total ilustraţii: 14.539 Total ilustraţii cu persoane 7.734

Ştergerea diferenţelor dintre înnăscut şi dobândit este sursa multor inegalităţi sociale. Se consideră astfel „natural" ca fetele să fie mai slabe, timide, cu înclinaţii spre partea umanistă, în timp ce băieţii sunt consideraţi în mod „natural" mai curajoşi, bătăioşi, puternici, înclinaţi spre partea tehnică. Aceste diferenţe sunt prezentate de multe ori ca având un fundament biologic, adică aşa sunt fetele sau băieţii prin natura lor. Interpretarea diferenţelor culturale ca fiind naturale duce la apariţia inegalităţii sociale între femei şi bărbaţi.

Etnie şi inegalitate

In multe societăţi contemporane, grupurile etnice constituie minorităţi sociale. Noţiunea de minoritate socială nu implică neapărat faptul că un grup este mai puţin numeros decât altul. Pentru sociologi, o minoritate socială este un grup care, pe baza percepţiei lor diferenţe faţă de alte grupuri dintr-o societate, are resurse materiale şi putere socială mai reduse. Bunăoară, în timpul regimului de segregaţie rasială din Africa de Sud, deşi populaţia de culoare reprezenta 85% din populaţie, ea constituia totuşi o minoritate socială, întrucât avea drepturi politice şi resurse economice mult mai puţine decât grupul dominant alcătuit din populaţia albă de origine europeană.

Populaţia de culoare din Statele Unite ale Americii constituie şi ea o minoritate socială. O parte însemnată a acestei populaţii a cunoscut sclavia până în secolul al XlX-lea, iar lupta pentru obţinerea drepturilor civile şi politice ale populaţiei de culoare a continuat până în secolul XX. Ca urmare a acestei triste experienţe istorice, populaţia de culoare ori afro-americană este şi astăzi adesea dezavantajată din punctul de vedere al accesului la resurse şi al influenţei sociale pe care le deţine.

Inegalităţile sociale bazate pe criterii etnice sunt prezente şi în societatea românească de astăzi. Populaţia rromă, care a fost eliberată din sclavie în secolul al XlX-lea, este şi astăzi dezavantajată din punctul de vedere al accesului la resursele şi al influenţei politice pe care le deţine. Şomajul este extrem de ridicat în rândurile acestei etnii; veniturile rromilor sunt, în medie, mult mai reduse decât ale majorităţii populaţiei sau decât cele ale altor grupuri etnice din România. Rata abandonului şcolar este semnificativ mai ridicată în rândul rromilor şi, în general, nivelul de şcolarizare al rromilor este mai scăzut decât al altor grupuri entice.

Exerciţii şi teme de reflecţie

. Lucraţi pe perechi şi încercaţi să completaţi tabelul următor, stabilind pentru fiecare exemplu ce fel de grup este. Discutaţi cu colegii opţiunile voastre şi daţi exemple de contexte în care clasificările voastre sunt corecte.

Exemple	Grup primar/secundar	Grup formal/informai	Grup de apartenenţă/ de referinţă	In-group/ out-group
Clasa voastră				
Vecinii de pe strada voastră			1 _____	
Enoriaşii aceleiaşi parohii				
Cumpărătorii de la magazinul de lângă casă				
Familia voastră				
Vizitatorii unui muzeu				
Turiştii aflaţi într-o cabană înzăpezită				

2. Lucraţi pe grupe de câte patru elevi pentru a construi un exemplu de evoluţie a unui grup, astfel încât să evidenţiaţi toate etapele prin care el a trecut.

3. Discutaţi pe perechi şi apoi cu toată clasa despre clasa socială căreia consideraţi că îi aparţineţi. Justificaţi-vă răspunsul, folosind următoarele criterii: educaţia părinţilor, ocupaţia lor, veniturile şi averea acestora.

4. Apreciaţi, pe baza educaţiei şi ocupaţiei bunicilor voştri, în ce măsură părinţii voştri au avansat sau nu în ierarhia socială.

5. Fetele şi băieţii au meserii identice sau diferite, conform opţiunii lor sau pentru că aşa li se recomandă. Discutaţi împreună răspunzând următoarelor întrebări:

a. Care credeţi că este cea mai bună meserie pentru un băiat în România de azi ? De ce ?

b. Care credeţi că este cea mai bună meserie pentru o fată ? Justificaţi-vă răspunsurile.

c. Credeţi că fetele pot avea orice meserie, chiar dacă vor ? De ce ?

d. Pot avea băieţii orice meserie dacă vor ? De ce ?

6. Scrieţi în 150 de cuvinte ce meserie aţi dori cel mai mult să aveţi. Cum aţi explica motivele alegerii voastre ? Scrieţi apoi în 150 cuvinte ce meserie nu aţi fi dispus să aveţi nici dacă aţi fi muritor de foame. Justificaţi-vă răspunsul. Comentaţi împreună cele scrise de voi. Aţi avut aceleaşi opţiuni ? In ce sens ?

7. Cercetări realizate în anul 2003 au arătat că în manualele alternative pentru clasele a X-a - a Xl-a numărul imaginilor cu fete/femei reprezintă aproximativ 10% din totalul ilustraţiilor cu persoane. Lucraţi pe grupe şi studiaţi manualele voastre. Discutaţi despre materialul iconografic pe care ele vi-1 oferă.

8. Urmăriţi timp de două săptămâni aspectele de gen ale relaţionării voastre în clasă. Notaţi date despre:

- modul de adresare al colegilor (cum se adresează fetele fetelor, băieţii băieţilor, fetele băieţilor, băieţii fetelor);
- modul de adresare al cadrelor didactice (cum se adresează profesoarele fetelor, profesoarele băieţilor; profesorii fetelor, profesorii băieţilor). Discutaţi împreună datele adunate. Aţi obţinut aceleaşi rezultate ? De ce ? Ce comentarii puteţi face ?

Lucraţi individual, independent unii de alţii, şi apreciaţi, pe o scală de la 1 la 5, prestigiul ocupaţiilor din următorul tabel:

Ocupaţia	**Evaluarea prestigiului**
Patron cu peste 100 de angajaţi	
Profesor/profesoară de liceu	
Judecător/judecătoare	
Asistentă medicală	
Aviator	
Educatoare	
Sociolog	
Creator(oare) de modă	
Inginer/ă software	
Gunoier	
Fierar-betonist	
Secretară	
Jandarm	
Preşedintele României	

Comparaţi rezultatele obţinute şi discutaţi împreună folosind următorul plan de idei:

a. Ce aţi avut în vedere când aţi evaluat anumite ocupaţii ca fiind prestigioase ?

b. Ce aţi avut în vedere când aţi evaluat anumite ocupaţii ca fiind mai puţin prestigioase ?

c. Ce anume conferă prestigiul unei meserii ?

d. Credeţi că o meserie are acelaşi prestigiu indiferent de ţară sau moment istoric ? De ce ?

e. Ce ocupaţie v-ar plăcea să aveţi ? De ce ?

10. Priviți tabelul meseriilor de la Exercițiul 9. Comentaţi împreună ce dificultăţi de formulare a lor aţi avut. Care credeți că sunt aspectele de gen în acest caz ?

I

1. Alegeți patru tipuri de grupuri sociale. Explicați pe scurt în ce constau şi dați câte un exemplu pentru fiecare ..... 4p.

2. Care sunt principalele elemente care influenţează şansele unei persoane de a avansa în ierarhia socială ?..... 2p.

3. Daţi un exemplu de inegalitate de gen în care fetele sunt dezavantajate şi un exemplu de inegalitate de gen în care băieții sunt dezavantajați. Formulați câte un argument pentru a justifica alegerile făcute..... 3p.

Un punct se acordă din oficiu.

5 Mecanisme de funcţionare a societăţii

D e multe ori, atunci când nu reuşim să ne rezolvăm problemele într-o instituţie, spunem că birocraţia este de vină sau, atunci când sunt mulţi oameni care lucrează într-o organizaţie, spunem că este prea multă birocraţie. Foarte adesea, îi auzim pe cei din jur zicând că, pentru a reforma o organizaţie, trebuie să reducem birocraţia. Am putea crede că birocraţia este un lucru rău, ceva care trebuie redus, chiar desfiinţat. Adevărul este altul. Organizaţiile birocratice sunt cele mai performante soluţii pe care epoca modernă le-a impus pentru a rezolva problemele şi a derula activităţile sociale. Fără birocraţie, societatea umană ar fi într-un stadiu precar de dezvoltare. în sociologie, prin birocraţie înţelegem ceva diferit de sensul comun. Birocraţia reprezintă o formă raţională de organizare a vieţii sociale, un mod supereficient de organizare socială în care oamenii care desfăşoară anumite activităţi se specializează, îndeplinesc activităţi în care se asigură o tratare impersonală şi corectă a clienţilor în baza existenţei unor norme scrise pe care funcţionarii le respectă.

Ne-am obişnuit astăzi cu funcţionari care sunt plătiţi cu un salariu pentru activitatea lor, care au reguli scrise pe care noi le invocăm, care sunt obligaţi să ne trateze în baza acelor reguli. Aceste trăsături ale funcţionarilor care lucrează într-un anumit domeniu sunt specifice doar organizaţiilor birocratice. în epoci mai îndepărtate, cei care îndeplineau asemenea activităţi nu erau plătiţi pentru ele cu un salariu, nu performau activităţile decât ocazional şi, din acest motiv, nu puteau fi specializaţi în activităţile respective. In Evul Mediu occidental, spre exemplu, nobilii puteau să judece oamenii de pe un anumit teritoriu atunci când era necesar, fără să aibă nici o pregătire şi putând să aplice legea, cel mai adesea, după bunul plac. Mai mult, percepeau taxe direct de la cei implicaţi într-un conflict.

Este evident că societatea modernă este radical diferită şi, din această perspectivă, ea este mult mai corectă şi mai eficientă.

In acest capitol vom descoperi de ce birocraţia este, de fapt, un mod eficient de organizare a societăţii şi vom înţelege şi care sunt mecanismele sociale care pot produce disfuncţionalităţi de genul celor despre care auzim adesea în jurul nostru. Va trebui să vorbim mai întâi despre organizare socială şi organizaţii.

ORGANIZAREA SOCIALĂ

în societate, oamenii îşi urmăresc propriile scopuri, au propriile finalităţi. Scopurile se referă la interesele pe termen lung sau pe termen scurt ale indivizilor: obţinerea unui câştig, a unui loc de muncă, obţinerea unei note

bune la examen, admiterea la facultate etc. Există însă şi scopuri comune mai multor oameni, cum ar fi acelea ale unui grup, comunităţi sau chiar naţiuni (creşterea economică, scăderea şomajului, construirea de locuinţe pentru tineri etc). Pentru realizarea scopurilor comune este nevoie de coordonarea activităţilor mai multor indivizi, astfel încât contribuţia fiecăruia să fie optimă pentru atingerea finalităţii propuse.

Organizarea socială *este procesul prin care oamenii își coordonează activitățile în vederea realizării unor obiective comune.*

Coordonarea activităţilor este necesară datorită diferenţierii acţiunilor individuale în realizarea obiectivului comun. Dacă toţi am face acelaşi lucru, nu ar fi nevoie de coordonare, ci doar de simpla însumare a eforturilor individuale. Spre exemplu, atunci când mai mulţi oameni ridică împreună un obiect greu, coordonarea este minimă, ei pur şi simplu îşi însumează forţa fizică. Chiar şi într-un astfel de exemplu există o organizare a acelor oameni, pentru că este nevoie ca ei să ridice în acelaşi timp obiectul respectiv, să îl apuce fiecare dintr-o anumită parte etc. Nivelul de organizare în acest caz este unul foarte simplu. In alte cazuri, ca atunci când, într-o şcoală, unii se ocupă de educaţia elevilor la o anumită materie, alţii se ocupă de întreţinerea laboratoarelor, de înscrierea elevilor în diverse clase etc, avem de-a face cu un mod de organizare mai complex, care presupune multiple activităţi diferite, realizate de persoane diferite.

Diferențierea și separarea activităților sociale pe sectoare specializate, în condițiile existenței unei coordonări de sarcini sau relații de schimb de bunuri și servicii, poartă denumirea de diviziune a muncii.

Diviziunea muncii este procesul care stă la baza organizării sociale. Aceasta din urmă presupune, mai întâi, diferenţierea activităţilor individuale şi apoi coordonarea acestora în vederea realizării scopurilor comune.

Complexitatea modului în care se organizează oamenii poate fi surprinsă prin două caracteristici:

- *gradul/nivelul de agregare al indivizilor:* el poate să plece de la nivel de grup şi poate să ajungă până la organizaţii, state, organizaţii internaţionale; *«formalizarea relațiilor dintre membri:* organizarea poate să fie slab formalizată, relaţiile dintre indivizi să fie slab preformulate (adică sunt mai mult informale, spontane, ca într-un grup de elevi care lucrează la un proiect) şi pot să ajungă până la un grad înalt de formalizare, adică relaţiile dintre indivizi sunt prescrise, au o formă prestabilită pe care membrii o respectă cu stricteţe (spre exemplu, într-o organizaţie militară inclusiv salutul dintre militari este pre-formulat, desfăşurându-se într-un anume mod). Organizarea oamenilor bazată pe un cadru formal de relaţionare formează un tip special de structuri sociale pe care le vom denumi *organizații*.

Conceptul de diviziune a muncii a fost introdus de economistul Adam Smith, în lucrarea sa *Avuția națiunilor (1776)*. Smith vedea în diviziunea muncii o tendinţă firească a „naturii umane", inerentă în „tendinţa de a face comerţ, de a schimba bunuri şi servicii". Specializarea (chiar supra-specializarea) modernă a activităţilor şi rolurilor sociale este consecinţa procesului de diviziune a muncii.

ORGANIZAŢII SOCIALE

Termenul *organizaţie* vine din limba greacă veche *(organon)* şi însemna „unealtă". De aici şi unul dintre atributele definitorii ale organizaţiilor: ele sunt *grupuri mari de oameni între care există relaţii formale (care sunt predefinite, există dinaintea intrării lor în organizaţie), la nivelul cărora există scopuri clar definite, norme şi reguli care le reglementează activitatea.* Cu alte cuvinte, organizaţiile au întotdeauna scopuri clar definite şi, prin urmare, ele trebuie privite ca instrumente pentru a realiza anumite lucruri în societate.

Economistul american de origine austriacă, Peter Drucker apreciază că societatea contemporană dezvoltată este o societate a organizaţiilor. Dacă în societăţile tradiţionale familia, clanurile, comercianţii sau ghildele erau formele constitutive cele mai importante, odată cu revoluţia industrială care a coincis cu începutul secolului al XIX-lea, organizaţiile încep să domine viaţa socială, la început în sfera industriei manufacturiere, apoi în sectorul serviciilor şi în cel al administraţiei publice. In istorie au existat organizaţii şi în civilizaţiile chineză, greacă sau indiană, dar numai societăţile industrializate moderne sunt caracterizate de o expansiune a organizaţiilor super-specializate în toate domeniile de activitate. Există, în societăţile moderne, organizaţii specializate nu doar în domeniul industrial, dar şi în domenii precum îngrijirea persoanelor aflate în nevoie (spitale, azile, centre de plasament), socializarea primară şi secundară (şcoli, universităţi, centre de educaţia adulţilor), prezervarea culturii (muzee, galerii de artă, biblioteci), protecţia personală şi financiară (poliţie, firme de asigurări, fonduri de investiţii) şi multe altele.

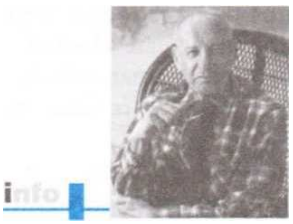

Peter Ferdinand Drucker (1909-2005) economist american de origine austriacă, unul dintre cei mai cunoscuţi specialişti în management şi în analiza mecanismelor economice ale economiei corporatiste. Dintre lucrările sale amintim: *Practica managementului* (1954), *Putere şi democraţie în America* (1961), *Fronturile managementului* (1986), O *societate funcţională* (2003).

„Noi ne-am născut în organizaţii, am fost educaţi în cadrul acestora şi consacram o parte importantă a existenţei noastre muncind în cadrul acestora. Consumurile şi activităţile noastre de timp liber depind de acestea. Cea mai mare parte dintre noi murim în cadrul lor şi, când va sosi timpul înmormântării, cea mai mare dintre toate - statul -va trebui să elibereze un permis de înmormântare." Etzioni Amitai, Profesor de Sociologie la Universitatea Columbia, Statele Unite ale Americii.

J

Importanța organizațiilor şi caracterizarea societății drept una organizațională rezultă şi din faptul că viața indivizilor este în mod fundamental afectată de organizații. De la cea mai fragedă vârstă suntem implicați în organizații: creşe, grădinițe, apoi şcoli, licee, universități. In organizații suntem angajați, ne petrecem timpul liber (cinematografe, teatre, muzee), ne îngrijim sănătatea (spitale, sanatorii) etc.

Practic, toate domeniile de activitate socială sunt caracterizate de un proces de *raționalizare* prin care mijloacele cele mai adecvate sunt puse în slujba realizării scopurilor. Procesul de raționalizare determină apariția organizațiilor formale, bazate pe contracte şi norme scrise, impersonale, spre deosebire de formele de organizare informale bazate pe rudenie sau relații personale.

Clasificarea oganizațiilor

Există mai multe criterii posibile de clasificare a organizațiilor. Dintre acestea am ales trei.

a. După criteriul **mărimii,** există:

- *micro-organizații* care dispun de maximum 9 angajați;
- *organizații mici,* având 10-49 de salariați;
- *organizații mijlocii* cu 50-249 de angajați;
- *organizații de mari dimensiuni* numărând peste 250 de angajați.

b. După criteriul obiectului **de activitate** există organizații care funcționează în agricultură, în industria extractivă, în industria prelucrătoare, în construcții, comerț, hoteluri şi restaurante, poştă şi telecomunicații, organizații care desfăşoară activități financiare, bancare şi de asigurări, organizații care se ocupă de administrație publică, învățământ sau sănătate şi asistență socială. Clasificarea activităților din economia națională (CAEN) prevede toate obiectele de activitate pe care o organizație le-ar putea avea.

c. După criteriul **formei de proprietate,** organizațiile pot fi:

- *organizații publice,* atunci când acestea aparțin statului sau autorităților locale fiind înființate prin decizii parlamentare, guvernamentale sau ale consiliilor locale cărora li se şi subordonează. Exemple de organizații publice sunt primăriile, agențiile

Stiati că...

Există mai multe tipuri i de greve şi anume:

- *greva italiană* constă în rămânerea la locul de I muncă şi scăderea pro-| ductivității;
- *greva japoneză* constă în continuarea lucrului, participanții la grevă purtând banderole albe pentru a-şi marca protestul;
- *greva poloneză* presupune ocuparea locului de muncă şi sistarea producției până la satis- [1] facerea revendicărilor.

guvernamentale, Oficiul pentru Protecţia Consumatorilor, ministerele, şcolile, liceele, spitalele etc.; • *organizaţii private,* atunci când acestea sunt rezultatul liberei iniţiative a indivizilor şi astfel sunt autonome în condiţiile respectării legii. în cazul organizaţiilor private, există:

- *organizaţiile private pentru profit,* societăţile comerciale cu răspundere limitată sau pe acţiuni care pot acţiona fie în domeniul industrial (producţia de maşini, bunăoară), fie în cel al serviciilor (bănci, trusturi media, hoteluri, cinematografe, companii de asigurări etc). Ele desfăşoară activităţi economice şi urmăresc obţinerea unui profit;
- *organizaţiile private nonprofit,* asociaţiile şi fundaţiile care urmăresc interese comunitare sau generale, nu doar pe cele ale membrilor organizaţiei; astfel de interese ţin de respectarea drepturilor minorităţilor sau animalelor, promovarea unor cauze sociale (spre exemplu, susţinerea democraţiei, promovarea egalităţii de şanse între femei şi bărbaţi), asistenţă oferită persoanelor aflate în nevoie (copii instituţionalizaţi, bătrâni) etc. Ele urmăresc obiective de interes general sau comunitar.

în practica sociologică foarte importante sunt *deosebirile dintre organizaţiile publice şi cele private.* Acestea influenţează modul în care organizaţiile se constituie, se structurează şi funcţionează.

Prezentăm în continuare câteva aspecte care ar trebui luate în consideraţie în analiza unei organizaţii.

a. Mediul concurenţial. în timp ce organizaţiile economice funcţionează într-un mediu concurenţial (există mai multe organizaţii similare care intră în competiţie pentru furnizarea aceluiaşi tip de servicii către aceiaşi clienţi), organizaţiile publice funcţionează într-un mediu neconcurenţial (organizaţiile respective deţin monopolul, cetăţenii neavând posibilitatea de a apela la alte organizaţii care să ofere servicii similare). Mediul concurenţial determină organizaţiile private să caute în permanenţă modalităţi de îmbunătăţire a serviciilor şi de atragere de noi clienţi, acest lucru asigurându-le supravieţuirea şi performanţa. Mediul neconcurenţial determină o dependenţă a cetăţeanului de organizaţiile publice (şi nu o dependenţă a organizaţiilor de cetăţean ca în cazul organizaţiilor private). Acest lucru le permite organizaţiilor

+

Legea învăţământului garantează autonomia universitară pe care o defineşte astfel: „Autonomia universitară constă în dreptul comunităţii universitare de a se conduce, de a-şi exercita libertăţile academice fără nici un fel de ingerinţe ideologice, politice sau religioase, de a-şi asuma un ansamblu de competenţe şi obligaţii în concordanţă cu opţiunile şi orientările strategice naţionale ale dezvoltării învăţământului superior, stabilite prin lege.

publice să fie mai rigide, pentru că supraviețuirea lor nu depinde de performanţele înregistrate.

b. **Definirea scopurilor.** Analizele sociologice au arătat că scopurile şi obiectivele organizaţiilor publice sunt mult mai vagi şi mai ambigue decât acelea ale organizaţiilor private economice sau nonprofit. Organizaţiile publice recurg uneori la această practică, în special pentru a evita conflictele şi contradicţiile cu alte organizaţii sau interese publice. Spre exemplu, Garda de Mediu - ca instituţie publică a cărei obligaţie este să asigure respectarea normelor legate de mediu - nu își poate propune să închidă jumătate din marii poluatori industriali, pentru că acest lucru ar afecta alte interese publice prin creşterea ratei şomajului. Acest lucru nu se întâmplă însă la nivelul organizaţiilor economice care nu sunt obligate să țină cont de alte interese decât cele proprii, aceste organizaţii putându-şi propune obiective extrem de specifice precum „creşterea profitului cu 30%".

c. Mecanisme de evaluare a performanţelor. Dacă la nivelul organizaţiilor economice evaluarea performanţelor se face foarte simplu, prin intermediul profitului realizat, la nivelul organizaţiilor publice evaluarea este cu mult mai complicată. Există două cauze majore care explică acest aspect. în primul rând, definirea vagă şi ambiguă a scopurilor organizaționale face dificilă şi evaluarea performanţelor organizaționale. în al doilea rând, în cazul instituţiilor publice, evaluarea se face, de regulă, de alte instituţii publice. Spre exemplu, Garda de Mediu, fiind subordonată Ministerului Mediului este evaluată de acesta din urmă.

d. Autonomia organizațională. Organizaţiile private se bucură de o autonomie mai mare, având un grad de libertate ridicat comparativ cu organizaţiile publice. Astfel, organizaţiile publice sunt obligate, prin lege, să respecte un număr mare de proceduri de organizare şi funcționare, în timp ce organizaţiile private sunt cu mult mai flexibile. Spre exemplu, achiziționarea unor calculatoare de către liceul vostru presupune respectarea unei proceduri care ține de legea achizițiilor publice (organizarea unei licitații, o comisie de evaluare a ofertelor etc). Aceste proceduri nu sunt însă obligatorii pentru organizaţiile private care, în cazul apariţiei unei necesităţi, pot achiziționa produsul sau serviciul necesar repede şi

Henry Mintzberg, profesor de management la McGill University în Montreal, distinge cinci componente funcționale ale structurii formale ale organizației:

- *conducerea strategică,* plasată la vârful ierarhiei, asigurată de un consiliu director sau de administrație ;
- *conducerea intermediară* reprezintă linia de autoritate prin care deciziile conducerii strategice sunt transmise către nivelurile inferioare;
- *domeniul operativ* constituie domeniul de bază al oganizației, aici se realizează produsele sau serviciile care constituie obiectul de activitate al organizației;
- *structura tehnică* este constituită din departamentele de: planificarea şi standardizarea muncii, relații publice, controlul calității, marketing, consiliere juridică;
- *administrația* constituită din contabilitate, recrutarea şi evidența personalului.

fără nici un fel de licitaţie. în acelaşi timp, organizaţiile private au autonomie maximă în stabilirea regulilor de organizare şi funcţionare, pe când organizaţiile publice funcţionează pe baza unor aprobări de la instituţii ierarhic superioare.

e. Surse de finanţare. O altă diferenţă majoră, care explică numărul mare de reguli şi proceduri impuse organizaţiilor publice, ţine de sursele de finanţare: organizaţiile publice sunt finanţate din bani publici (taxe şi impozite ale persoanelor fizice şi juridice), pe când cele private sunt finanţate din bani privaţi. Astfel, instituţiile publice sunt obligate să cheltuiască, prin respectarea regulilor şi procedurilor, banii publici, pe când organizaţiile private sunt obligate să cheltuiască nu numai corect, ci şi eficient resursele. Astfel, într-o organizaţie publică, o persoană care cheltuie eficient, dar incorect resursele organizaţiei îşi poate pierde locul de muncă, în timp ce o persoană care cheltuie corect, dar ineficient poate fi promovată. Nu acelaşi lucru se întâmplă într-o organizaţie privată.

f. Modalităţi de motivare a angajaţilor. Studiile sociologice cu privire la motivaţia şi moralul angajaţilor au arătat diferenţe foarte mari între organizaţiile publice şi cele private, angajaţii din organizaţiile private înregistrând un nivel motivaţional cu mult mai ridicat. Nivelul motivaţional ridicat, fiind acompaniat de o preocupare crescută a angajaţilor pentru eficienţa şi performanţa proprie şi a organizaţiei, este un factor important care contribuie la performanţa organizaţiilor. Dar cum se explică aceasta diferenţă a nivelului motivaţiei ? în primul rând, în organizaţiile publice nu există o legătură directă şi clară între performanţa individuală şi performanţa organizaţiei şi nici între performanţa individuală şi nivelul recompenselor. în al doilea rând, persoanele care preferă să lucreze în sectorul public diferă de acelea care preferă să lucreze în sectorul privat. Astfel, angajaţii sectorului public apreciază într-o mai mare măsură securitatea locului de muncă (securitatea locului de muncă este mai mare în organizaţiile publice decât în cele private) şi, în al doilea rând, măsura în care locul de munca îi oferă satisfacţii financiare sau profesionale. Nu acelaşi lucru se întâmplă la nivelul angajaţilor care preferă sectorul privat, aceştia valorizând, în primul rând, măsura în care locul de munca oferă satisfacţii profe-

în anul universitar 2003-2004, în România existau 67 de instituţii private de învăţământ superior cu un număr de 241 de facultăţi. Oraşele cu cele mai multe asemenea instituţii universitare sunt:

Oraşul universitar	Număr universităţi private
Bucureşti	27
Braşov	3
Cluj	4
Constanţa	3
Iaşi	7
Oradea	4
Timişoara	4

sionale şi financiare. O altă cauză a nivelului scăzut de motivaţie a angajaţilor din organizaţiile publice ţine de modalităţile foarte reduse de motivare pe care le poate utiliza managerul unei organizaţii publice comparativ cu managerul unei organizaţii private. Astfel, organizaţiile private dispun de un fond de recompensare a performanţelor cu mult mai flexibil (bonusuri lunare şi/sau anuale, vacanţe plătite de organizaţie) folosit în strânsă legătură cu performanţele angajaţilor. în instituţiile publice, deşi există „fonduri de premiere", acestea se distribuie angajaţilor nu în funcţie de performanţe, ci în funcţie de alte criterii (vechime în organizaţie, poziţie ierarhică, nivel de instruire etc.) sau se distribuie fără nici un fel de criteriu („al treisprezecelea salariu").

Luând în consideraţie aspectele evidenţiate anterior, rezultă foarte clar faptul că organizaţiile publice, prin însăşi natura lor, trebuie să facă faţă unor constrângeri externe (control extern, libertate şi autonomie reduse, reguli şi proceduri foarte multe etc), constrângeri care le determină să fie mai greoaie în funcţionarea lor, mai rigide şi, implicit, mai puţin eficiente. Analiza critică a modului de funcţionare a organizaţiilor publice a dus la dezvoltarea unor modalităţi alternative de regândire a instituţiilor publice (acest curent este cunoscut drept „noul management public" sau „reinventarea guvernării") şi identificarea unor modalităţi menite să crească eficienţa acestora cum sunt:

- dezvoltarea de parteneriate public-privat pentru furnizarea unor bunuri sau servicii;
- creşterea autonomiei instituţionale;
- externalizarea anumitor servicii furnizate în mod tradiţional de stat şi crearea unor mecanisme care să permită organizaţiilor private să concureze cu organizaţiile publice (aşa cum este cazul învăţământului, unde universităţile şi liceele private concurează cu universităţile şi liceele de stat).

Birocrația

Birocrațiile sunt organizații de mari dimensiuni, având o structură ierarhică și o bună definire a sarcinilor asociate fiecărui rol. Comunicarea între membri este preponderent formală, iar relațiile sunt funcționale

Max Weber a întreprins o analiză a formelor de administraţie în sensul larg al termenului, a modurilor de a impune o autoritate recunoscută ca legitimă de către ceilalţi. Weber deosebeşte trei forme de bază ale autorităţii:

- *autoritatea raţional-le-gală;* este întemeiată pe norme şi legi scrise, ea decurge din prevederi legale şi nu din caracteristici individuale;
- *autoritatea tradiţională;* este întemeiată pe tradiţii, pe dispoziţii transmise de-a lungul timpului; autoritatea este datorată persoanei care îndeplineşte o funcţie socială şi îmbracă forma respectului;
- *autoritatea charismatică* se întemeiază pe caracteristicile personale ale unei persoane, pe valoarea exemplară a acesteia.

şi impersonale. Structura este proiectată astfel încât să răspundă nevoilor de eficienţă în realizarea scopurilor organizaţionale. Organizaţia birocratică apare astfel ca unul dintre mecanismele de raţionalizare specifice marilor organizaţii moderne. Forma de organizare birocratică este specifică organizaţiilor moderne de mari dimensiuni, indiferent dacă acestea sunt publice sau private.

Organizaţiile birocratice sunt caracterizate prin următoarele trăsături:

- au dimensiuni mari; oficialii de pe poziţii superioare nu îi cunosc personal, de regulă, pe toţi membri organizaţiei;
- majoritatea angajaţilor lucrează în cadrul organizaţiei cu normă întreagă cea mai mare parte a vieţii lor (dezvoltă o carieră), aceasta fiind principala lor sursă de venit; angajaţii sunt promovaţi pe criterii de vechime; ei sunt angajaţi pe viaţă şi nu pot fi demişi cu uşurinţă, ci doar în anumite circumstanţe ;
- angajaţii sunt numiţi pe baza unui tip de evaluare a competenţelor lor, nu pe baza vreunei caracteristici prescrise (religie, clasă socială, relaţii sociale) şi nici ca urmare a unui proces de alegere publică;
- sunt conduse prin structuri de autoritate ierarhice, între superior şi subordonat, drepturile şi obligaţiile fiind stabilite prin norme stricte;
- subordonarea este datorată poziţiei de autoritate, nu persoanei care ocupă respectiva poziţie; relaţia de subordonare funcţionează doar la locul de muncă şi doar în limita programului de lucru;
- menţin o separaţie strictă între poziţia de autoritate şi persoana care o deţine; superiorii nu deţin în proprietate acea poziţie, nu pot genera beneficii de pe urma acelei poziţii în afara salariului corespunzător funcţiei.

Birocratizarea a răspuns nevoii de organizare sistematică, eficientă a muncii pentru a produce randamente superioare organizărilor mai puţin raţionalizate. Din punct de vedere istoric, birocraţia a reprezentat o inovaţie socială prin care munca era sistematizată, iar capacitatea de muncă intens solicitată, în schimbul unui salariu care le asigura muncitorilor sursele de subzistenţă. Birocraţia a devenit repede forma predilectă de

Sociologul german Robert Michels (1876-1936) afirma, în urma studiilor efectuate asupra partidelor politice din Germania începutului de secol XX, că există o contradicţie fundamentală între birocraţie şi democraţie. Creşterea mărimii organizaţiilor este asociată cu dezvoltarea birocraţiei, ceea ce implică o accentuare a ierarhiei autoritare şi a specializării funcţionale; la rândul ei, specializarea determină concentrarea informaţiei la vârful ierarhiei acolo unde converg toate canalele comunicării formale. Se ajunge astfel la dominaţia elitelor, exercitată prin intermediul structurii birocratice de organizare. Puterea se concentrează în mâinile unui grup restrâns de persoane, la vârful ierarhiei, grup care va urmări prezervarea structurii şi beneficiilor aferente, în dauna implicării celorlalţi, aşadar, în dauna democraţiei. Michels afirma că orice organizaţie, indiferent cât de democratică se doreşte, sfârşeşte prin a fi oligarhică (concentrarea puterii în mâinile câtorva persoane odată cu creşterea în dimensiune) şi, implicit, birocratizată.

organizare în societățile moderne. Societatea organizațiilor s-a transformat treptat, odată cu începutul secolului XX, într-o societate birocratică.

Birocrația nu are însă doar consecințe pozitive. Literatura de specialitate prezintă „patologii induse de organizațiile birocratice".

Prezentăm două dintre cele mai importante astfel de disfuncționalități:

a. Birocratul virtuos care respectă, orice s-ar întâmpla, rolul prescris, este excesiv de disciplinat, nu poate veni în ajutorul clienților, ci devine sclavul propriilor rutini. Spre exemplu, comportamentul birocratic al funcționarilor dintr-o primărie este urmare a socializării lor în spiritul respectării normelor și regulilor, iar nu al servirii clientului. Astfel, ei tind să paseze problemele cetățenilor de la un ghișeu la altul, să amâne soluționarea lor, să solicite diverse aprobări, invocând respectarea regulilor și procedurilor; totuși, scopurile primăriei sunt cele care privesc rezolvarea problemelor comunității, iar nu neapărat respectarea strictă a normelor. Cele din urmă ar trebui puse în slujba cetățenilor, nu invers. Totuși, birocrații sunt recompensați (apreciați, avansați) în funcție de felul în care respectă normele, iar nu în funcție de modul în care servesc clienții, astfel că sunt stimulați să adopte comportamente tipic birocratice. In astfel de cazuri, raționalizarea excesivă a organizațiilor are consecințe iraționale, mijloacele devin scopuri în sine în detrimentul celor din urmă. Comportamentele birocratice sunt o consecință a sistemului și nu sunt cauzate de caracteristicile individuale ale angajaților.

b. Antrenarea incapacității sau pericolul supraspecializării. In sistemul birocratic funcționarii trebuie să se specializeze pentru a fi eficienți. în acest mod, ei pot să ajungă la o supereficiență a activităților. Aceasta, în anumite condiții, de exemplu, atunci când se redefinesc sarcinile, poate conduce la incapacități majore. Este, prin analogie, diferența dintre muncitorul din manufactură, care poate face aproape orice gen de activitate și muncitorul industrial care face doar o anumită operație, este drept, cu o eficiență net superioară.

Chiar dacă dezvoltarea organizațiilor moderne a coincis cu răspândirea formei de organizare birocratice,

Termenul de organizație neguvernamentală (ONG) a fost folosit pentru prima dată în 1945, de către Organizația Națiunilor Unite (ONU), care, prin chiar statutul său, conferea ONG-urilor un rol consultativ. ONU folosește însă o serie de alte acronime pentru a defini tipuri speciale de organizații:

- INGO - organizații internaționale;
- BINGO - organizații internaționale care promovează interese economice *(business,* engl.);
- RINGO - organizații internaționale religioase;
- GONGO - organizații administrate de guverne (Government Operated NGOs);
- QUANGO - organizații cvasi autonome (quasi-autonomous non-govern-mental organizations).

▪

în România există o lege a voluntariatului (Legea 195/2001) potrivit căreia „voluntariatul este activitatea de interes public desfășurată de persoane fizice, denumite voluntari, în cadrul unor raporturi juridice, altele decât raportul juridic de muncă și raportul juridic civil de prestare a unei activități remunerate

vom vedea că organizaţiile diferă între ele în multe privinţe. în plus, din cauza generalizării consecinţelor negative menţionate, în societăţile contemporane apar alternative de organizare la birocraţia clasică.

Organizaţiile neguvernamentale şi non-profit

Revoluţia din decembrie 1989 a permis, printre altele, reapariţia şi dezvoltarea unui tip special de organizaţii, cele neguvernamentale şi non-profit. Existenţa acestor organizaţii fiind, în ultima instanţă, expresia dreptului de asociere liberă al oamenilor.

Sectorul ONG a cunoscut în ultimele decenii o creştere spectaculoasă. Acest sector al vieţii sociale include un număr foarte mare de organizaţii civice, de mărimi diferite şi având domenii de activitate distincte. Există, astfel, organizaţii foarte mari, cu câteva mii de angajaţi care acţionează la nivel internaţional - spre exemplu, organizaţia Greenpeace -, dar şi organizaţii mici cu foarte puţini angajaţi. în ceea ce priveşte domeniile de activitate, varietatea organizaţiilor private non-profit este foarte mare. Avem, astfel, asociaţii sportive, culturale, religioase, ecologice, de tineret, educaţionale, prestatoare de servicii sociale etc. Dar care sunt caracteristicile lor distincte şi ce le diferenţiază de celelalte tipuri de organizaţii ?

Există multe tipuri de astfel de organizaţii şi chiar mai multe tipuri de definiţii ale lor. Câteva caracteristici general valabile pentru organizaţiile acestui sector sunt următoarele:

- sunt private ca formă de proprietate, dar publice ca scopuri urmărite (au ca scop să promoveze interese publice sau interese colective);
- pot genera profit, însă este interzisă distribuirea profitului către cei ce formează sau conduc aceste organizaţii;
- sunt independente de instituţiile publice, având un grad ridicat de autonomie;
- presupun participarea voluntară a unor persoane; această caracteristică este una definitorie, în ciuda faptului că foarte multe organizaţii private non-profit îşi desfăşoară activitatea cu personal plătit.

+

Cel mai important studiu despre organizaţiile civice a fost realizat de sociologul american Robert Putnam (n. 1941) care, timp de mai mulţi ani, a analizat procesele de dezvoltare a Italiei, încercând să explice de ce nordul Italiei este cu mult mai dezvoltat decât sudul. Astfel, Putnam a ajuns să definească termenul de *capital social* (disponibilitatea de asociere, cooperare a oamenilor; uşurinţa cu care oamenii dintr-o comunitate sau societate conlucrează între ei pentru urmărirea unor interese comune), precizând că în societăţile cu un capital social ridicat instituţiile publice sunt mai eficiente şi dezvoltarea economică este mai accentuată.

Studiile realizate asupra organizaţiilor neguvernamentale au arătat că acestea au un rol important, din mai multe puncte de vedere:

a. Organizaţiile civice duc la creşterea performantelor organizaţiilor publice, ele mediind relaţiile dintre cetăţeni şi instituţiile publice. Astfel, cu cât organizaţiile civice sunt mai numeroase şi mai active, cu atât instituţiile publice funcţionează mai bine.

b. Organizaţiile civice facilitează dezvoltarea economică şi cooperarea civică, reprezentând un fundament solid pentru cooperarea economică.

c. Organizaţiile civice reprezintă o alternativă cu mult mai eficientă la o serie de servicii furnizate în mod tradiţional de stat. Este, mai ales, cazul serviciilor sociale, unde organizaţiile neguvernamentale tind să înlocuiască organizaţiile de stat.

d. Organizaţiile civice satisfac o nevoie fundamentală de asociere şi afiliere a oamenilor.

e. Organizaţiile civice reprezintă un spaţiu de învăţare şi formare de competenţe pentru tineri. Studiile au arătat că tinerii care desfăşoară muncă voluntară în organizaţii non-profit, ulterior, găsesc mai uşor locuri de muncă mai bine plătite.

INTEGRAREA SOCIO-PROFESIONALĂ

Integrarea socio-profesională este rezultatul procesului de socializare prin care indivizii dobândesc cunoştinţele şi competenţele specifice în vederea îndeplinirii rolului organizaţional asumat, dar îşi interiorizează obiectivele, valorile şi normele asociate acesteia. Vorbim de integrarea socio-profesională doar în cazul persoanelor care îndeplinesc roluri, fiind angajate în cadrul organizaţiei (salariaţi cu contract de muncă, colaboratori, voluntari), şi nu în cazul clienţilor sau beneficiarilor serviciilor oferite. Intr-o şcoală, profesorii, cadrele didactice auxiliare şi personalul administrativ sunt angajaţi, fiind integraţi socio-profesional, în timp ce elevii sunt beneficiarii serviciilor de educaţie şi, în această calitate, ei sunt integraţi social (se angajează să respecte normele de conduită), dar nu şi profesional (nu îndeplinesc roluri specifice pentru realizarea obiectivelor organizaţiei).

Conceptul de *integrare* este un termen important în sociologia lui E. Durkheim. Integrarea se referă, în general, la interiorizarea normelor şi valorilor dominante în grupul din care facem parte. în urma proceselor de integrare, individul capătă sentimentul de apartenenţă şi identificare cu grupul.

Integrarea socio-profesională presupune mai multe etape:

- Socializarea anticipativă se realizează înainte ca persoana să devină membră a organizației în care urmează să funcționeze; în general, are loc în cadrul sistemului formal de educație, în școli, licee, școli profesionale, facultăți, unde indivizii dobândesc cunoștințe și abilități necesare îndeplinirii anumitor roluri sociale (meserii).
- **Adaptarea** se realizează imediat ce individul se alătură unei organizații, confruntând propriile așteptări despre viața organizațională cu realitatea de zi cu zi. Aspecte formale ale acestei etape pot include programe de orientare, perioade de stagiu sau probă, programe de formare specifică la locul de muncă. Informai, nou-venitul se acomodează stilului de lucru al colegilor și șefilor, rutinelor, procedurilor, normelor, într-un cuvânt *culturii organizaționale.*
- Integrarea propriu-zisă se realizează atunci când individul se identifică total cu organizația și își autocontrolează comportamentul, astfel încât să răspundă cât mai bine rolurilor organizaționale. De gradul de integrare socio-profesională a indivizilor depind performanța, implicarea și corectitudinea acestora în cadrul organizației. De aceea organizațiile își dezvoltă propriile strategii și programe de integrare a nou-venitului, care completează socializarea anticipativă realizată în cadrul școlilor și universităților. Astfel de strategii includ programe de orientare, stagii practice care vizează persoanele aflate încă în perioada studiilor liceale sau universitare, consiliere și numirea de mentori (persoane experimentate din cadrul organizației care asistă, sfătuiesc, consiliază un nou-venit în deprinderea sarcinilor organizaționale) sau implicarea membrilor organizației în activități comune, în afara sarcinilor de serviciu menite a contribui la crearea unui spirit de echipă *(team-building)*. Toate aceste strategii contribuie la crearea unor trăsături de personalitate specifice *omului organizațional,* acel individ capabil să gândească și să acționeze în spiritul obiectivelor organizației, dar care să fie, totodată, responsabil față de societatea și comunitatea în care organizația funcționează.

Exerciții si teme de reflecție

1. Având în vedere ceea ce ați învățat despre diviziunea muncii, la orele de economie şi de sociologie, încercați să analizați consecințele sociale ale specializării indivizilor.

2. Alegeți o organizație pe care o cunoașteți sau despre care ați auzit. De ce credeți că este organizație şi precizați ce tip de organizație este în funcție de forma de proprietate, mărime şi forma de organizare.

3. Imaginați-vă o organizație dominată de femei şi una dominată de bărbați. Credeți că există diferențe între modul lor de acțiune ? Precizați care sunt ele.

4. Menționați care sunt rezultatele organizării sociale şi prin ce se disting acestea.

5. Dați exemple de organizații publice, respectiv, private pentru profit şi private nonprofit. Caracterizați-le pe fiecare şi comparați-le formulând o asemănare şi o deosebire. Discutați împreună exemplele voastre.

6. Formați grupe de câte patru elevi şi alegeți-vă una dintre următoarele afirmații, arătând dacă sunteți sau nu de acord cu ele şi de ce:
   - Angajații din primării tratează problemele cetățenilor cu nepăsare şi lipsă de eficiență pentru că sunt leneşi şi slab pregătiți.
   - Oamenii angajați în birocrații duc lipsă de creativitate.
   - Organizațiile preiau mare parte din sarcinile familiei de tip tradițional: creşterea şi îngrijirea copiilor, prepararea hranei, îngrijirea bătrânilor.
   - Birocrația este forma de organizare specifică organizațiilor din sectorul public.
   - Distincția dintre grupuri sociale şi organizații constă în existența ierarhiei în organizații, în timp ce în grupurile sociale nu există ierarhie.

7. Analizați în ce măsură şcoala pe care o frecventați are caracteristicile unei organizații de tip birocratic.

Caracteristici	**Evaluarea prezenței lor**

8. împărțiți clasa în două grupe. Prima grupă va fi susținătoarea afirmației 1, iar cea de a doua va susține afirmația 2. Inițiați o dezbatere pro şi contra, argumentând de fiecare dată opțiunile avute:

   Afirmația 1:

   Diviziunea muncii apare pentru a crește randamentele economice și pentru ca astfel patronii să câștige mai mult.

   Afirmația 2:

   Diviziunea muncii apare pentru ca, prin complementaritate, oamenii să fie solidari.

9. în una dintre cele mai importante lucrări despre democrație şi fundamentele sale, Alexis de Tocqueville spunea:
   „Americanii de toate vârstele, de toate condițiile, cu personalități diferite se unesc necontenit. Nu au numai asociații comerciale şi industriale la care participă toți, dar mai au şi alte asociații de tot soiul: religioase, morale, intelectuale, serioase, uşuratice, foarte generale, foarte particulare, uriaşe şi foarte mici; americanii se asociază pentru a da serbări, a înființa seminarii, a construi hanuri, a înălța biserici, a răspândi cărți, a trimite misionari la antipozi; creează în felul acesta spitale, închisori, şcoli. Dacă e vorba, în fine, de a pune în evidență un adevăr sau de a dezvolta un sentiment cu sprijinul unui exemplu măreț, ei se asociază." Discutați pe perechi şi apoi cu toată clasa ideile acestui text. Comparați ceea ce descrie autorul pentru situația Statelor Unite cu ceea ce cunoaşteți despre acest aspect din România.

1---

Alexis Charles Henri Clerel de Tocqueville (1805-1859) este unul dintre cei mai importanți gânditori politici. Principala sa lucrare, *Despre democrație în America,* scrisă după o vizită de un an de zile în Statele Unite, este una dintre cele mai importante cărți despre democrație şi fundamentele unei societăți democratice.

* ---------- V

1. Separați definițiile corecte de cele greşite marcând cu semnul X în căsuța potrivită..... 2 p.

a. Organizarea socială este procesul prin care oamenii îşi coordonează activitățile în vedera realizării unor obiective separate.

b. Diviziunea muncii reprezintă diferențierea şi separarea activităților sociale pe sectoare specializate, în condițiile existenței unei coordonări de sarcini sau relații de schimb de bunuri şi servicii.

c. Birocrațiile sunt organizații de mari dimensiuni, având o structură ierarhică şi o bună definire a sarcinilor asociate fiecărui rol, cu o comunicare preponderent formală între membrii săi.

d. Integrarea socio-profesională este rezultatul procesului de socializare prin care indivizii dobândesc cunoştințe şi competențe specifice în vederea îndeplinirii rolului organizațional asumat.

2. Există mai multe criterii posibile de clasificare a organizațiilor. Numiți-le pe acelea pe care le cunoaşteți şi alegeți unul dintre ele arătând ce tipuri de organizații se obțin prin aplicarea lui .....1,5 p.

3. Explicați succint care sunt cele două disfuncționalități importante determinate de sistemul birocratic. Dați câte un exemplu pentru fiecare..... 3 p.

4. Analiza unei organizații poate fi făcută în baza mai multor aspecte. Numiți două dintre ele. Explicați-le succinct pe fiecare şi arătați cum funcționează aplicarea lor.....2,5 p.

Un punct se acordă din oficiu.

capitolul 6

Probleme sociale

Deseori vedem în jurnalele televizate sau citim în ziare despre acte de violenţa produse în şcoli.

In luna ianuarie a anului 2006, numai în şcolile din Bucureşti s-au produs 14 evenimente violente - loviri, vătămări corporale. Drumul de la micile neînţelegeri dintre elevi către marea violenţă este foarte scurt, arată reprezentanţi ai Poliţiei, şi de aceea trebuie să se găsească soluţii.

Un studiu realizat în anul 2006 a arătat că 52% din elevii chestionaţi declară că sunt agresaţi verbal şi uneori chiar şi fizic acasă, iar 60% spun că sunt agresaţi verbal acasă şi la şcoală. Elevii se simt în nesiguranţă în jurul şcolii, îndeosebi seara, dar şi în mijloacele de transport în comun.

Rolul sociologului este acela de a oferi date şi explicaţii asupra fenomenului violenţei pentru a ajuta la luarea deciziilor. Prin cercetările derulate se poate spune, de exemplu, care este structura actelor de violenţă din punctul de vedere al persoanelor implicate: 47% din cazurile de violenţă sunt între elevi; 31% între elevi şi persoane din afara şcolii; 13% între elevi şi profesori; 6% între elevi şi părinţi; 2% între profesori şi părinţi şi 1% între profesori.

PREJUDECĂŢI ŞI DISCRIMINARE

Prejudecată - atitudine faţă de o persoană sau grup de persoane, care nu se bazează pe realitate, ci doar pe considerentul apartenenţei persoanei sau persoanelor respective la un anumit grup (etnic sau rasial), ori la o categorie socială sau profesională. La baza lui stau stereotipurile care pot fi numite în limbajul comun şi prejudecăţi pe care le avem despre anumite categorii sociale.

O serie importantă de probleme sociale sunt cauzate de prejudicii şi discriminare. Pentru a înţelege problema prejudiciilor, vom apela întâi la noţiunea de stereotip. Stereotipurile sunt păreri preconcepute despre caracteristicile şi comportamentele unor categorii de persoane sau grupuri. Stereotipurile pot fi pozitive sau negative. Mulţi dintre noi am auzit expresii precum: „nemţii sunt oameni serioşi şi muncitori", „persoanele cu fruntea înaltă sunt deosebit de inteligente" sau „românul s-a născut poet". Acestea sunt exemple de stereotipuri pozitive. De asemenea, mulţi dintre noi am întâlnit păreri potrivit cărora „femeile sunt fiinţe sensibile ce se lasă conduse numai de emoţii" şi „locul femeii este în bucătărie, nu în politică". Acestea sunt stereotipuri

negative. Pe baza lor funcţionează prejudiciile care sunt *opinii* şi *atitudini* ce trădează *sentimente de profundă antipatie şi dispreţ* faţă de membrii unui alt grup sau ai unei alte categorii de persoane (de exemplu, persoanele de altă religie, persoanele vârstnice, membrii unor grupuri etnice, femeile, persoanele care au suferit condamnări penale, homosexualii şi lesbienele etc).

Este extrem de important de subliniat că prejudiciile (părerile preconcepute despre alte persoane) se bazează pe zvonuri, pe informaţii „din auzite" şi nu pe cunoaşterea directă a persoanelor faţă de care există sterotipuri şi respectiv prejudicii. De asemenea, prejudiciile sunt foarte greu de schimbat. Mulţi dintre noi avem prejudicii faţă de diverse categorii sociale ori persoane; multe dintre acestea ne sunt transmise prin intermediul grupurilor primare (familia, cercul de prieteni) şi al comunităţii mai largi din care facem parte (grupul etnic, religios, satul, cartierul, regiunea istorică, ţara etc).

Atunci când ne comportăm în raport cu alte persoane pe baza prejudiciilor pe care le avem despre acestea pot să apară unele probleme. în acest caz, vorbim despre *discriminare* - înţeleasă ca fiind *comportamentul ce este generat şi ghidat de prejudiciile despre persoane care aparţin altor grupuri sau categorii sociale şi implică un tratament incorect aplicat acestor persoane.* Cineva poate însă să discrimineze fără a avea prejudicii. Spre exemplu, cineva poate să nu aibă o părere proastă despre un membru al unui anumit grup, dar, la presiunea celorlalţi, să discrimineze respectiva persoană.

Cele mai frecvente prejudicii şi comportamente discriminatorii sunt întâlnite în raport cu alte grupuri etnice. *Etnia* este o categorie construită social care este formată din indivizi care au aceeaşi limbă, origini, cultură, tradiţii şi, uneori, religie. Aşadar, prejudiciile etnice îşi au de multe ori originea în faptul că percepem alte persoane ca fiind diferite de noi (vorbesc o altă limbă sau au alte tradiţii sau obiceiuri decât noi).

Discriminările şi conflictele pe criterii etnice apar însă mai ales când indivizii aparţinând unor grupuri etnice diferite intră în competiţie pentru resurse. Prin resurse înţelegem, de obicei, orice „lucru" care are valoare pentru membrii unui grup sau ai unei societăţi. Exemplul cel mai la îndemână îl reprezintă banii - ca resursă financiară. Pământurile, petrolul, metalele preţioase constituie alte resurse ori bunuri intens valorizate în decursul istoriei în mai toate societăţile.

■

Xenofobia - teama de indivizi „străini" care aparţin altor culturi sau grupuri entice - este o atitudine extremă a etnocentrismului şi implică refuzul, respingerea radicală a „străinilor"; ea conduce aproape întotdeauna la prejudecată si la discriminare.

'--1

Theodor W. Adorno (pe numele său adevărat Theodor Wiesengrund) (1903-1969), filozof, sociolog şi muzicolog german, a analizat în lucrarea sa *Personalitatea autoritară* (1950) premisele psihosociale ale fascismului.

Prejudecăţile, dar, mai ales, discriminarea pe criterii etnice generează probleme sociale, uneori foarte grave, cum ar fi conflictele armate între populaţii diferite şi exterminarea în masă a persoanelor care fac parte din anumite grupuri (cum a fost cazul evreilor în cel de al Doilea Război Mondial). Discriminarea pe criterii etnice poate lua şi forme oarecum mai blânde, însă cu urmări dramatice pentru cei discriminaţi cum ar fi excluderea de la anumite bunuri, servicii şi poziţii sociale - fapt care îi împinge pe cei discriminaţi la marginea societăţii, în sărăcie.

In decursul istoriei s-au manifestat prejudicii şi forme de discriminare în raport cu diverse grupuri etnice, aşa cum a fost, spre exemplu, cazul populaţiei de culoare din Statele Unite care a suportat forme dramatice de discriminare.

Care ar fi cauzele prejudiciilor şi discriminării pe criterii etnice ? Psihologii sociali invocă tendinţa oarecum naturală a indivizilor de a blama alte grupuri şi persoane pentru problemele pe care le au ei înşişi. Aceasta este aşa-numita *strategie a „ ţapului ispăşitor"* - găsirea unui vinovat (închipuit) pentru dificultăţile pe care le întâlnim. *Strategia ţapului ispăşitor* a avut efecte dramatice în cazul evreilor în decursul istoriei şi, mai ales, înainte şi în timpul celui de al Doilea Război Mondial, când regimul lui Hitler i-a considerat vinovaţi pentru dezastrul economic din Gemania şi a pus în aplicare un plan sistematic de eliminare fizică a populaţiei evreieşti din Europa prin lagărele de muncă şi exterminare.

Alţi psihologi sociali, de pildă, Theodor W. Adorno considerau că prejudecăţile şi comportamentele discriminatorii faţă de alţi indivizi se datorează existenţei unei aşa-numite *personalităţi de tip autoritar*. Indivizii cu această personalitate proveneau din părinţi care se comportaseră foarte sever, dur, autoritar cu ei. Ca urmare a modului în care fuseseră crescuţi în familie, indivizii cu o personalitate de tip autoritar erau, la rândul lor, incapabili să-şi exprime sentimentele şi să fie deschişi faţă de persoane din alte grupuri, neputând să accepte diferenţele.

Explicaţiile sociologice cu privire la existenţa prejudiciilor şi a discriminărilor pe criterii etnice pun accentul *pe. factorii socio-culturali* şi *economici.* Bunăoară, în orice grup uman există suspiciuni cu privire la indivizii care nu fac parte din acelaşi grup. Acest lucru se întâmplă, în special, în comunităţile omogene, închise şi relativ izolate.

Hotărârea de Guvern nr. 1194/27 noiembrie 2001
prevede organizarea şi funcţionarea **Consiliului Naţional pentru Combaterea Discriminării.** Acesta are ca obiectiv prevenirea şi sancţionarea tuturor formelor de discriminare. Consiliul are rolul de a implementa principiul egalităţii între cetăţeni, prevăzut în *Constituţia României,* în legislaţia internă în vigoare şi în documentele internaţionale la care România este parte.

Prejudecăţile şi discriminarea, aşa cum am văzut anterior, se întemeiază pe *perceperea* diferenţelor dintre indivizi şi grupuri. Din această definiţie este clar că putem întâlni multe alte tipuri de prejudecăţi şi forme de discriminare. Amintim la acest punct prejudecăţile faţă de persoanele de altă religie, faţă de persoanele de alt sex, faţă de persoanele aparţinând minorităţilor sexuale ori faţă de indivizi care suferă de anumite boli precum SIDA. Şi în raport cu astfel de categorii de indivizi există numeroase forme de discriminare. Bunăoară, femeile sunt, de multe ori în mod sistematic, excluse de la anumite poziţii şi funcţii sociale, sunt mai prost plătite decât bărbaţii, deşi au acelaşi nivel de pregătire şi sunt, de obicei, primele victime ale şomajului şi sărăciei. Mai mult, în unele ţări cum era, de plidă, Afghanistanul condus de regimul taliban, femeile nu aveau nici cele mai elementare drepturi sociale, politice şi civile (le era interzis accesul la educaţie, nu aveau voie să muncească în afara gospodăriei şi nu aveau drept de vot etc). Aceste forme de tratament inegal şi incorect al femeilor sunt numite discriminări pe criterii de gen. De asemenea, în anumite ţări, indivizii aparţinând unei minorităţi religioase sunt, de asemenea, excluşi, discriminaţi şi persecutaţi în raport cu persoanele care fac parte din grupul religios dominant (discriminare pe criterii religioase).

Din discuţia despre prejudecăţi şi discriminare trebuie să reţinem ca importante următoarele:

a. prejudecăţile sunt construite social prin interacţiunea dintre indivizi care aparţin unor grupuri diverse;

b. prejudecăţile sunt atitudini şi opinii care indică, adesea, o profundă antipatie faţă de persoanele care sunt percepute ca diferite;

c. discriminarea este *consecinţa comportamentală* uzuală a prejudecăţilor; ea implică *excluderea din viaţa economică, socială şi politică, şi persecutarea sistematică a persoanelor aparţinând altor grupuri* (etnice, religioase, de gen, minorităţi sexuale, bolnavi etc).

Grupurile ori categoriile sociale ale căror membri sunt discriminaţi sunt desemnate prin termenul de *minorităţi sociale*. Pentru sociologi, o minoritate socială este un grup care, pe baza percepţiei sale diferenţe faţă de alte grupuri dintr-o societate, are resurse materiale şi putere socială mai reduse. Aşadar, o minoritate socială *nu* se defineşte pe baza numărului indivizilor ce o compun, ci pe baza *discriminării* şi *excluderii* acestora din viaţa socială, economică şi politică. Spre exemplu, deşi sunt majoritare în populaţia ţării, femeile din România -dar nu numai - reprezintă pentru sociologi o minoritate socială întrucât, comparativ cu bărbaţii, au mai puţine resurse materiale şi influenţă socială.

DEVIANTA ŞI INFRACŢIONALITATE

Devianta

i

Anomia socială - termenul derivă din grecescul *a* „fără" şi *nomos* „lege", şi desemnează, în general, starea de dereglare a funcţionării unui sistem sau subsistem social. Emile Durkheim a utilizat pentru prima oară termenul în sociologie, pentru a defini o anumită ambiguitate normativă, o lipsă sau o absenţă a regulilor. Conform lui Durkheim, starea de ano-mie se manifestă atunci când, la nivelul societăţii, se înregistrează schimbări bruşte care afectează „sănătatea medie" a acesteia (revoluţiile sau calamităţile naturale).

Conceptul de devianţă descrie ansamblul abaterilor de la normele şi valorile acceptate la nivelul unei societăţi, de către un individ sau un grup social. Ea cuprinde o arie largă de acte sau conduite de la cele excentrice (spre exemplu, gesturile nonconformiste) până la cele imorale (cum ar fi atitudinile obscene) şi care, de regulă, nu sunt sancţionate prin lege. Sociologii folosesc termenul *devianţă* pentru a desemna un ansamblu de conduite şi manifestări dezaprobate de societate, cum ar fi: prostituţia, consumul de droguri, sinuciderile, infracţiunile, dar şi orice altă încălcare a unei norme sociale, cum ar fi salutul atunci când intrăm într-o încăpere etc.

In secolul XX, Robert K. Merton preia şi reanali-zează conceptul de anomie dintr-o perspectivă nouă. Pentru el, anomia reprezintă nu o caracteristică a structurii sociale, a unui sistem, ci una a indivizilor sau grupurilor sociale. In acest sens, el a construit aşa-nu-mita*paradigmă (teorie) a tipurilor de răspuns la situaţii anomice,* termenul ca atare devenind sinonim cu frustrarea, înstrăinarea, starea de nesiguranţă, izolarea etc. Construcţia sa teoretică porneşte de la ipoteza că există un conflict între scopurile valorizate social şi mijloacele de realizare a acestora de către indivizi. Merton a conturat cinci modalităţi prin care oamenii se adaptează idealurilor societăţii şi mijloacelor de atingere a lor:

- Conformitatea reprezintă tipul ideal de adaptare a conduitei, caracterizat prin compatibdizarea scopurilor propuse de sistemul social şi a mijloacelor instituţionalizate care asigură buna funcţionare a unei societăţi.
- Inovaţia reprezintă acceptarea scopurilor şi respingerea mijloacelor legale în vederea atingerii lor

Robert K. Merton (1910-2003), sociolog american, reprezentant al funcţionalismului. Consideră că în interpretarea datelor trebuie avute în vedere consecinţele lor pentru structuri sociale mai largi.

creându-se metode noi (nelegale). Spre exemplu, un hoţ are un scop legitim, acela de a obţine bani, dar mijloacele pe care le utilizează nu sunt legitime, adică nu sunt corecte

- Ritualismul reprezintă un tip de comportament în care mijloacele de a obţine un rezultat sunt legale, dar scopurile nu sunt legitime în societate. Cineva utilizează, spre exemplu, un chestionar de angajare care era utilizat în perioada comunistă şi în care sunt cerute date despre părinţii sau rudele candidatului, deşi acest scop (de obţinere a unor asemena informaţii) nu mai este legitim.
- Evaziunea este tipul de comportament prin care indivizii sau grupurile sociale resping atât scopurile culturale, cât şi mijloacele pentru atingerea lor.
- Rebeliunea: este caracterizată de respingerea scopurilor şi mijloacelor legale şi de încercarea de a stabili o nouă ordine.

Merton sugerează că acest tip de adaptare este în mod clar definit de celelalte şi reprezintă, mai degrabă, o încercare de a schimba structura socială, o încercare de a instituţionaliza noi scopuri şi mijloace pentru societate.

Deviantă si infractionalitate

în literatura sociologică, infracţionalitatea este asimilată ca semnificaţie cu termenul de delincventă. Delincventa este, în sens larg, un domeniu particular al devianţei sociale şi reprezintă totalitatea actelor şi manifestărilor care încalcă modelul normativ al unei societăţi şi sunt sancţionate în plan penal.

Tipologia devianţei

		acceptare	respingere
C U u			
a. o	espingere	conformitate	inovaţie
		ritualuri	evaziune
			mijloace noi
' C sco pi			rebeliune

Cauzele devianţei şi delincventei. Majoritatea indivizilor se conformează normelor şi valorilor societăţii în care trăiesc datorită procesului de socializare, încă de la apariţia sa ca ştiinţă, sociologia a fost preocupată să dea răspunsuri la întrebări de tipul: ce anume îi determină pe oameni să nu respecte legea ? Care sunt mecanismele şi resorturile din cauza cărora unii oameni încalcă normele ? Ce norme sunt încălcate mai uşor ?

Pentru a răspunde acestui tip de întrebări, s-au conturat de-a lungul timpului mai multe curente de analiză care identifică şi localizează cauzele comportamentului deviant la nivelul factorilor biologici, antropologici, psihologici sau sociali. în continuare, vom prezenta succint principalele teorii referitoare la devianţă şi delincventă.

a. Teoria atavismului a fost elaborată de către **Cesare Lombroso,** profesor universitar de medicină legală la Universitatea din Torino, şi are caracter explicativ preponderent antropologic şi biologic. Conform lui Lombroso, etiologia delincventei rezidă în identificarea la nivel individual a unor malformaţii anatomice care creează puternice tendinţe criminogene, cum ar fi dezvoltarea masivă a maximalelor, anomalii ale urechilor, ochiului, nasului etc.

b. O altă **teorie,** de altfel contestată de către cunoaşterea ştiinţifică, este aceea asupra **raselor** elaborată de către **Joseph Arthur Gobineau** care susţinea că rasele sunt inegale sub raport biologic, fiziologic şi intelectual. Această inegalitate face ca o rasă să fie permanent inferioară celeilalte. Astfel, rasa albă, prin caracterele sale anatomice, biologice, psihologice, ar fi superioară celorlalte rase, deci mai puţin predispusă la acte deviante.

Edwin Sutherland (1883-1950), sociolog şi criminolog american.

c. **Teoriile psihologice** susţin ideea că actul criminal este determinat de componentele personalităţii, ale unei personalităţi specifice. Deviantul practică un tip aparte de comportament, diferenţiat de cea a noncriminalului. în acest sens, **Jean Pinatel** subliniază faptul că geneza delincventei rezidă în deficienţele personalităţii, în fenomenul de imitaţie al comportamentului criminal şi în raportul dintre frustrare şi agresivitate.

d. **Teoria dezorganizării sociale,** elaborată în cadrul Şcolii de la Chicago, pune în evidenţă influenţa ecologiei urbane asupra infracţionalităţii. Reprezentanţii Şcolii de la Chicago au examinat caracteristicile ariilor urbane, metropolitane, ajungând la concluzia că ratele infracţionalităţii erau distribuite diferenţiat în tot oraşul, iar zonele cu cote înalte de criminalitate aveau cote înalte şi la alte probleme ale comunităţii, precum mortalitatea infantilă, sărăcia, tulburările psihice etc.

e. **Teoria asociaţiilor diferenţiale** elaborată de **Edwin Sutherland** considerat a fi „decanul criminologiei americane", constă în interpretarea comportamentului criminal ca proces de învăţare socială. Esenţială în săvârşirea actului delincvent, din această perspectivă, este existenţa unor valori sociale ignorate sau negate de individul deviant, precum şi prezenţa unor grupuri izolate care se îndepărtează de normele consacrate social.

J-

Normă: model, regulă, prescripţie care reglementează comportamentul indivizilor, grupurilor, organizaţiilor şi colectivităţilor. Normele sunt de diferite tipuri: interdicţii (tipuri de comportamente care sunt interzise, practicarea lor antrenând diferite pedepse), recomandări (comportamente considerate a fi dezirabile, a căror realizare este recompensată, indicaţii ale performanţei minime acceptate, spre exemplu, norma de muncă), moduri de a face un lucru - norme tehnice, modele de comportament în diferite situaţii.

f. **Teoria conflictelor culturale** elaborată de către **Thorsen Sellin** (1896-1994), profesor al Universităţii din Pennsylvania, consideră următoarele: cu cât numărul de contradicţii dintre valorile şi normele unui grup şi normele legale (dominante) este mai mare, cu atât este mai ridicată rata criminalităţii. Comportamentul delincvent apare pe fondul acestor conflicte de cultură, când individul este obligat să interiorizeze un sistem ambivalent de valori şi norme.

g. Teoria subculturilor delincvente explică actele antisociale prin şi ca reacţie de protest faţă de normele şi valorile societăţii, precum şi prin dorinţa indivizilor de a anihila frustrările implicate de statusul lor marginal. Conceptul de subcultură delincventă este nonutilitar, în sensul că indivizii nu comit infracţiuni cu un scop material, ci pentru a se valoriza şi pentru a dobândi o anumită faimă.

h. **Teoria reacţiei sociale faţă de devianţă** susţine că actul criminal apare ca o consecinţă a aplicării unei etichete. Nu încălcarea normei caracterizează actul devianţei, ci procesul complex în cursul căruia individul este etichetat ca deviant.

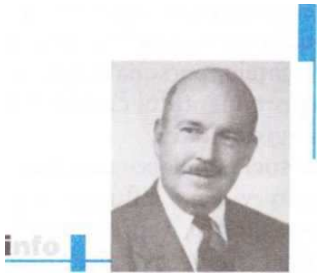

Talcott Parsons (1902-1979), sociolog american, profesor universitar la Harvard (1927-1973). Este creatorul unui sistem teoretic de analiză a societăţii care a fost denumit *funcţionalism structural* şi pe care 1-a dezvoltat în lucrările sale: *Structura acţiunii sociale* (1937), *Sistemul social* (1951), *Structură şi proces în societăţile moderne* (1960).

ORDINE SI CONTROL SOCIAL

în istoria sociologiei, conceptul de *ordine socială* a fost un subiect de permanentă discuţie. în general, prin *ordine socială* se înţelege ansamblul instituţiilor şi al conexiunilor stabile dintre acestea, existente într-o societate dată.

Perspectiva sociologică asupra ordinii sociale se înscrie în două mari orientări diferite.

a. Prima dintre ele concepe ordinea socială ca un *sistem integrat funcţional de societăţi* ţinute în echilibru datorită unor mecanisme reglatoare. în acest sens, Talcott Parsons subliniază faptul că o societate se întemeiază şi funcţionează pe baza unui sistem congruent de norme sociale generale, unanim acceptate.

b. O a doua orientare referitoare la ordinea socială construieşte o explicaţie a acesteia pe baza conceptelor de *constrângere* şi *forţă*. Conform acestei teorii, în societăţile structurate în clase, ordinea socială reprezintă sistemul instituţional istoric constituit prin care se asigură dominaţia unor clase de către altele.

4-

Formele pe care le capătă violenţa juvenilă sunt foarte variate, de la simpla violenţă verbală până la violenţa fizică gravă şi tâlhării. Violenţa se manifestă fie ca un mecanism de apărare, fie ca o obişnuinţă.

Minorul între 14 şi 16 ani răspunde penal dacă se dovedeşte că a săvârşit cu discernământ o faptă.

Intr-un sens general, *controlul social* desemnează procesul prin care o instanţă (persoană, grup, instituţie) influenţează, reglementează, modifică sau orientează comportamentele sau acţiunile altei instanţe care aparţine aceluiaşi sistem cu ajutorul unor instrumente materiale şi simbolice în vederea asigurării echilibrului şi funcţionării specifice sistemului.

Funcţiile controlului social sunt de prevenire, limitare sau eliminare a abaterilor de la normativitatea existentă.

Intr-un sens mai restrâns specific, controlul social este rezultatul raporturilor de inter-dependenţă dintre elementele unui sistem. In funcţie de mijloacele sau instrumentele utilizate, putem diferenţia câteva tipuri ale controlului social:

a. Controlul coercitiv se realizează, de regulă, cu ajutorul instituţiilor juridice abilitate să asigure ordinea şi siguranţa publică. De obicei, ele acţionează şi au influenţă asupra acelor comportamente individuale şi de grup care intră sub incidenţa delincventei şi criminalităţii şi pot reprezenta pericole la adresa ordinii sociale şi de stat.

b. Controlul psiho-social reprezintă coordonarea şi reglementarea comportamentelor individuale şi de grup prin intermediul mijloacelor şi instrumentelor formale sau informale.

- *Controlul social formal* este definit şi constituit din ansamblul de norme, reguli şi prescripţii impersonale elaborate, de regulă, de către organizaţii şi asociaţii. Ele stipulează drepturi şi obligaţii, recompense şi sancţiuni, având drept scop buna funcţionare a subsistemului sau sistemului social. îndeobşte, controlul social formal sau instituţional tinde către standardizarea conduitelor în vederea asigurării ordinii sociale.
- *Controlul social informai* se identifică la nivelul rolurilor sociale dintr-un sistem. El este rezultatul socializării primare şi secundare şi asigură conformitatea comportamentelor individuale şi colective cu normativitatea socială. într-un sens particular, controlul informai se manifestă si ca autocontrol în sensul de asumare raţională a propriilor comportamente şi relaţii.

De regulă, eficienţa controlului social depinde de complementaritatea controlului informai cu cel formal şi împreună cu cel coercitiv. Societăţile moderne,

I +

Din punct de vedere tipologic, în literatura de specialitate întâlnim mai multe forme ale corupţiei cum ar fi: corupţia politică, morală, economico-financiară etc. In sistemul legislativ din România, termenul *corupţie* desemnează, în sens larg, încălcări ale legii penale referitoare la sfera relaţiilor de serviciu. Preocupările actuale în domeniu fac referire la importanţa politicilor de prevenire a fenomenului de corupţie, precum şi la lipsa de echivoc a sancţiunilor juridice.

democratice, tind către sublinierea importanței controlului psiho-social și în special a celui informai în vederea asigurării bunei funcționări a sistemului.

Corupția

In literatura de specialitate corupția este considerată una dintre cele mai grave forme ale devianței sociale.

In sens general, corupția reprezintă încălcarea normelor unei organizații sau instituții de către unii membri care, în virtutea faptului că dețin o anumită autoritate, o folosesc în scopul obținerii de foloase materiale necuvenite.

Istoric vorbind, termenul a fost folosit în conexiune cu sistemul administrativ și politic, doar în epoca modernă. Ca fenomen însă, corupția există încă din Antichitate, ca un tip de comportament dintre cele mai grave, răspândit la nivelul funcționarilor publici.

In Europa, *Codul Penal Francez* din 1810, cunoscut și sub denumirea de „Codul Napoleon", introducea pentru prima dată sancțiuni aspre pentru infracțiunea de corupție.

în epoca modernă, termenul *corupție* a fost legat cu precădere de sistemul politic. Sociologia contemporană consideră corupția ca un fenomen specific organizațiilor birocratice. Deși incriminată penal astăzi în toate statele democratice, corupția se regăsește, practic, în toate societățile.

studiu de caz

Violența urbană si toleranta

Cercetarea *Violență urbană și toleranță* a fost proiectată și aplicată în perioada 20 noiembrie-5 decembrie 2005 de către 70 de studenți ai Facultății de Științe Politice, Bucureşti. în eșantionul final au fost incluși 1.298 de respondenți din București în vârstă de 18 ani și peste. Scopul cercetării a fost lansarea spre discuție la nivelul sferei publice a percepțiilor cu privire la violența urbană, intoleranța și devianța, măsurate la nivelul populației Bucureștiului.

Analizând datele care urmează cu privire la percepția cetățenilor care cad cel mai des victime ale cazurilor de violență (de orice natură) se poate construi un profil social de imagine a „victimelor" violențelor. Astfel, se poate spune (cu diferite grade de probabilitate) că „victima" violențelor este femeie, vârstnică, de naționalitate română, cu venituri mici (vezi graficele 1, 2 și 3). Acest profil social al „victimei"

violenţelor este construit pe baza stereotipurilor existente la nivelul respondenţilor. Deşi potrivit profilului, ne-am fi aşteptat ca procentul de femei care raportează agresiuni să fie mai mare decât acela al bărbaţilor, iar procentul celor „bătrâni" care au raportat agresiuni să fie mai mare decât acela al tinerilor, datele sunt contrare.

Grafic 1
Ce tipuri de persoane credeţi că sunt mai des victime ale violenţei: femeile sau bărbaţii ?

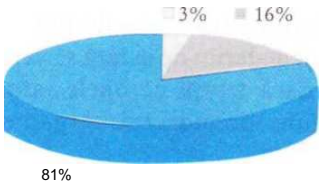

Grafic 2
Ce tipuri de persoane credeţi că sunt mai des victime ale violenţei: tinerii sau bătrânii ?

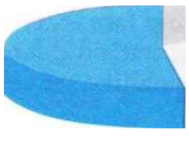

19

Grafic 3
Ce tipuri de persoane credeţi că sunt mai des victime ale violenţei: bogaţii sau săracii ?

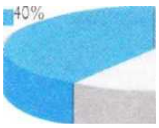

Hi bogaţii
ETJ la fel şi unii
şi alţii F~J
săracii

Subiecţii cercetării au răspuns în proporţie semnificativă că nu pot ieşi în siguranţă noaptea pe stradă (vezi graficul 4). Ei au indicat şi diferite cauze ale violenţei (vezi graficul 5).

Grafic 4
In general, puteţi spune că în cartierul în care locuiţi puteţi ieşi noaptea pe stradă fără teama că vi s-ar putea întâmpla ceva ?

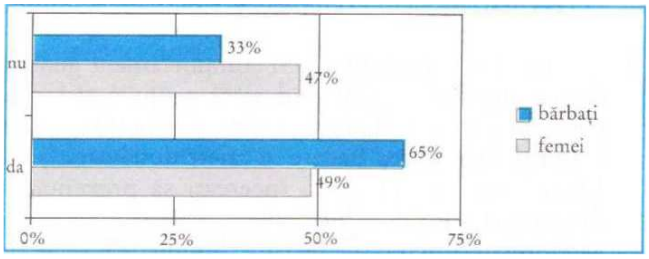

Grafic 5
Cauzele violentei

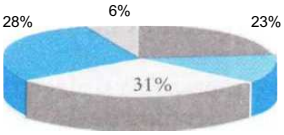

_ consumul de alcool/droguri
^ sărăcia
□ altă cauză
rZj stresul zilnic
03 lipsa de fermitate a autorităţilor publice

Discutaţi împreună situaţia din cartierul în care locuiţi şi din cartierul în care se află liceul. Stabiliţi în ce măsură manifestările

1

Exerciţii si teme de reflecţie

1. In general, prin prejudecată se înţelege o idee sau o părere greşită pe care cineva şi-o face asupra unui lucru pe care nu-1 cunoaşte deloc sau îl cunoaşte superficial.

Să presupunem că noi nu ştim prea multe despre şerpi. Am învăţat despre ei că sunt animale periculoase şi ne ferim de ei fără să verificăm dacă este adevărat sau nu. Discutaţi împreună dacă faptul că unele informaţii le preluăm fără a le verifica înseamnă totdeauna prejudecată. Argumentaţi-vă şi exemplificaţi-vă opiniile.

2. Unele dintre prejudecăţi se referă la semenii noştri. Ele apar atunci când nu judecăm o persoană după ceea ce este şi face ea, ci în funcţie de părerile noastre despre grupul din care ea face parte, tratând diferenţele ca şi când grupul din care noi facem parte ar avea însuşiri pozitive, iar cel din care ei fac parte ar avea însuşiri negative.

Stabiliţi, discutând împreună, ce anume presupune o prejudecată şi construiţi o definiţie complexă. Scrieţi pe tablă elementele ei esenţiale.

Lucraţi apoi pe perechi şi construiţi exemple pentru următoarele forme ale prejudecăţilor:

- rasismul;
- naţionalismul;
- xenofobia;
- antisemitismul;
- sexismul;
- gerontofobia (ostilitatea faţă de bătrâni). Prezentaţi pe rând exemplele şi discutaţi-le împreună.

3. Discriminarea presupune un comportament generat şi condus de prejudecăţile despre persoane aparţinând altor grupuri, diferite de cel din care noi facem parte, pe care le tratăm ca şi cum ar avea însuşiri negative.

Gândiţi-vă şi scrieţi fiecare în caiete două exemple de discriminare.

Lucraţi apoi pe grupe şi încercaţi să prezentaţi modul în care respectivele discriminări ar putea fi evitate.

Menţionaţi dificultăţile pe care diminuarea lor le ridică.

Prezentaţi pe rând punctele voastre de vedere şi comparaţi soluţiile formulate. Sunt la fel sau diferite ? De ce credeţi că sunt astfel ?

4. Urmăriţi presa locală timp de o săptămână şi alegeţi exemple de comportamente deviante. Discutaţi-le în clasă, evidenţiind de fiecare dată următoarele elemente:

- de ce consideraţi că sunt comportamente deviante;
- ce vârstă au cei care le comit;
- ce cauze au respectivele comportamente;
- dacă puteau să fie evitate sau nu.

5. Corupţia este un fenomen social deseori invocat în viaţa politică actuală. Formaţi grupe de câte patru elevi şi alegeţi o formă a corupţiei dintre următoarele: economică, politică, administrativă, şcolară, sportivă. Construiţi o descriere a fenomenului corupţiei în domeniul ales, folosind exemple din presa scrisă a săptămânii. Discutaţi împreună în clasă exemplele voastre, urmărind planul de idei prezentat mai jos:
   a. Care este gravitatea actului de corupţie ? Cum stabiliţi acest lucru ?
   b. Care este vina fiecărei părţi ? Este ea comparabilă ?
   c. Care sunt cauzele corupţiei ? Sunteţi de acord cu explicaţia dată ?
   d. Cum credeţi că putea fi evitată corupţia ?
   e. Dacă v-aţi fi aflat în situaţia respectivă, cum aţi fi acţionat ? Sunteţi sinceri ?
   f. Aţi fost puşi vreodată în situaţia de a da sau a primi mită ? Cum v-aţi simţit ?

6. In ianuarie 2006, IVECO a lansat un proiect interesant, numit FII INTELIGENT, NU FI VIOLENT!, pentru oprirea violenţei în învăţământul preuniversitar.

   Căutaţi informaţii despre proiect şi discutaţi împreună, folosind următorul plan de idei:
   a. în ce măsură inteligenţa şi violenţa sunt opuse ?
   b. Ce acte violente ar putea fi oprite prin intervenţia voastră ?
   c. Ce acte violente nu ar putea fi oprite prin intervenţia voastră ? Ce faceţi în acest caz ?

test de evaluare

1. Completaţi spaţiile libere alegând termenii potriviţi dintre cei indicaţi în paranteză ..... 2p.

a .....sunt păreri preconcepute despre alte persoane.

b. Discriminarea implică excluderea unor persoane din cauza apartenenţei lor la anumite .....sociale (etnice, religioase, de gen, minorităţi sexuale, bolnavi etc).

c..... este ansamblul instituţiilor şi al conexiunilor stabile dintre acestea în cadrul societăţii, d. Folosirea autorităţii avute în cadrul unei organizaţii pentru obţinerea de foloase necuvenite reprezintă un act de..... (societate, grupuri, corupţie, prejudecăţi, ordine socială, discriminare).

2. Alegeţi două tipuri de prejudecăţi dintre cele care vi se par cel mai des întâlnite la voi în şcoală. Explicaţi-le şi exemplificaţi-le ..... 2p.

3. Definiţi controlul social şi explicaţi specificul fiecăreia dintre cele două forme ale lui ..... 2p.

4. Formulaţi un exemplu de corupţie cunoscut de voi din experienţa şcolară directă sau din mass-media. Arătaţi în ce constă gravitatea lui şi cum ar putea fi combătută categoria de acte corupte din care el face parte ..... 3p.

Un punct se acordă din oficiu.

capitolul *fKK^*

Dinamică si schimbare socială

Omul modern {*homo sapiens sapiens)* a apărut abia cu circa 150.000-200.000 ani în urmă. Până atunci, strămoşii noştri *(hominizii)* au evoluat biologic o perioadă de circa zece ori mai mare, trecând prin schimbări extrem de lente, care au constat mai ales în dezvoltarea creierului, a limbajului şi în perfecţionarea uneltelor (cu cât creierul era mai dezvoltat, cu atât tăişul, adică partea utilă a uneltei, era mai performant şi se obţinea cu un efort mai mic). Ca şi noi, *hominizii* trăiau în grupuri (societăţi), iar aceste societăţi se schimbau la fel de lent, pe urma schimbărilor biologice ale membrilor lor.

în schimb, societăţile formate de subspecia noastră au dovedit o capacitate excepţională de schimbare rapidă. Mai mult încă, viteza de schimbare a societăţilor este în continuă creştere. Societăţile primitive au putut să se menţină esenţial neschimbate zeci de mii de ani, unele societăţi antice, precum cea egipteană, cel puţin un mileniu, dar societatea actuală tinde să se schimbe radical la intervale de timp măsurate în decenii. Trăim, de fapt, într-o societate în continuă schimbare şi, dacă vrem să stăpânim acest proces, în loc doar să îi suportăm consecinţele, trebuie să îl studiem şi să îl înţelegem. Pentru sociologie, studierea schimbării sociale este cea mai importantă sarcină de cunoaştere. Iar pentru o societate în tranziţie cum este România, care se schimbă prin voinţă politică, de calitatea acestei cunoaşteri depinde rezultatul schimbării.

DE LA EVOLUŢIA BIOLOGICĂ LA SCHIMBAREA SOCIALĂ

Odată cu apariţia speciei noastre a avut loc o modificare importantă: în loc să-şi modifice caracteristicile biologice, omul contemporan a modificat caracteristicile societăţii. Noi avem aceleaşi caracteristici biologice ca şi primii oameni moderni, în schimb am dobândit capacitatea ca în societatea pe care o construim să putem modifica radical trei lucruri: relaţiile cu ceilalţi oameni; produsele societăţii; mediul înconjurător.

Acest tip de schimbare este o noutate. în lumea animală, încetarea evoluţiei biologice duce şi la oprirea evoluţiei societăţii animale. Dar societatea omenească a continuat să se modifice, în ciuda faptului că oamenii au rămas biologic neschimbaţi. (Reveniţi, pentru mai multe informaţii, la Capitolul 3, în care este vorba

despre cultură şi recitiţi definiţiile culturii şi civilizaţiei).

Marea noutate pe care o aduce specia noastră în lumea vie constă în capacitatea de a înlocui schimbarea biologică, de obicei principalul instrument de supravieţuire a speciei, cu *schimbarea socială*.

La începuturile societăţii omeneşti, probabil cu circa 100.000-150.000 de ani în urmă, schimbarea socială avea aceeaşi funcţie pe care o are schimbarea biologică. Ea permitea grupurilor umane să se adapteze la resursele şi presiunile mediului înconjurător. Pe ţărmurile oceanelor, ele au creat uneltele şi cunoştinţele necesare pescuitului, au construit bărci şi au învăţat să utilizeze oasele de peşte sau de mamifere acvatice. In stepele populate de mari turme de erbivore, au dezvoltat tehnologii ale vânătorii în grup, ale prelucrării pieilor şi oaselor, şi ale locuinţei mobile care le permiteau să urmeze ciclurile migraţiei anuale a animalelor.

Pentru specia umană, trecerea de la supravieţuirea bazată pe evoluţie biologică la supravieţuirea bazată pe schimbare socială pare să fi asigurat, pe de o parte, *salvarea speciei,* iar, pe de altă parte, o *superioritate* excepţională în raport cu oricare altă specie.

Ideea originii naturale a omului a apărut încă din Antichitate (Anaxagoras, Empedocle, Lucreţiu). Meritul de a fi demonstrat pentru prima dată pro-venienţa omului din lumea animală îi revine lui Charles Darwin. El nu a explicat însă pe deplin transformarea maimuţei în om, pentru că nu a luat în consideraţie decât factorii biologici.

Studiile genetice sugerează, fără a dovedi încă irefutabil, că acum 10.000-12.000 de ani strămoşii noştri au trebuit să facă faţă unor schimbări dramatice din mediul înconjurător care au condus la o criză a speciei. In condiţii extrem de nefavorabile, populaţia umană s-a redus la câteva grupuri care totalizau mai puţin de 10.000 de indivizi, localizate, probabil, în Estul Africii. Ei sunt strămoşii genetici ai tuturor oamenilor contemporani. Multe specii de mamifere au dispărut în acea perioadă şi, probabil, şi unele variante de hominizi, biologic la fel de dezvoltate (precum „Omul de Neanderthal"), dar pe care le presupunem a fi fost cultural inferioare.

Utilizând acest excepţional instrument care este schimbarea socială - producţia de relaţii, de tehnologii, de bunuri şi de comportamente individuale şi de grup -pentru a supravieţui şi a se adapta, grupurile de oameni moderni au populat într-un timp istoric scurt mai întâi Africa, Asia şi Australia, apoi Europa şi, în final, au colonizat Americile. In prezent, utilizând schimbarea socială drept principal instrument de relaţionare cu mediul exterior şi cu celelalte specii concurente, oamenii au devenit stăpânii absoluţi ai planetei şi au ajuns chiar în situaţia de a-i pune în pericol echilibrele fundamentale.

Constantin cel Mare (Caius Flavius Aurelianus Claudius Constantinus) a fost împărat roman între anii 306-337. El a autorizat libera exercitare a creştinismului (în 313) care a devenit una dintre religiile oficiale ale Imperiului Roman.

I CONTINUITATE ŞI SCHIMBARE ÎN SOCIETATE

Succesul adaptării la resurse prin intermediul culturii (civilizației), a permis societăților atât o *dinamică* foarte ridicată, cât și o *stabilitate* la fel de ridicată. Există societăți care nu s-au mai schimbat vreme foarte îndelungată. Până în zilele noastre în Africa, America Latină, Australia sau Oceania au supraviețuit societăți primitive care nu s-au modificat de 10.000-15.000 de ani. Altele însă s-au schimbat de mai multe ori în decursul a puține generații sau chiar în decursul uneia singure, într-un timp mai scurt decât o generație s-a trecut de la mașina de calculat electrică la computerul personal și de la scrisoare și telegramă la e-mail și Internet. în mai puțin de 50 de ani, România s-a schimbat dintr-o societate capitalistă, cum a fost până la sfârșitul celui de al Doilea Război Mondial, într-o societate comunistă și, patruzeci de ani mai târziu, într-o societate care își propune să fie democratică și capitalistă.

Pentru o mai bună descriere a procesului de schimbare, unii cercetători au identificat etapele procesului de schimbare. Mai întâi, are loc *o inovație*. Ea este întotdeauna susținută la început doar de un grup mic de partizani care se străduiesc să o promoveze în societate.

A doua etapă constă în *acceptarea socială* a inovației, însemnând că o mare parte a societății acceptă să folosească noutatea și să adopte comportamentele necesare pentru a o folosi. Este cea mai dificilă etapă a schimbării și multe inovații au fost considerate socialmente inacceptabile, pentru că nu se potriveau cu restul caracteristicilor societății.

Un factor important al succesului este ca această inovație să fie acceptată de conducătorii *politici* ai societ ății. Politica joacă un rol esențial în acceptarea sau, dimpotrivă, în respingerea inovațiilor în societate. De exemplu, creștinismul, o inovație religioasă în Imperiul Roman, a fost adoptat de populație pe scară largă doar după ce împăratul Constantin a decretat-o religie oficială

L+----------

Efectul social al armelor de foc a fost devastator pentru aristocrațiile militare ale Evului Mediu. Era nevoie doar de 4-6 săptămâni pentru a antrena un țăran (o categorie socială inferioară) să tragă cu o armă de foc și să omoare de la distanță un samurai sau un cavaler european, care aveau nevoie de peste 10 ani ca să devină buni mânuitori ai săbiei sau ai arcului cu săgeți, și care formau aristocrația militară a societăților medievale. ■

a statului. Uneori, grupuri mari de populaţie din societate se opun inovaţiei şi depinde de liderii politici dacă ea este adoptată de societate sau nu. Se ştie, de exemplu, că în Evul Mediu breslele meşteşugăreşti europene interziceau orice invenţie. La o scară încă şi mai largă, în 1641 conducătorii politici ai Japoniei *(shogun)* au interzis orice contact cu lumea exterioară (cu mici excepţii) şi, în consecinţă, au evitat orice transfer de tehnologie occidentală în ţară vreme de două secole (până în 1853), între altele, pentru a proteja clasa socială a *samurailor* - războinici profesionişti, specializaţi în mânuirea armelor albe - împotriva democraţiei sociale pe care o presupuneau armele de foc ale europenilor. In România socialistă a anilor '80, liderii comunişti s-au opus răspândirii calculatorului şi a tehnologiilor bazate pe microelectronică.

Inovaţia culturală este *integrată* în cultura societăţii care acceptă, astfel, şi o serie de consecinţe - adică de schimbări -, produse de aplicarea inovaţiei.

Dintre toţi factorii care produc inovaţii într-o societate, unul joacă un rol special şi anume *o altă societate*. Avem de a face aici cu o altă noutate specifică oamenilor. Societăţile animale sunt, pentru fiecare specie în parte, toate la fel. Dimpotrivă, societăţile umane pot fi extrem de diferite în materie de tehnologie, de bunuri utilizate, de tradiţii culturale sau religioase, de organizare politică. Ca urmare, cele mai frecvente presiuni de schimbare într-o societate provin din contactul cu inovaţiile produse de alte societăţi.

Deseori o societate preia noutăţi culturale, tehnologice sau de organizare prin intermediul schimburilor sau influenţelor reciproce. De exemplu, toate ţările europene au preluat alfabetul perfecţionat de fenicieni acum trei milenii şi toate ţările lumii actuale folosesc avioane pentru transport, deşi doar foarte puţine ţări produc avioane.

Alteori, însă, societăţile mai puternice pot impune cu forţa schimbările în societăţile mai slabe, fie prin presiune politică şi economică, fie direct, prin forţa armelor şi dominaţie administrativă, cum au procedat, de exemplu, ţările europene în imperiile lor coloniale.

Când o cultură înlocuieşte pe scară largă elemente ale unei alte culturi datorită caracterului ei dominant, specialiştii denumesc fenomenul *aculturaţie*. Când influenţa unei culturi dominante este atât de mare încât distruge ireversibil cultura dominată, atunci avem de

a face cu *asimilare,* ca în cazul culturii spaniole îri America Latină care a înlăturat-o pe cea a indienilor; băştinaşi. (Revedeţi în Capitolul 3 subcapitolul *Con tacte între culturi).*

DOUĂ MARI INOVAȚII ALE SOCIETĂȚII ANTICE | AGRICULTURA SI ORAŞUL

Un prim avantaj al culturii a fost că a permis mai multe moduri de adaptare a societăţilor la mediul înconjurător, astfel încât unele societăţi au putut produce inovaţii excepţionale. Un al doilea avantaj a constat în faptul că inovaţiile dintr-o cultură au putut fi transmise sau preluate de alte culturi şi astfel asemenea inovaţii excepţionale au trecut dintr-o societate în alta. Aşa s-au răspândit roata, arcul cu săgeţi, metalurgia, scrierea, marile religii] universale, masele plastice, muzica rock.

Dintre toate aceste inovaţii, unele au avut un rol excepţional şi au marcat dezvoltarea societăţii omeneşti pe scară istorică.

Agricultura este o inovaţie cu consecinţe atât de vaste, încât schimbarea socială care i-a urmat a fost denumită „revoluţie neolitică". Cele mai vechijiovezi de cultivare a plamelcTPşi'de domesticire a animalelor le avem din aşa-numita „semilună roditoare" (văile Nilului, Tigrului şi Eufratului şi ale Indusului) cu 8 000-9 000 ani î.Hr., dar agricultura a fost „inventată" independent depopulaţii diferite, în locuri şi epoci diferite (China, America de Sud). Ea s-a răspândit relativ repede ca urmare a contactelor dintre societăţile umane şi a superiorităţii societăţilor agricole asupra celor non-agri-cole, dar nu a fost adoptată de toate grupurile umane.

Ştiaţi că...

Există o specie de furnici care îşi „cultivă" hrana (o ciupercă) pe un „sol artificial" construit din frunze culese din mediul înconjurător şi transportate în muşuroi.

Revoluţia pe care o produce agricultura constă din trecerea *d^/^culegerea* mijloacelor de subzistenţă („parazitarea" resurselor naturale ale mediului) la *producerea* subzistenţei, o formă radical nouă de existenţă pentru lumea vie.TJiTla această cotitură evolutivă, societăţile umane se dezvoltă şi se organizează ca *societăţi producătoare* de mijloace de existenţă şi de alte tipuri de'Lesurse (culturale, militare etc).

Trecerea la producţia de resurse a-crgat societăţilor umane un uriaş potenţial: a redus dependenţa de resursele naturale ale mediului; a creat cerinţe pentru un nou set de unelte şi tehnologii; a creat posibilitatea sedentari -zării populaţiei; a creatposibiTitatea hrănirii unorgrupuri din societate care se pot, astfel, dedica unor ocupaţii specializate (meşteşuguri, comerţ, religie, armată, administraţie etc); a creat posibilitatea creşterii exponenţiale a populaţiei; a creat posibilitatea stocării de produse ţ destinate nu consumului propriu, ci comerţului; a mărit durata medie de viaţă a oamenilor.

Grup de ţărani de la sfârşitul secolului al XlX-lea.

Contrar părerii care a dominat multă vreme, inventarea agriculturii nu a produs automat decât un număr limitat de consecinţe (legate de ocupaţii, de ciclurile vegetale, de obiceiurile de hrănire şi de apariţia unor noi materii prime, precum lâna sau laptele). Ea a creat, însă, un foarte mare spaţiu de potenţial. Modul în care a fost utilizat acest potenţial a depins de fiecare societate în parte şi de relaţiile dintre diferitele societăţi. Există societăţi agricole care şi-au menţinut caracteristicile economice, culturale şi de organizare socială neschimbate vreme de mii de ani (în Africa neagră, Asia Centrală, India, Indonezia, Oceania etc.) şi societăţi care s-au schimbat rapid şi masiv, ajungând să fie societăţile post-ino^stTiâle~cbntemporane.

Oraşul a fost o altă inovaţie cu consecinţe la fel de importante ca şi cele ale agriculturii. Descoperiri arheologice recente la Ierihon (Israel), Catalhoyiik şi Asikli (Turcia) dovedesc că grupuri mari de oameni au devenit sedentari şi au trăit împreună înainte şi independent de apariţia agriculturii. Aceste prime aglomerări umane au ridicat probleme de organizare a spaţiului, a arhitecturii şi a populaţiei. Ceea ce merită notat este din nou faptul că fiecare dintre ele a adoptat o altă soluţie. La Ierihon există un zid de apărare şi un turn. La **G**atalh6yiik nu există nici zid, nici străzi, nici spaţii publice. Invers, la Asikli există spaţii publice şi străzi.

Oraşele „adevărate" au apărut mult mai târziu, aproximativ pe la 3500 î.Hr. şi probabil că Uruk, în Mesopotamia, este cel mai vechi oraş. El era locuit de oameni care nu se ocupau cu agricultura, ci cu meşteşugurile, cu comerţul, cu religia şi războiul. Oraşul nu îşi produce hrana, ci o obţine prin schimb sau prin impozite de la populaţia din jur, care se ocupa cu agricultura. Oraşul este rezultatul societăţii *stratificate social,* cu conducători politici, religioşi şi militari, cu piaţă, cu sisteme de impozite şi cu o administraţie care le încasează şi le gestionează, cu depozite şi sisteme de înregistrare a cantităţilor - aşadar, care deţine un alfabet şi cunoaşte aritmetica.

Societatea urbană organizează toate acestea într-un sistem coerent, deschizând o linie evolutivă care continuă şi în zilele noastre, organizând viaţa unor populaţii din ce în ce mai numeroase.

Societăţile moderne sunt din ce în ce mai urbanizate; majoritatea populaţiei (75-85%) din societăţile dezvoltate ale Europei Occidentale şi Americii de Nord trăind în oraşe. Uneori, mai multe oraşe apropiate se conectează, alcătuind o *zonă metropolitană,* denumită şi *megalopolis* sau *megacity,* cum este aceea care reuneşte Tokyo cu Yokohama şi Kawasaki (34 de milioane de locuitori) sau Mexico City şi Seul, în fiecare locuind circa 22 de milioane de oameni.

Una dintre inovaţiile strâns legate de apariţia şi dezvoltarea oraşelor a fost *statul* şi organizarea politică a societăţilor. Primele state pe care le cunoaştem au fost *oraşele-state* mesopotamiene (din Irakul de Sud), care cuprindeau populaţia unui oraş şi pe aceea de pe teritoriul agricol din jur care hrănea oraşul. Ele se bazau pe o clasă producătoare formată din ţărani, meşteşugari, negustori şi sclavi, aveau o clasă politică formată la început din preoţi, iar apoi din militari şi aristocraţi, întreţineau armate şi administraţii evoluate şi duceau o politică externă activă, cucerind noi teritorii, întreţinând rute comerciale şi asigurând schimburile cu alte societăţi.

Nevoile suplimentare de organizare pe care oraşul şi, apoi, statul le-au creat noilor societăţi - mult mai bogate şi mai populate decât fostele sate neolitice - au condus la adoptarea unor noi invenţii: impozitele, administraţia, scrierea şi socotirea, sistemele de legi scrise şi justiţia, armatele profesioniste, diplomaţia, comerţul la distanţă şi, în relaţie cu acesta, navigaţia.

PROPRIETATEA ŞI SISTEMELE POLITICE

Intre inovaţiile pe care combinaţia dintre oraş şi stat le-a făcut posibile trebuie menţionate două instituţii sociale care au jucat un rol special în istorie: *proprietatea* şi *sistemele politice*.

Problema proprietăţii este rezolvată în funcţie de sistemul politic.

a. Instituţia proprietăţii a apărut în momentul în care producătorii (de hrană, de exemplu) au fost siliţi să cedeze altora (statului, nobilimii, preoţilor etc.) o parte din ceea ce produceau. Orice produce un agricultor este rezultatul a două lucruri: munca depusă de el şi productivitatea pământului. împreună, ele conduc la producţia de hrană. Singurul mod de a lua o parte din această hrană pentru a o distribui celor care au lucrat pământul este de a crea o instituţie socială prin care fie munca, fie pământul nu aparţin agricultorului. Instituţia socială care permite separarea producătorului de produsele muncii sale este *proprietatea*. Iar pentru societăţile care se bazează pe agricultură, cea mai importantă proprietate este cea asupra pământului.

b. Sistemele politice constau din totalitatea instituţiilor care asigură exercitarea puterii în societate.

Definitorii pentru sistemele politice sunt regimul politic şi forma de guvernământ. Regimurile politice pot fi:

- regimuri politice *autoritariste* (în care decizia politică aparţinea unui singur lider - denumit rege, tiran, sultan, ţar etc.);
- regimuri politice *oligarhice* (în care puterea politică aparţinea unui grup mic de oameni);
- regimuri politice *democratice* (în care puterea politică aparţinea *cetăţenilor)*. în regimurile democratice, cetăţenii puteau fi majoritatea populaţiei - ca în societăţile democratice moderne - sau doar o minoritate, precum în Atena antică, în care sclavii, străinii şi femeile, adică majoritatea locuitorilor, nu erau consideraţi cetăţeni.

Forme de guvernământ importante sunt monarhia (cu diferite forme cum sunt monarhia parlamentară, monarhia constituţională) şi republica.

Ştiaţi că...

Accesul la datele Barometrului de Opinie Publică este liber şi gratuit pentru toţi cei interesaţi. Bazele de date, caietele cu rezultate şi chestionarele pot fi consultate la adresa de Internet www.osf.ro.

I TEORII ALE SCHIMBĂRII SOCIALE

Ştim că unele societăţi se schimbă, iar altele nu. Mai ştim că realitatea poate fi chiar mai complicată: există societăţi care pot să nu se schimbe vreme îndelungată, uneori mii de ani, iar apoi să se schimbe brusc. Egiptul antic a rezistat câteva milenii fără să se schimbe esenţial, în unele aspecte până în epoca elenistică, în altele chiar până în zilele noastre. La altă scară istorică, satul

„Istoria tuturor societăţilor de până azi este istoria luptelor de clasă", afirmă Karl Marx şi Friederich Engels în deschiderea lucrării lor *Manifestul Partidului Comunist,* publicat în 1882 la Londra. ■

românesc devălmaş a supravieţuit vreme de secole fără schimbări esenţiale până la începutul secolului XX, când echipele de sociologi conduse de Dimitrie Guşti îl mai puteau cerceta încă. In schimb, după Primul Război Mondial şi până astăzi, societatea românească s-a schimbat radical de trei ori, odată prin dezvoltarea capitalistă din perioada interbelică, devenind o societate socialistă între 1948-1989 şi prin tranziţia la democraţie şi capitalism de după 1989.

Pentru a răspunde la întrebarea *de ce se schimbă societăţile?* (cu întrebările sale adiacente *cum se schimbă?, când?* şi *în ce condiţii?)* sociologii au construit o pluralitate de teorii care sunt în dezbatere şi astăzi.

a. Teoriile evoluţioniste, despre care aţi învăţat în primul capitol, susţin ideea de progres ca schimbare continuă dinspre inferior către superior, atât în natură, cât şi în lumea vie şi în societate. Sociologi precum Herbert Spencer au afirmat că oamenii şi societăţile evoluează de la forme simple şi primitive, la forme din ce în ce mai perfecţionate. Spencer credea că societăţile se schimbă deoarece cei mai „puternici" dintre oameni îi domină şi îi înlătură pe cei mai „slabi". Rezultatul este o evoluţie a societăţilor care asigură dominaţia „celor mai înzestraţi" oameni (sănătoşi, harnici, inteligenţi etc.) asupra celor „mai puţin înzestraţi". Această concepţie, denumită *darwinism social* a avut un mare succes până la al Doilea Război Mondial.

Independent de Spencer, mulţi alţi sociologi au elaborat teorii care presupun că societăţile trec de la caracteristici inferioare, specifice trecutului istoric, la caracteristici superioare, specifice societăţii moderne. Emile Durkheim considera că societăţile trec de la organizarea pe baza unei *solidarităţi mecanice,* bazate pe asemănarea oamenilor şi a comportamentelor lor în societate, la organizarea pe baza unei *solidarităţi organice,* întemeiată în diviziunea socială a activităţilor şi ocupaţiilor.

Dar cea mai influentă teorie evoluționistă a societății a fost *materialismul istoric* al lui Karl Marx care afirmă că societăţile evoluează de la o formă inferioară la o formă superioară, dezvoltându-şi continuu *forţele de producţie.* Prima formă de societate este *comuna primitivă* (societăţile de vânători şi culegători). Ea este urmată de *societatea sclavagistă* (în care sclavii erau prin-

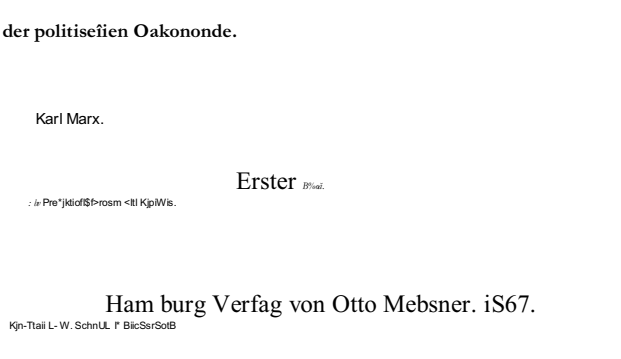
Kritik der politiseîien Oakononde.

Karl Marx.

Erster

Ham burg Verfag von Otto Mebsner. iS67.

Coperta primei ediţii germane a volumului întâi al lucrării *Capitalul* de Karl Marx (1867).

cipala forţă de muncă). Aceasta este înlocuită de *societatea feudală,* în care nevoile producţiei duc la eliberarea sclavilor, dar la transformarea lor în *iobagi* sau *șerbi,* subordonaţi *nobilimii.* Noua etapă de dezvoltare a producţiei care rezultă din inventarea *industriei,* duce la înlocuirea feudalismului cu *societatea capitalistă,* în care *burghezia* (formată din proprietarii de capital) înlocuieşte nobilimea, iar *proletarii industriali* liberi înlocuiesc ţărănimea aservită. Principala preocupare a lui Marx era să demonstreze că şi societatea capitalistă va fi înlocuită de o nouă societate - *societatea comunistă.* Dezvoltarea industriei prin înlocuirea continuă a muncitorilor de maşini va face inutilă, crede Marx, *proprietatea privată asupra capitalului,* iar producţia va fi atât de dezvoltată, încât toţi oamenii vor putea să îşi satisfacă toate nevoile. Această societate, ultima pe scara evoluţiei, este *societatea comunistă.* Ea nu apare dintr-o dată, ci printr-o societate intermediară, care este *societatea socialistă.* In socialism, capitaliştii dispar şi, odată cu ei, şi *inegalitățile sociale.* întreaga societate este gestionată de stat, care cere tuturor oamenilor să muncească şi îi plăteşte în funcţie de importanţa economică şi socială a muncii depuse. Mecanismul schimbării descris de Marx este complex. Dezvoltarea forţelor de producţie (uneltele şi forţa de muncă) este continuă în istorie, datorită inovațiilor şi răspândirii lor. în schimb, *relațiile de producție,* adică relațiile dintre proprietari şi non-proprietari (sclavi şi proprietarii de sclavi în Antichitate, ţărani şi proprietarii de pământ în Evul Mediu, capitalişti şi proletari în societatea modernă) sunt stabile. în orice societate, proprietarii şi non-proprietarii duc o luptă continuă, pe care Marx o numeşte *luptă de clasă* şi care este, multă vreme, câştigată de proprietari, care conduc statul, cu ajutorul poliţiei, armatei, justiţiei, religiei etc. Vine însă un moment când presiunea pentru schimbare a forţelor de producţie este atât de mare, încât proprietarii vechii societăţi nu se mai pot opune schimbării şi sunt înlăturaţi, pierzând puterea politică şi puterea în societate prin *revoluție.* Revoluţiile burgheze din Europa (1789-1848) sunt argumentul istoric principal al lui Marx.

Marx formulează şi ideea că va avea loc o *revoluție a proletariatului,* care va înlătura proprietatea privată asupra capitalului şi va deschide drumul societăţii socialiste. Această prognoză a lui Marx a fost preluată

Pusă în practică în mai toate colţurile lumii, *modernizarea* a condus atât la succese, cât şi la eşecuri. Intre succese se numără modernizarea rapidă a Europei şi a Japoniei după al Doilea Război Mondial cu sprijinul S.U.A., modernizarea Greciei, Spaniei, Portugaliei, Finlandei, Irlandei în ultimele decenii ale secolului trecut, succesele aşa-numiţilor „dragoni asiatici" (Hong Kong, Sin-gapore, Taiwan, Malaysia etc.) şi mai noile succese ale unor ţări din America Latină, precum Mexic, Brazilia, Argentina sau Chile.

şi adaptată de un gânditor şi om politic rus, Vladimir Ilici Ulianov (1870-1924), mai cunoscut sub pseudonimul de **Lenin.** Lenin a creat şi dezvoltat *teoria bolșevică* a revoluției, conform căreia un grup mic de revoluționari profesionişti pot, prin intermediul preluării puterii de stat, să „sară" etapele istorice ale dezvoltării societăţii şi să construiască comunismul sau socialismul fără să mai treacă prin etapa necesară a dezvoltării capitaliste.

Unul dintre cei mai cunoscuți sociologi care a susţinut că schimbarea socială este produsă de schimbarea ideilor şi convingerilor oamenilor este sociologul german **Max Weber.** Teoria sa fundamentală este că apariţia capitalismului s-a datorat nu unor noi tehnologii, ci unor noi idei, mai exact apariţiei şi răspândirii religiei protestante, care a fundamentat o etică a muncii eficiente şi a raţionalismului, *etica protestantă.* Valorile eticii protestante - egalitatea oamenilor, ascetismul, căutarea succesului prin muncă eficientă etc. - au fost aplicate în viaţa cotidiană şi au dus la apariţia şi succesul unei noi categorii sociale - *întreprinzătorii capitaliști,* care au transformat vechea societate medievală, în noua societate capitalistă. Teoria lui Max Weber a influenţat mult atât sociologia europeană, cât şi pe cea americană şi este şi astăzi, în diferite forme, una dintre cele mai importante teorii sociologice. Ea a oferit, totodată, una dintre cele mai substanţiale critici la adresa marxismului şi i-a influenţat puternic şi pe marxişti.

In lumea modernă, societăţile sunt strâns conectate şi alcătuiesc un *sistem mondial*. Două mari grupuri de teorii au apărut cu privire la acesta: *teoriile modernizării* şi *teoriile dependenței.*

b. Teoriile modernizării afirmă că impactul societăţii occidentale asupra lumii mai puţin dezvoltate este cu precădere pozitiv şi că subdezvoltarea şi sărăcia care mai există în lume vor fi înlăturate prin trecerea tuturor ţărilor la capitalism şi democraţie, după modelul societăţilor occidentale. Procesul este denumit *modernizare* şi constă mai ales în schimbarea economiei prin *industrializare, urbanizare* şi *dezvoltarea pieţelor*. în acest proces este esenţial accesul liber în economiile naţionale al *capitalului occidental,* principalul purtător al noilor tehnologii, al accesului la pieţele internaționale şi al investiţiilor necesare dezvoltării. Dezvoltate imediat după

Termenul globalizare a fost creat prin anii '80 ai secolului trecut pentru a desemna integrarea economică a statelor lumii ca urmare a dezvoltării comerţului internaţional şi a transferurilor de capital şi tehnologii între economiile lumii.

al Doilea Război Mondial, teoriile modernizării au stimulat şi susţinut atât programele de dezvoltare elaborate la nivel internaţional (precum Planul Marshall care a stat la baza reconstrucţiei economice a Europei Occidentale după al Doilea Război Mondial), cât şi actuala expansiune a capitalului occidental, cunoscută sub numele de *globalizare*.

c. Teoriile dependenţei. In opoziţie cu teoriile modernizării, *teoriile dependenţei* afirmă că relaţiile economice, politice şi culturale internaţionale sunt construite în aşa fel încât ţările occidentale dezvoltate să aibă întotdeauna de câştigat, iar cele mai puţin dezvoltate să trebuiască să suporte o bună parte dintre costurile de dezvoltare ale ţărilor dezvoltate.

Teoriile modernizării, dependenţei şi ale sistemului mondial alcătuiesc în prezent baza teoretică atât a susţinătorilor, cât şi a criticilor *globalizării* actuale şi ocupă un loc important în dezbaterea sociologică contemporană.

Globalizarea are patru componente majore:

a. Comerţul internaţional de bunuri şi servicii, a cărui dezvoltare a fost facilitată de ieftinirea şi scurtarea duratei transporturilor şi de reducerea restricţiilor pe care fiecare stat le lua faţă de comerţul internaţional.

b. Mişcarea capitalurilor în volum tot mai mare şi cu viteză tot mai ridicată între diferitele economii, mai ales între ţările dezvoltate şi cele în curs de dezvoltare. Mişcarea capitalurilor a fost facilitată de dezvoltarea reţelei mondiale de comunicaţii - telefonie, televiziune, Internet — care permite ca informaţia şi decizia referitoare la capitaluri să circule în timp real.

c. Circulaţia persoanelor între state şi la mari distanţe, atât ca turişti, cât şi ca forţă de muncă sau emigranţi. Ea a fost facilitată de ieftinirea transporturilor şi de reducerea barierelor politice - vize, interdicţii de şedere, interdicţii de muncă etc. - pe care statele le ridicau în calea liberei circulaţii a persoanelor. România ilustrează spectaculos efectele acestei liberalizări. In 1989, ultimul an de comunism, când statul român se opunea plecării românilor în străinătate, statistica oficială înregistra doar 898.000 de ieşiri din ţară. în anul imediat următor (1990), când prăbuşirea comunismului a dus la liberalizarea ieşirii din ţară, au fost înregistrate 11,3 milioane de ieşiri (!), un record care nu a mai fost egalat. în

Ştiaţi că...

Sandvişul „Big Mac", care este identic peste tot în lume, este utilizat uneori de specialişti pentru a compara veniturile şi nivelul de trai al populaţiei din ţări diferite.

prezent, se înregistrează anual circa 6 milioane de ieşiri din ţară.

d. **Răspândirea cunoştinţelor şi tehnologiilor.**

Atât circulaţia bunurilor, cât şi aceea a capitalurilor permit accesul populaţiei şi economiilor din ţările mai puţin dezvoltate la tehnologii pe care economia lor nu le produce. Aşa s-au răspândit, în România, computerul personal, accesul la Internetul şi telefonul mobil. Capitalul străin aduce cu sine noi tehnologii de producţie, noi tehnici de conducere şi organizare a producţiei şi, desigur, noi valori, noi idei şi atitudini etc. Unele dintre ele pot avea un impact social mare. Telefonia mobilă a modificat comunicarea între oameni şi chiar relaţiile de familie, iar reţelele de magazine *fast-food* şi de *supermarket* au modificat modul de petrecere a timpului liber şi modul de aprovizionare a gospodăriei în marile oraşe.

Multe alte fenomene şi procese au fost efecte ale globalizării sau au însoţit-o. Cel mai important dintre toate este, probabil, accelerarea *creşterii economice* la nivel mondial. De asemenea, s-au intensificat mult transferurile culturale între societăţi, au apărut produse, servicii şi comportamente „standard", legislaţiile naţionale încep să se uniformizeze, iar rolul instituţiilor internaţionale, precum ONU, FMI, WTO etc. este în creştere.

La fel de adevărat este că efectele pozitive ale globalizării sunt inegal distribuite între ţări, cel mai mult beneficiind de pe urma lor ţările dezvoltate şi cel mai puţin ţările în curs de dezvoltare sau foarte sărace. De aceea, în anul 2000, toate ţările membre ale Organizaţiei Naţiunilor Unite (ONU) au adoptat *Declaraţia Mileniului,* prin care decid să facă eforturi pentru susţinerea dezvoltării în ţările mai puţin dezvoltate, pentru reducerea sărăciei, a bolilor, a războaielor, a foametei şi a lipsei de educaţie, pentru protecţia mediului înconjurător etc.

Societatea capitalistă este o societate care are două caracteristici importante:

— *evoluează,* adică se schimbă din interior;

- se *extinde,* adică modifică societăţile cu care intră în contact, impunându-le schimbări care să le facă cât mai asemănătoare cu societatea capitalistă. Globalizarea nu este decât răspândirea la scară mondială a actualei societăţi capitaliste dezvoltate.

i

Postcomunismul este un cuvânt creat de politologul american Zbigniew Brze-zinski (n. 1928) pentru a descrie schimbările prin care vor trece fostele ţări socialiste pentru a se alătura ţărilor occidentale dezvoltate, după prăbuşirea regimurilor comuniste. El considera că ţările foste comuniste din Europa de Est nu vor deveni imediat ţări capitaliste dezvoltate şi democratice, ci vor trece prin-tr-o perioadă intermediară, de tranziţie.

Expansiunea societăţii capitaliste a avut loc, de-a lungul istoriei, în mai multe moduri.

a. **Transferul** de elemente ale civilizaţiei capitaliste, prin intermediul comerţului sau al influenţelor culturale, religioase şi politice a fost unul dintre instrumentele cele mai durabile şi care funcţionează şi astăzi, de la răspândirea armelor de foc, a tehnicilor moderne de navigaţie sau a căilor ferate şi până la răspândirea telefoniei mobile sau a Internetului în zilele noastre. în cazul transferului, inovaţii apărute în societăţile capitaliste dezvoltate sunt adoptate de societăţi necapitaliste şi produc, în timp, efecte asemănătoare cu cele din societăţile occidentale.

b. **Cucerirea militară şi administrativă** a unor ţări sau chiar continente, utilizată pe scară largă în secolele al XVII-lea - al XlX-lea, metodă prin care cuceritorii au impus componente ale civilizaţiei occidentale.

c. **Tranziţia** ca metodă de expansiune are loc atunci când clasa politică a societăţii unei ţări necapitaliste impune, prin intermediul statului, schimbări ale instituţiilor politice, economice, sociale după modelul celor din ţările capitaliste dezvoltate. Schimbările instituţionale pe care le introduc politicienii tranziţiilor nu pot fi izolate sau făcute la întâmplare. Pentru a fi eficiente, ele trebuie să fie coerente între ele, să se susţină reciproc şi să producă efecte cât mai apropiate de cele scontate. De aceea ele se efectuează după proiecte politice bine pregătite şi susţinute ştiinţific, denumite *reforme.* în forma lor cea mai generală, reformele se referă la caracteristici esenţiale ale societăţii, de exemplu, *trecerea la economia de piaţă,* dar conţin, în cadrul acestui proiect general, proiecte de reformă *sectorială,* cum ar fi reforma proprietăţii, reforma fiscală, reforma preţurilor, reforma agriculturii şi industriei, reforma sistemului bancar etc.

în ultimele trei decenii, cele mai studiate tranziţii au fost cele *postcomuniste.*

Tranziţiile postcomuniste în ţările Europei Centrale şi de Est au fost puternic susţinute şi influenţate de ţările capitaliste dezvoltate din Europa Occidentală şi America de Nord. Ele s-au desfăşurat prin intermediul a trei mari reforme:

» *Reforma sistemului politic,* care a constat în înlocuirea fostului regim totalitar comunist cu un *regim politic democratic,* caracterizat prin pluripartidism

Tranziţia cea mai rapidă şi mai completă a parcurs-o RDG, ale cărei reforme, ca urmare a unificării Germaniei, au fost conduse de clasa politică a Germaniei Occidentale (fostă RFG), cel mai puternic şi mai dezvoltat stat european. De o susţinere cu totul specială, ca urmare a importanţei lor strategice şi a particularităţilor istorice şi etnice, au beneficiat Republicile Baltice, aflate până în 1991 în componenţa URSS şi devenite, după aceea, independente. La extrema cealaltă, se află ţări precum Albania, toate republicile fostei Iugoslavii cu excepţia Sloveniei, Moldova şi alte ţări ale fostei URSS. O evoluţie diferită au urmat statele provenite din republicile incluse în URSS care au renunţat la comunism, şi, totodată, s-au străduit să obţină independenţa faţă de dominaţia politică, economică şi culturală a Rusiei. Aceasta a declanşat o tranziţie postcomunistă, orientată spre democraţie politică, economie de piaţă şi îmbunătăţirea relaţiilor cu lumea occidentală dezvoltată, dar în condiţii cu totul speciale, generate de statutul său de „mare putere" militară şi energetică şi de dorinţa de a-şi menţine importanţa la nivel mondial şi în fostele state din URSS. Tranziţiile postcomuniste în această zonă geografică, politică şi economică continuă.

I

politic, alegeri libere, stat de drept şi respectarea drepturilor omului.

• *Reforma economică* a constat în înlocuirea fostei economii planificate cu *economia de piaţă,* caracterizată prin proprietate privată asupra capitalului, liberalizarea pieţelor şi deschiderea accesului în economie pentru capitalul occidental.

• *Reforma relaţiilor internaţionale* care a constat în transformarea statelor regiunii din adversari în *aliaţi* ai lumii occidentale. Noua alianţă Vest-Est s-a concretizat în acceptarea în NATO a acestor ţări. Particularităţile economice, sociale şi culturale ale ţărilor foste comuniste şi conjuncturi politice au făcut ca tranziţiile din aceste ţări să se desfăşoare în ritmuri diferite şi cu caracteristici diferite, chiar chiar dacă toate au urmărit acelaşi obiectiv esenţial: integrarea în lumea capitalistă şi democratică occidentală. Diferenţele au fost accentuate de diferenţierea sprijinului politic şi financiar acordat de Europa Occidentală fostelor ţări comuniste şi de o serie de probleme interne, mai ales etnice, care, în cazul fostei Iugoslavii, au luat forma violentă a războiului civil.

Succesul tranziţiei în ţările central şi est-europene a depins hotărâtor de trei factori:

- succesul reformelor interne;
- interesul politic al ţărilor occidentale de a sprijini reformele;
- mărimea resurselor financiare alocate tranziţiei din fiecare ţară, constând atât din sprijin financiar acordat de statele dezvoltate, cât, mai ales, din investiţiile străine directe în economiile acestora.

In final, tranziţiile postcomuniste au dus la expansiunea spectaculoasă a capitalismului occidental în Europa de Est.

In concluzie, tranziţiile postcomuniste s-au dovedit, în mare măsură, un succes, deşi numeroase probleme mai rămân încă de rezolvat. Europa de Est a fost integrată în Europa Occidentală prin intermediul Uniunii Europene şi al NATO.

Exerciţii si teme de reflecţie

5 »

1. Explicaţi în scris, folosind aproximativ 150 de cuvinte, care este specificul evoluţiei sociale în raport cu aceea biologică. Citiţi şi comentaţi textele scrise de voi.

2. Discutaţi pe perechi şi apoi cu toată clasa despre cele trei etape ale procesului de schimbare socială. Daţi exemple, altele decât cele din lecţie, pentru fiecare dintre ele.

3. Daţi exemple de regimuri politice autoritariste, oligarhice şi democratice despre care aţi aflat la lecţiile de istorie. Caracterizaţi-le succint pe fiecare.

4. Lucraţi pe perechi şi construiţi lista monarhiilor europene actuale. Discutaţi împreună listele voastre şi scrieţi pe tablă denumirile corecte ale acestor forme de guvernământ.

5. Formaţi grupe de câte patru elevi şi alegeţi-vă fiecare câte o inovaţie care a avut un rol important în schimbarea socială. Construiţi împreună o prezentare succintă a fiecăreia, folosind cunoştinţe pe care le aveţi de la alte discipline studiate. Prezentaţi pe rând rezultatele lucrului vostru în echipă. Afişaţi în clasă pentru o săptămână aceste rezultate şi comentaţi-le şi la alte discipline.

6. Revedeţi capitolele I (despre constituirea sociologiei ca ştiinţă), IV (despre stratificarea socială) şi VII (despre schimbarea socială) şi puneţi împreună informaţiile pe care le găsiţi despre poziţiile teoretice ale lui K. Marx, M. Weber şi E. Durkheim. Construiţi un document comun care să vă ajute în înţelegerea schimbărilor sociale. Alegeţi apoi un exemplu de schimbare socială şi încercaţi să-1 explicaţi folosind punctele de vedere ale celor trei gânditori.

Discutaţi împreună rezultatele obţinute. Nu vă grăbiţi să trageţi concluzii, dat fiind faptul că este un exerciţiu mai dificil. Solicitaţi sprijinul profesoarei sau profesorului vostru în verificarea concluziilor voastre.

7. Urmăriţi în presă timp de două săptămâni informaţiile legate de fenomenul globalizării. Aduceţi în clasă datele astfel obţinute şi discutaţi-le, folosind următorul plan de idei:

a. Cum explicaţi globalizarea, folosind cât mai multe dintre explicaţiile teoretice din manual.
b. Aţi cules numai poziţii pozitive referitoare la globalizare ? Daţi exemple.
c. Cum explicaţi existenţa poziţiilor opuse globalizării ? Voi ce poziţie aveţi ? Justificaţi-vă opţiunile.

test de evaluare

1. Alegeţi, dintre următoarele ţări, statele U.E. care sunt monarhii: Bulgaria, Belgia, Luxemburg, Marea Britanie, Norvegia, Olanda, Spania, Suedia, România. Menţionaţi pentru fiecare stat ales ce tip de monarhie este. 3p.

2. Agricultura, oraşul, proprietatea şi sistemele politice sunt cele patru mari exemple de inovaţii discutate în lecţie. Alegeţi una dintre ele. Caracterizaţi şi exemplificaţi forma aleasă..... 4p.

3. Explicaţi în scris, folosind aproximativ 150 de cuvinte în ce constau tranziţiile postcomuniste ..... 2p.

Un punct se acordă din oficiu.

capitolul 8

Laboratorul de sociologie

Vă propunem în cadrul acestui capitol câteva sugestii pentru realizarea unor cercetări sociologice în şcoală şi acasă. Aceste sugestii au caracter integrator, ele având şi rol recapitulativ, înainte însă de a vă apuca de lucru, vă reamintim câteva aspecte importante.

1. **Modul în care lucrăm** este foarte important.

a. Comportamentul nostru în timpul cercetării îl poate influenţa pe cel care răspunde. De exemplu, dacă vrem să stabilim dacă şi când şi-au început elevii de liceu viaţa sexuală, va trebui să fim atenţi la felul în care lucrăm pentru că s-ar putea să apară următoarele abateri de la situaţia reală:

- dacă acela care întreabă este de acelaşi sex cu subiectul, răspunsul va fi mai aproape de realitate decât în cazul contrar;

«în general, numărul celor care vor declara că au început deja viaţa sexuală va fi mai mare decât cel real, date fiind particularităţile vârstei;

- dacă mimica aceluia care întreabă exprimă un punct de vedere, răspunsul va fi mai degrabă conform acestuia.

b. Participarea colegilor din şcoală la cercetările noastre ar fi mai largă dacă:

- **Sunt informaţi despre ceea ce urmăriţi.** Verificaţi acest lucru astfel: anunţaţi de dimineaţă că astăzi vă este foarte foame şi că veţi cere de mîncare oricui. Vedeţi câţi dintre cei cărora le cereţi vă şi dau. într-o altă zi sau în altă clasă cereţi pur şi simplu de mâncare oricui, fără să avertizaţi că este o zi specială. Comparaţi rezultatele obţinute şi formulaţi o concluzie. Se aseamănă ea cu concluziile colegilor ?
- **Funcţionează regula reciprocităţii.** Dacă vă purtaţi amabil şi grijuliu cu colegii, şansa de a avea un răspuns pozitiv atunci când le cereţi să participe în eşantionul vostru este mai mare decât dacă sunteţi, de -regulă, nepăsători şi indiferenţi. Verificaţi acest lucru în felul următor: alegeţi-vă un număr de colegi cu care să vă comportaţi amabil şi un număr de colegi cu care să nu o faceţi. Presupuneţi, după un timp, că aveţi prea multe caiete de matematică acasă şi că vreţi să scăpaţi de ele pentru că vă trebuie caiete de alt tip. Cine vă va ajuta cumpărând de la voi caietele suplimentare ?

înregistraţi rezultatele şi prezentaţi-le în clasă.

2. Un sociolog trebuie să asigure acurateţea datelor pe care le culege. Aceasta înseamnă că nu trebuie să modificaţi informaţiile culese pentru a le face spectaculoase sau pentru a vă confirma neapărat ipotezele de lucru. O cercetare sociologică reuşită nu este numai aceea care confirmă ipotezele.

3. Atenţie la tipul de situaţie pe care îl creaţi prin cercetările voastre! Nu trebuie să insultaţi colegii dacă nu vă răspund şi nici să vă supăraţi dacă răspund altceva decât vreţi voi. Subiecţii investigaţiilor voastre nu trebuie să se simtă nicicum ameninţaţi. Trebuie să lucraţi astfel încât toţi elevii şcolii să vrea să fie parte a eşantioanelor voastre.

4. Purtaţi însemne speciale atunci când exercitaţi rolul de sociolog în şcoală. Folosirea indicatorilor de status va duce la creşterea prestigiului vostru în şcoală.

DICŢIONAR DE SOCIOLOGIE

Aţi aflat din primul capitol că Auguste Comte, Herbert Spencer, Karl Marx, Max Weber sunt consideraţi a fi fondatorii sociologiei. Lucraţi împreună pe durata întregului an la constituirea unui dicţionar complex de personalităţi ale sociologiei. Pentru moment, începeţi cu cei patru fondatori.

Lucraţi pe grupe şi căutaţi cât mai multe informaţii despre fiecare. Folosiţi toate sursele pe care le aveţi în şcoală şi în localitate.

După ce aţi adunat datele, faceţi împreună o selecţie a lor. Sunt datele selectate relevante ? Continuaţi pe parcursul anului, completând de fiecare dată dicţionarul cu noile nume aflate. Folosiţi pentru construirea dicţionarului vostru următoarea fişă de lucru:

a. **Numele şi** prenumele gânditorului ales. Este foarte important să scrieţi numele complet, pentru a vă familiariza cu el şi pentru a-1 putea căuta uşor în marile dicţionare. De exemplu, Cicero este un cunoscut filozof şi om politic roman. Numele său complet este Marcus Tullius Cicero.

b. **Date** biografice. Uneori este suficient să reţinem anii între care respectivul gânditor a trăit. Alteori, putem găsi elemente de interes cum ar fi, de exemplu, obţinerea Premiului Nobel.

c. **Lucrări** importante. Este bine să selectaţi câteva titluri. Nu scrieţi mai mult de trei. Puteţi, dacă aveţi lucrarea în biblioteca şcolii, să o răsfoiţi şi să reţineţi un pasaj. Textul nu trebuie să depăşească o pagină.

d. **Poziţia** sociologică **a** respectivului gânditor. Pentru a putea realiza acest rezumat, este bine să vă folosiţi de dicţionare de specialitate. Acestea sunt fie generale, pentru sociologie sau ştiinţe umane, fie sunt dicţionare ale operelor, de exemplu: Denis Huisman, *Dicţionar de opere majore în filozofie* (Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2001) sau *Dicţionar de scrieri politice fundamentale* (Humanitas, Bucureşti, 2000).

WIKIPEDIA

sft Ertgn Deu Nederiartds

Wikipedia, un portal pentru documentare rapidă accesibil la adresa de internet: www.wikipedia.org. Varianta în limba română a acestei enciclopedii o găsiţi la adresa: http ://ro.wikipedia.org.

e. Evenimente istorice importante. Este bine să plasaţi în epocă activitatea gânditorului ales. Reţineţi războaie, tratate istorice, constituirea unor organisme despre care acum ştiţi că au avut un rol important în istorie.

f. **Repere** în cultura timpului. Căutaţi date despre literatură şi artă, descoperiri în ştiinţă. Este bine de ştiut cine picta în acele vremuri, ce muzică se scria, poate chiar si cum era moda.

Amintiţi-vă în munca voastră de câteva sugestii:

- nu exageraţi dimensiunile fişelor: dacă sunt prea mari, vor fi greu de consultat;
- începeţi acest dicţionar şi lăsaţi-1 claselor care vin spre continuare;
- organizaţi-vă munca pentru a nu avea mai multe echipe care caută aceeaşi informaţie;
- folosiţi informaţia şi la alte discipline;
- contruiţi un folder special la cabinetul de informatică, dacă este posibil;
- nu uitaţi să consultaţi şi dicţionarul vostru.

CULTURA ŞCOLARĂ Cultura şcolară este o componentă importantă a culturii noastre. Elementele ei vă sunt, cu siguranţă, familiare. Gândiţi-vă şi notaţi în caiete ce anume credeţi că poate cuprinde ea. Constituiţi apoi grupe de câte patru elevi şi folosiţi definiţiile cunoscute ale culturii pentru a determina în ce constă cultura şcolară. Stabiliţi împreună următoarele elemente definitorii:

- cunoaşterea şcolară pentru nivelul liceal;
- credinţe şi obiceiuri legate de şcoală;
- etică şcolară a elevilor şi a cadrelor didactice;
- legi şi norme educaţionale;
- produse materiale specifice şcolii.

Prezentaţi rezultatele muncii voastre şi construiţi împreună o variantă de răspuns cu care să fiţi cu toţii de acord.

Plănuiţi o vizită la Muzeul Ţăranului Român şi informaţi-vă în legătură cu elementele culturii şcolare. Veţi găsi acolo o sală specială dedicată şcolii. Şi alte muzee din lume au asemenea săli. Ele cuprind, în principal, elementele materiale ale culturii şcolare. Comparaţi răspunsul vostru cu ideile prezentate la muzeu. în ce măsură sunt ele diferite ? De ce ?

SOCIALIZAREA

I

Socializarea poate fi clasificată după mai multe criterii :

- pregătirea pentru şcoală este *primară anticipatoare;*
- învăţarea fumatului în şcoala generală este *secundară negativă*.

Lucraţi individual şi construiţi cât mai multe exemple de socializare complexă. Prezentaţi-le colegilor şi discutaţi împreună dacă sunt corecte sau nu. Scrieţi pe tablă exemplele date şi construiţi o listă completă a situaţiilor descrise de voi.

Discutaţi apoi împreună, folosind următorul plan de idei:

a. Care dintre ele vi se potriveşte şi vouă ?

b. Sunt toate formele care vi se potrivesc pozitive ? De ce ?

c. Care sunt acele forme de socializare pe care vi le doriţi de aici înainte ?

d. Ce credeţi că ar trebui să facă şcoala pentru a vă ajuta ? Dar comunitatea locală ?

e. Ce alţi agenţi de socializare ar mai putea fi implicaţi ?

f. Care este rolul vostru în obţinerea formelor de socializare dorite ? Sunteţi sinceri ?

INDICATORI DE STATUS

+

Statusul este poziţia deţinută de un individ într-o anumită structură socială. *Rolul social* reprezintă ansamblul comportamentelor pe care le performează un individ în baza statusului pe care îl deţine. Statusul se referă la aşteptările noastre faţă de ceilalţi, iar rolul -la aşteptările celorlalţi faţă de noi. Uneori, statusurile sunt afişate cu ostentaţie, pentru că aşteptăm un anume comportament şi o anume recunoaştere a celorlalţi. Elementele care anunţă tuturor cine suntem se numesc *indicatori de status.*

Cercetările sociologice arată că indicatorii de status sunt foarte importanţi pentru noi. Dacă trebuie să vorbim cu cineva şi nu avem nici un indicator de sex, adică nu ştim dacă este femeie sau bărbat pentru că îmbrăcămintea şi coafura nu ne indică, vom avea mari dificultăţi în comunicare până când vom afla.

Pregătiţi o discuţie despre indicatorii de status, adunând informaţii şi exemple, dacă se poate şi fotografii şi alte imagini, despre:

a. situaţii în care aceşti indicatori există şi persoanele le afişează cu plăcere;

b. situaţii în care aceşti indicatori există şi persoanele le afişează fără nici o plăcere, ba chiar sunt stânjenite de existenţa lor;

c. situaţii în care persoanele ar vrea să afişeze anumiţi indicatori de status, dar nu pot, din diferite motive;

d. situaţii în care persoanele afişează anumiţi indicatori de status, fără să aibă, în mod real, acel status;

e. indicatori de status afişaţi cu plăcere într-un context şi cu totală neplăcere în alt context.

Discutaţi împreună problema indicatorilor de status, exemplificând cu situaţiile identificate de voi.

DESPRE DIVORŢ

Factorii pe care sociologii i-au indicat pentru instabilitatea unei familii sunt: diferenţele foarte mari de vârstă între soţi; experienţele traumatizante de la nivelul familiei; diferenţele semnificative, de orice natură; funcţionarea regulii celor şase luni şi a celor trei ani; modelele de familii conflictuale; apariţia unei sarcini înaintea căsătoriei sau în primul an de mariaj.

Lucraţi pe perechi şi culegeţi date despre felul în care aceste cauze ale destrămării familiilor funcţionează în localitatea voastră. Puteţi să vă împărţiţi munca şi să culegeţi date din publicaţiile la care aveţi acces, de la tribunal, din vecini.

Aduceţi informaţiile culese în clasă şi discutaţi împreună folosind următorul plan de idei:

a. Care sunt cauzele de divorţ cele mai frecvente în localitatea voastră ?

b. Dacă o cauză este mai puţin frecventă, are ea mai puţină importanţă ? Din ce punct de vedere ?

c. Credeţi că dacă persoanele nu se căsătoresc (şi, prin urmare, cu siguranţă, nu divorţează) s-a rezolvat problema?

d. Care credeţi că sunt soluţiile pentru prevenirea divorţului ?

e. Voi cum veţi proceda ? Sunteţi sinceri ?

INFLUENŢA GRUPULUI ASUPRA INDIVIDULUI

Grupurile au o influenţă importantă asupra modului în care gândim, simţim şi ne comportăm. Şi asta chiar şi în grupurile de care ne simţim foarte puţin legaţi.

Grupul manifestă asupra membrilor săi o presiune spre conformare, indivizii ajungând să meargă alături de grup chiar şi în situaţiile în care au convingerea fermă că judecata grupului este una profund greşită.

Experienţele pe care le trăim şi judecăţile pe care le facem în grup sunt complexe - este greu de apreciat dacă grupul greşeşte sau nu - or, acest lucru face ca influenţa grupului să poată fi extrem de puternică şi de greu de controlat. Astfel, s-a observat că nevoia de conformare la judecata grupului poate fi atât de puternică, încât determină chiar modificări fiziologice ale individului. Pentru a ilustra acest fenomen, vă sugerăm să realizaţi un experiment mic, dar foarte grăitor.

La prima oră, spuneţi unui coleg sau colege: „Eşti palid(ă). Nu te simţi bine? Poate ar fi bine să mergi acasă". Rugaţi alţi trei colegi să spună, pe rând, în următoarele pauze, acelaşi lucru. Urmăriţi dacă efectul spuselor voastre este că respectivul coleg sau colegă va începe să se simtă rău şi va dori să meargă acasă. Discutaţi cu el/ea şi vedeţi ce părere are despre cele întâmplate.

Dacă experimentul v-a reuşit, nu-1 repetaţi şi cu alţi colegi.

CUM DĂM RĂSPUNSURI

Situaţia în care se pun întrebări şi se dau răspunsuri este definitorie pentru o oră de curs. V-aţi gândit vreodată ÎN CLASĂ ? cum daţi răspunsurile ? Spuneţi direct ce vă vine în minte sau ascultaţi mai întâi ce spun ceilalţi ?

Puteţi face următoarele experimente cu elevi din clasele care nu studiază sociologia.

a. Unei grupe de şapte elevi i se prezintă două planşe; elevilor li se pune întrebarea: *Care linie dintre A, B, C şi D seamănă cel mai mult cu linia dată?*

Planşa II

A B C D

Cu şase dintre cei şapte subiecţi vorbiţi înainte şi stabiliţi ca ei să dea toţi un răspuns eronat, acelaşi. Subiectul cercetat va fi totdeauna ultimul.

Cercetările arată că, deşi ştiu că nu este răspunsul corect, subiecţii se lasă influenţaţi de grup, neavând curajul să spună ceea ce gândesc.

Introduceţi o variaţie, lăsând ca unul dintre cei şapte subiecţi care răspund înainte să dea răspunsul corect. Cercetările au arătat că în acest caz procentul răspunsurilor conformiste scade la 6%.

b. După ce v-aţi „antrenat" cu primul experiment, realizaţi-1 acum pe al doilea. Mergeţi într-o clasă mai mică, asigurându-vă de colaborarea cadrului didactic. Construiţi un mic chestionar cu întrebări de cultură generală în care elevii să aleagă varianta corectă de răspuns. în timp ce completează chestionarul, cadrul didactic (care este „colaboratorul") va „sufla" elevilor răspunsuri greşite. După un timp, încercaţi să le spuneţi că este greşit şi „suflaţi-le" voi răspunsul corect. Pe cine credeţi că vor asculta ?

Derulaţi experimentul şi aduceţi în clasă rezultatele obţinute. Comparaţi-le şi comentaţi-le. Care vă sunt concluziile ?

Nu uitaţi să pregătiţi bine acest experiment cu ajutorul cadrelor didactice.

BAROMETRUL DE OPINIE PUBLICĂ

Programul „Barometrul de Opinie Publică - BOP" a fost iniţiat de Fundaţia pentru o Societate Deschisă în anul 1994. începând cu anul 1997 au fost adăugate diferite module pe teme specifice, iar din 1998 întregul chestionar a fost axat pe o anumită temă.

Vă propunem să analizăm împreună informaţii culese în anul 2004, când a fost introdus în Barometru un modul referitor la educaţie, la iniţiativa Centrului Educaţia 2000+.

Analizaţi individual răspunsurile la următoarele întrebări, prezentate în graficele de mai jos:

„Dintre următoarele ce ar trebui să înveţe elevii în primul rând ?"

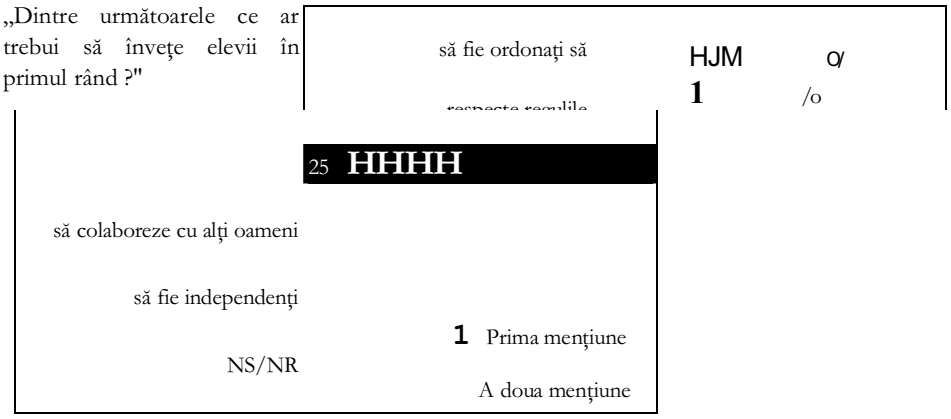

„Credeţi că şcolile din România oferă şanse egale tuturor copiilor sau există copii care sunt defavorizaţi ?"

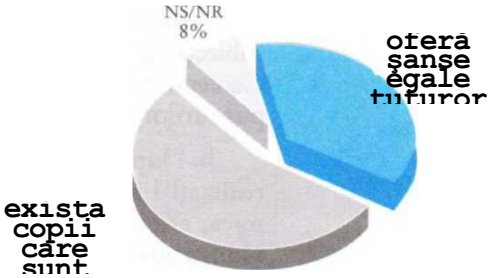

Discutaţi împreună, folosind următorul plan de discuţii:

a. Dacă ar fi să răspundeţi, aţi da acelaşi răspunsuri ? Care sunt diferenţele ?

b. Dacă aţi dori să daţi alte răspunsuri, credeţi că studiul ar deveni mai puţin credibil ? De ce ?

c. Care credeţi că sunt elementele de socializare cuprinse în acest răspuns ? Comentaţi-le.

d. Există copii defavorizaţi în liceul vostru ? Care credeţi că sunt cauzele ?

CONSTATAREA ŞI SOLUŢIONAREA INFRACŢIUNILOR

Analizaţi împreună datele cuprinse în tabelul prezentat referitor la constatarea şi soluţionarea infracţiunilor de către Poliţie pe durata intervalului 2000-2004.

Statistica principalelor activităţi de constatare şi soluţionare a infracţiunilor, desfăşurate de poliţie
(2000-2004)

INDICATORI	2000	2001	2002	2003	2004
persoane învinuite pentru comiterea de infracţiuni	22.842	24.867	23.591	17.650	21.108
prinşi în flagrant	9.593	10.539	10.854	8.115	10.960
Categorii de participanţi					
minori - total	1.718	1.814	1.636	1.218	2.050
a. până la 14 ani	124	47	91	60	34
b. 14-18 ani	1.594	1.767	1.545	1.158	2.016
tineri (18-30 ani)	9.607	9.579	9.003	7.818	9.238
fără ocupaţie	9.711	11.059	10.829	9.245	10.364
şomeri	213	244	105	80	209
străini	635	587	657	500	410
cunoscuţi cu antecedente penale	3.194	4.043	4.140	3.928	3.239
reţinuţi sau arestaţi	4.241	5.422	5.065	4.181	3.606

Sursa: http://b.politiaromana.ro/index.php ?pag=statistica_2000_2004_ro &limba=romana (accesat la 27 aprilie 2006).

DE CĂTRE POLIŢIE

ABSENTEISMUL ÎN LICEUL NOSTRU

Elevii din orice liceu din România chiulesc. însă nu toţi în aceeaşi măsură şi nici la toate materiile la fel de mult. în continuare, vă propunem o scurtă cercetare pentru a vedea care este dinamica chiulului în liceul vostru: care este profilul celor care chiulesc şi care sunt materiile la care se chiuleşte cel mai mult. Pentru aceasta, vă rugăm să revederi capitolul despre metodele de cercetare sociologică. Ce trebuie să faceţi :

1. Cereţi acordul profesorului şi a conducerii liceului pentru a putea analiza cataloagele.

2. Cereţi sprijinul profesorului de informatică pentru a vă ajuta la realizarea unei baze de date Excel care să vă permită realizarea unor calcule statistice.

3. Realizaţi o fişă de observare (un tabel) în care să treceţi următoarele variabile: număr absenţe la disciplina 1; număr de absenţe la disciplina 2; număr de absenţe la disciplina 3; număr de absenţe la disciplina ....; sexul elevului (feminin sau masculin); clasa (a IX-a, a X-a, a Xl-a sau a XII-a); media la purtare sau media generală etc.

4. Completaţi tabelul cu informaţiile din toate cataloagele şi pentru toţi elevii liceului. Este recomandat să lucraţi pe echipe de căte 3-4 elevi pentru a colecta datele despre fiecare din cei 4 ani de studiu.

5. Introduceţi datele în baza de date.

6. Faceţi calcule statistice pentru a vedea:

a. Cine chiuleşte mai mult: fetele sau băieţii?

b. Ce se întâmplă cu fenomenul chiulului ? Creşte sau scade pe măsură ce elevii ajung în clase mai mari?

c. Care sunt materiile la care se chiuleşte cel mai mult?

d. Sunt notele celor care chiulesc mai proaste decât ale celor care nu chiulesc ?

Discutaţi datele statistice astfel generate şi încercaţi să explicaţi rezultatele.

FUMATUL ÎN LICEUL NOSTRU

Potrivit unor analize statistice, în S.U.A. 1 din 5 decese se datorează bolilor cauzate de fumat. La voi în liceu cât de mult se fumează ? Vă propunem în continuare o scurtă cercetare pentru a vedea cine şi cât de mult fumează. Ce trebuie să faceţi :

■ Realizaţi un scurt chestionar în care să introduceţi întrebări de genul:

1. Fumaţi ? Dacă da, atunci :

a. Câte ţigări pe zi ?

b. Când v-aţi apucat de fumat ?

c. V-aţi gândit vreodată să renunţaţi ?

Completaţi chestionarul cu o serie de întrebări despre respondent: sexul (bărbătesc sau femeiesc), clasa (a IX-a, a X-a, a Xl-a sau a XII-a).

Completaţi chestionarul la nivelul a 160 de elevi (câte 40 din fiecare an).

+

Multe dintre acţiunile noastre le preluăm prin imitaţie de la cei apropiaţi. Se poate susţine oare că adolescenţii crescuţi în familii de fumători sunt în mai mare măsură predispuşi la a fuma decât cei ai căror părinţi nu fumează ? Verificaţi această ipoteză prin cercetarea voastră.

Realizaţi o bază de date în Excel şi introduceţi datele colectate.

Realizaţi analizele statistice pentru a vedea:

a. ce procent din totalul elevilor fumează;

b. care este vârsta medie la care s-au apucat de fumat;

c. care este numărul mediu de ţigări fumate zilnic;

d. ce procent din totalul fumătorilor sunt băieţi şi ce procent fete;

e. elevii din clasele a XII-a fumează mai mult decât cei din clasele a Xl-a, a X-a sau a IX-a ?

Discutaţi rezultatele statistice. Explorați care sunt motivele pentru care se apucă elevii de fumat şi ce se poate face pentru a reduce sau stopa acest fenomen. Afişaţi rezultatele voastre în holul şcolii, ca să poată fi studiate de toţi colegii.

DIMENSIUNEA DE GEN ÎN SCOALĂ

\+

Dimensiunea de gen se referă, aşa cum aţi studiat, la diferenţierile culturale dintre fete/**femei** şi băieţi/bărbaţi în ceea ce priveşte aşteptările legate de comportamentul lor, precum şi la nivelul credinţelor şi convingerilor personale.

a. Pentru educaţie au fost realizate mai multe studii care au arătat că dimensiunea de gen există în: « curriculumul scris (manuale şi programe şcolare);

■ curriculumul implementat (metode şi strategii didactice de predare-învăţare-evaluare folosite în clasă);

» la nivelul orientării profesionale.

Concluzia generală este că modelele şi valorile promovate în şcoala românească au o importantă dominantă masculină. Vă propunem să verificaţi acest lucru folosind manualele şi experienţa şcolii voastre.

h. Sunt fetele mai conformiste decât băieţii sau invers ?

Construiţi un mic chestionar în care să arătaţi opinii ale bărbaţilor despre autoturisme sau practicarea ştiinţelor şi ale femeilor despre modă sau produse cosmetice. întrebările ar putea fi de genul următor:

„Majoritatea bărbaţilor consideră că automobilismul este o ocupaţie strict masculină. Alegeţi varianta care exprimă cel mai bine punctul dumneavoastră de vedere:

■ au integral dreptate;

■ au parţial dreptate;

■ nu au deloc dreptate;

nu pot să-mi dau seama."

Cercetările au arătat că manifestarea conformismului se face astfel:

- femeile sunt mai conformiste în problemele care îi privesc pe bărbați;
- bărbații sunt mai conformişti în problemele care le privesc pe femei.

Verificaţi individual aceste date, consemnând riguros rezultatele obținute.

Comparaţi apoi cu colegii condiţiile de derulare a cercetării şi rezultatele adunate.

Sunt fetele din şcoala voastră mai conformiste decât băieţii sau este o problemă prost pusă ? Cu ce întrebare aţi înlocui-o pentru a nu perpetua prejudecăți sociale ?

MANIFESTĂRI CONFORMISTE ÎN ŞCOALĂ

Faceţi o listă cu manifestări comportamentale con-formiste care se manifestă în şcoală. De exemplu, a susţine în oră o idee greşită pentru că ea a fost prima rostită cu glas tare.

Alegeți-vă una sau două discipline şi înregistraţi timp de o săptămână tipuri de manifestări conformiste. Prezentaţi clasei rezultatele cercetării şi discutaţi-le împreună.

Ce concluzii individuale formulați pentru felul în care trebuie să vă purtaţi la oră ? Atenţie!

- Această activitate nu trebuie să vă împiedice să fiți atenți la ore!
- Nu dați exemple nominale, nu calificați comportamentele înregistrate, nu jigniți!

MANIPULAREA

a. Strategia piciorului în uşă *(foot-in-the-door)* presupune că se solicită întâi o contribuţie minoră subiectului şi apoi, după un timp, un efort mai mare. Subiecţii care au fost abordaţi direct cu sarcina mai grea au respins în mai mare măsură ideea de a satisface cererea, decât aceia care au fost abordaţi înainte pentru sarcini mai simple. Astfel, cercetătorii s-au prefăcut că solicită răspuns pentru întrebări banale şi puține unui număr de persoane, mergând la ele acasă. După câteva, zile li s-a cerut să primească o echipă de cercetători pentru o investigaţie mai amplă. Persoanele se simt angajate deja în cercetare şi acceptă. Subiecţii cărora li s-a formulat direct cea de a doua variantă nu au răspuns pozitiv.

Fenomenul manipulării ne este relativ familiar. El presupune că suntem determinaţi în feluri diferite să avem o opinie sau să luăm o decizie, pe care, în absenţa manipulării, nu le-am avea sau nu le-am formula. Dacă, de exemplu, vrem să determinăm pe cineva să facă un anumit lucru pe care noi nu vrem să îl facem, atunci avem mai

mult succes dacă lăsăm să se creadă că este cea mai potrivită persoană, fiind singura în măsură să facă acel lucru.

încercați această strategie cu colegii din celelalte clase pe care să-i implicați întâi în mici activităţi şcolare, pentru ca apoi să creşteți gradul de dificultate al cererii. Formulați cererea mai amplă direct unui număr de colegi.

Ce rezultate ați obținut ? Notați cu atenție condițiile experimentului. Discutați împreună rezultatele obținute.

b. **Strategia uşii în nas** *(door-in-the-face)* constă în aceea că, înaintea formulării cererii care **ne interesează**, se formulează una exagerat de grea, la care ne aşteptăm să fim refuzaţi. Când se formulează cererea mai simplă, procentul de răspunsuri pozitive creşte. Cercetătorii au cerut unui grup de studenți să fie consilieri voluntari timp de doi ani. Refuzurile au fost numeroase. Apoi li s-a cerut să însoţească un grup de elevi la grădina zoologică. 50% dintre ei au acceptat în timp ce doar 17% au admis a doua sarcină atunci când ea a fost formulată direct. Prin comparație, cu cât prima era mai exagerată, cu atât cea de a doua părea mai rezonabilă.

încercaţi să aplicaţi metoda cu vecinii voştri. Cereţi unora dintre ei ceva exagerat şi apoi un pahar de zahăr, de exemplu. Cereți altora doar cel de al doilea produs. Comparați rezultatele. Formulați concluzia în legătură cu modul în care s-au confirmat sau nu rezultatele cercetării.

Prezentați clasei punctul vostru de vedere.

Identificați situații de tipul acesta în orele de curs. De exemplu, dacă vi se dau 20 de exerciţii la matematică şi apoi rămân doar 5, le veți face chiar cu plăcere.

c. **Strategia favorii deghizate** presupune că ni se face o favoare, într-un context dat, când, în realitate, nu este aşa. Aceasta este practica frecventă a comercianților care ne fac să credem că ratăm o şansă unică pe care ei ne-o oferă, pentru ca, mai târziu, să observăm că ne-am păcălit.

Cercetătorii au comparat acordul unor persoane de a se prezenta luni dimineața la ora 7 pentru a finaliza o afacere. Subiecții cărora li s-a aplicat strategia au acceptat în proporție de 53%, în timp ce subiecții cărora li s-a propus direct au acceptat doar în proporţie de 24%.

Puteți experimenta şi voi pe o temă obişnuită vieții şcolare. Ea se poate referi la numărul zilelor de serviciu pe clasă, la obligația de a îngriji spațiile verzi sau terenurile de sport, la supravegherea plantelor din cabinetul de biologie. Nu uitați să lucrați comparativ cu două grupe de subiecți.

Comparaţi temele stabilite, datele culese şi concluziile voastre. Se aseamănă ele ? De ce ?

SESIUNE DE COMUNICĂRI

Organizaţi o sesiune de comunicări în şcoală pentru a prezenta rezultatele cercetărilor voastre în cadrul Laboratorului de sociologie. Invitaţi prieteni şi membri ai familiei. Dedicaţi un număr al revistei şcolii publicării celor mai bune cercetări.

Prezentările voastre ar trebui să fie însoţite de imagini (grafice, fotografii) şi să urmărească etapele cercetării sociologice pe care le-aţi studiat. Puteţi pregăti un chestionar de evaluare a sesiunii voastre pentru a putea să o îmbunătăţiţi în anul şcolar următor.

INSTITUŢII SOCIALE

Rezolvaţi, lucrând pe perechi următoarele sarcini: ,ı Identificaţi instituţiile prezentate în desen.

b. Interpretaţi raporturile dintre ele pe baza teoriei lui Marx (referitoare la lupta de clasă) şi a teoriei lui Max Weber (referitoare la importanţa ideilor în şi a convingerilor pentru schimbarea socială).

c. Credeţi că persoanele din imagine ar putea forma o asociaţie ?

Prezentaţi clasei punctele voastre de vedere, argu-mentându-le.

Orice tip de practică instituită, oriunde în societate, în anumite condiţii, poate reprezenta o instituţie socială. Putem spune că întregul univers social reprezintă un sistem de instituţii sociale, iar, la limită, am putea vorbi chiar de o perspectivă instituţională în cercetarea socială. Putem, într-adevăr, să gândim societatea ca pe un ansamblu de instituţii şi să o studiem exclusiv din perspectivă